14.964
V. 10

MES REGÉNYTÁR.

FAUST ORVOS

REGÉNY

Irta

Bródy Sándor.

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BUDAPESTEN.

Egyetemes Regénytár

Legkiválóbb hazai és külföldi regények gyüjteménye.

50 kr. **Egy-egy kötet bolti ára** 50 kr.

diszes piros vászon-kötésben

Minden kötet külön is megszerezhető és pedig minden könyvkereskedésben.

Egy-egy évfolyam 18 kötetből áll.

Az Egyetemes Regénytár diszes piros köteteiben példátlanul olcsó áron, szép és jó olvasmányt igértünk a magyar müvelt közönségnek nyujtani, ma, mikor már e gyüjteményünkben **80 kötet** regény jelent meg, melyek körülbelül **300,000** pédányban forognak közkézen — bátran mondhatjuk, hogy igéretünket minden tekintetben beváltottuk. Az óriási kelendőség egyszersmind fényes bizonysága annak, hogy vállalatunk iránt, — melyről a sajtó is mindenkor elismeréssel nyilatkozott — a magyar közönség rokonszenvét a legnagyobb mértékben kiérdemelni sikerült.

Az eddig megjelent 80 kötetben — már magában véve is **igen becses és szép házikönyvtár** — előnyösen van bemutatva az újabb franczia, angol, német, olasz, orosz, spanyol **s mi nekünk** a legfőbb, a hazai regényirodalom, a minden évfolyamban Mikszáth Kálmán szerkesztése alatt megjelenő **EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACH** pedig valóságos tükrét adja a jelenkori magyar elbeszélő irodalomnak, — hozva minden kötetben 12—15 legelső magyar iró tollából eredő új elbeszélést, rajzot.

Örömmel jelentjük, hogy a «Regénytár» V. folyama számára **Jókaitól** is sikerült egyik legújabb regényét megszereznünk, — azt hiszszük e körülmény

eléggé bizonyitja ama ambicziózus törekvésünket, hogy az «Egyetemes Regénytár»-t nemcsak technikailag, hanem irodalmilag, tartalmilag is a legmagasabb szinvonalra emeljük. Igazolja továbbá, hogy minden törekvésünk oda irányul: csak **a legjobbat és legkiválóbbat** nyújtani. **Jókai** regényén kivül ugyancsak az V. évfolyamban fogjuk még hozni **Mikszáth** egy kötetét s a pályázatunk alkalmával dicsérettel kitüntetett regényt stb., továbbá **Cherbuliez, Heyse, Feuillet, Ohnet** stb. legújabb műveit. Az eddig megjelent összes kötetek jegyzékét a következő oldalokon adjuk.

Köteteink ugyanoly időrendben és kiállitásban fognak megjelenni, mint eddig: havonkint egy teljes regény 1—2 kötetben, **jól olvasható szép tiszta nyomással, finom papiroson és diszes, piros vászonkötésben**.

Egy-egy kötet bolti ára 50 kr.

Minden kötet külön és bármely könyvkereskedésben megszerezhető.

Előfizetési ár postai bérmentes küldéssel: 20 kötetre 10 frt, 10 kötetre 5 frt, 6 kötetre 3 frt.

Az eddig megjelent négy teljes évfolyam vagyis — 72 kötet 4 diszes tokban 36 forintért. minden megjelent egyes évfolyam diszes tokban 9 frtért szerezhető meg.

Jegyzéke az eddig megjelent köteteknek:

I. évfolyam:

I. és II. **A BÁNYA, Ohnet Györgytől**, ford. *Fái J. Béla*, két kötet.

III. **A LOHINAI FŰ**, elbeszélés **Mikszáth Kálmántól** és **Egy Éjszakára Bezárva**, vig beszély **Welten Oszkár** német eredetije után, egy kötetben.

IV., V. **BEATRICE HÁZASSÁGA**, angolból, **Hugh Conway**-től (F. J. Fargus), két kötet.

VI. **A JUBILÁNSOK**, regény, irta **Tolnai Lajos**, 1 köt.

VII. és VIII. **A KÉK FÁTYOL**, franczia regény, irta **Fortuné du Boisgobey**, két kötet.

IX. **A HALOTT**, regény, irta **Feuillet Oktáv**.

X. és XI. **LISE FLEURON**, irta **Ohnet György**, forditotta *Fái J. Béla*, két kötet.

XII. **A FÜLEMILE.** Irta **Petelei István.**

AZ ARANY HAJTŰ. Irta **George de Peyrebrune.**

XIII. és XIV. **NEM!** Irta **Wilkie Collins.**

XV. **VIOLANTA,** regény, irta **Eckstein Ernő,** forditotta *Fái J. Béla.*

XVI. **SAJÁT KEZÉBE,** regény irta **Beniczkyné Bajza Lenke.**

XVII. **EGY CSONTVÁZ ELBESZÉLÉSE.** Irta **Manuel Gonzales.**

XVIII. **AZ ÚRI KÖRÖKBEN,** regény, irta **Hamilton Aidé.**

II. évfolyam:

I. és II. **A CROIX-MORT GRÓFNŐK,** regény, és **A HATTYUDAL,** elbeszélés, irta **Ohnet György.**

III. és IV. **ÉLŐ HALOTT, Hugh Conway** regénye.

V. **MEGÖLT LELKEK,** regény, irta **Margitay Dezső.**

VI. **AZ ÖZVEGY.** Irta **Feuillet Oktáv.**

VII. VIII. **MAGDUSKA ÖRÖKSÉGE,** regény, irta **Abonyi Lajos.**

— **CSILLÁM-BRITA,** norvég elbeszélés, irta **Boyesen,** ford. *Fái J. Béla.*

IX. **JUNG HELÉN,** elbeszélés, irta **Lindau Pál,** németből ford. és bevezetéssel ellátta *Tábori Róbert.*

X. és XI. **SARAH GRÓFNŐ,** irta **Ohnet György,** forditotta *Dr. Sziklay János.*

XII. **BALASSA BÁLINT,** irta **P. Szathmáry Károly.**

XIII. és XIV. **A MARQUISNÉ,** regény irta **Delpit Albert,** ford. *Fái J. Béla.*

XV. **ELSŐ SZERELEM. KIPKOP.** Irta **Turgenyev Iván.**

XVI. **A FÉSZEK REGÉNYEI.** Irta **Mikszáth K.**

XVII., XVIII. **TÁBORI POSTA,** regény, irta **Carmen Sylva** (Dito és Idem), ford. *Fái J. Béla.*

III. évfolyam:

I. és II. **Ő AZ!** Regény, irta **Beniczkyné-Bajza Lenke.**

III. és IV. **A HITETLEN,** regény két kötetben, irta **Delpit E.**

V. és VI. **ALMANACH** 1888. évre, szerkeszti **Mikszáth Kálmán.**

VII. és VIII **HOLDENIS META,** irta **Cherbuliez** ford. *Ambrus Zoltán.*

IX. **LÉG és FÖLD, KITÖRÖLT ÉVEK,** két elbeszélés, irta **Kazár Emil.**

X. **A TÁBORNOK ÚR FIA. A nevelő.** Irta **Groller Bálduin,** ford. *Kaposi B.*

XI. és XII. **AKARAT.** Irta **Ohnet György.** Ford. *Tóth Béla.*

XIII. és XIV. **A LEGSZEBB HERCZEGNŐ.** Irta **P. Szathmáry Károly.** Történeti regény Mária Terézia korából.

XV. **A FRESKOK.** Irta **Ouida.**

XVI. **BLAIZOT KISASZSZONY.** Irta **Uchard Mario.**

XVII. **EMBEREK.** Irta **Bródy Sándor.** Elbeszélések.

XVIII. **FEHÉR ÉJSZAKÁK.** Irta **Dosztojevszkij Tivadar.**

EGYETEMES REGÉNYTÁR
V. ÉVFOLYAM. X. KÖTET.

FAUST ORVOS

REGÉNY

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

IRTA
BRÓDY SÁNDOR

BUDAPEST, 1890
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
ANDRÁSSY-UT 10.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
KÖNYV TÁRA
14.964/V. 10
~~24.894~~
R2
R 1965

Faust orvos.

Délutáni negyedfél órakor már mind a két várószoba tömve volt. A belső szobából kiszólt a segédorvos:

— Nem szabad több jegyet kiadni . . . senkit is beereszteni. Zárja be az ajtókat . . . Az ablakokat nyissa ki!

Az inas kitárta az ablakokat. Heves, szemkápráztató nyári nap rohant végig a szobákon, a főváros nyarának pállott, tikkadt levegőjét, a belvárosi utcza ezüstös porát hozva be magával. Ragyogott minden; az átellenes palota homokkő-szobrai szikráztak, az utczát keresztül szelő sürgönydrótok mintha égnének ezüstö énynyel.

Le kellett ereszten a függönyöket. A juliusi délután álmos homálya követte a ragyogást. A várószobák betegei ásitot k. Künn is álmosan folyt az élet. A nyári forgalom lusta morajából kihallatszott egy-egy terhes kocsi kellemetlen csörömpölése,

ember-tolta talicska keserves nyikorgása. Az igás szekerek széles kereke alatt idegbántóan nyögött a megpuhult aszfalt.

A várószobák betegei meg-megrezzentek ezekre a sajátságos, szinte emberi hangokra; olyik fejéhez, melléhez, vagy lábaihoz kapott, s az ásitást, a sejtelmes suttogást, a visszafojtott zajokat: zürzavar, nyögés, izgatottság váltotta fel.

I.

Még egy negyed óra hiányzott a háromból. S még mindég érkeztek páczienseк. Nehéz betegek, a kik épp most érkeztek a fővárosba s az utazástól még azon porosan egyenesen ide siettek. Gazdag képzelt betegek, a kik minduntalan felszaladgáltak ide élvezni a drága szórakozást: bajukat ujra elsirni, századikszor, ujfent elpanaszolni a hires orvos-professzornak.

Lázas lélegzetvétellel meg meg jövevények álltak meg az ajtó előtt. Kopogtattak, az inas kinézett:

— Nincs hely, holnap! És bezárta előlük az ajtót.

Sohaj, a kétségbeesés tört szavai, rimánkodás, szitok, gorombáskodás hallatszott be a lépcsőházból. Mig a várószobában elhelyezkedett betegek egyrésze kárörvendőn mosolygott; de egypáran elhalványodtak: «ha mink rekedtünk volna odakünn!» — ez a gondolat fejeződött ki az ideges arczokon.

Egyébként bizonyos megnyugvás, az orvosba,

a tudományba helyezett bizalom vett erőt rajtuk. Csakhogy végre itt voltak, itt ülhettek a sekrestyeszagu levegőben. A behomályositott szoba ébenfautánzatu zongorájával, az angol aczélmetszetekkel a pompeji vörös falon; a nagy külföldi hirlapok a fekete olvasó asztalon, a pálma, páfrány-csoport a szögletekben, a gyászruhás komolyképü inas a rendelő szoba ajtajában, az orvosok váró-termeinek egyéb különösségeivel, szinte meggyógyitotta bajaikat egy pillanatra.

Azután szemlátomást örültek annak, hogy igy együtt vannak, mindannyian *komoly* betegek, testvérek a legnagyobb emberi nyomoruságban. S bár féltékenykedtek, sőt irigykedtek a miatt, hogy ki jusson előbb a tanár szine elé, mégis részvéttel tekintettek egymásra. Egy kövér ur — valószinüleg uralkodáshoz szokott vidéki birtokos — hangosan, dühösen méltatlankodott, hogy az utolsóelőtti számot kapta; későre hagyott fiatal asszonykák affektálva siránkoztak, de a nagyobbik rész magába fojtotta keserüségét, kiváncsian nézegette egymást. Majdnem mindegyikük azt tartotta a másikról, hogy rettenetes szinben van s aligha huzza ki a telet. De a szomoru diagnozist magukba fojtották, sőt vigasztalták egymást, adták a tapasztaltat, a tudóst, mindenre tudtak esetet, minden kóros jelenségnek keresték a megokolását. Hangzott és viszhangzott a stereotip kérdés: «mitől van». A «megfáztam», mint minden kór legfőbb oka, folyton szerepelt.

Az igazi betegek közül kirikitott nehány elegáns hölgy. A jólét és tétlenség divatos betegei, a kik eljöttek félrevezetni a professzort és ennek révén férjeiket, hogy valami hires fürdőbe mehessenek. És félénken, összefogott ruhával, virágot, vagy illatszeres üveget szagolva, — nehogy rájuk ragadjon valami betegség — nyugtalanul járkáltak fel s alá, rettegve attól, hogy szoknyájuk érintkezni talál amaz asszony-alkotta csoporttal, honnan az idegbetegségek technikus terminusai hangzottak ki.

Csudálatos bajok, csudálatos nevek; az egyszerü neuralgiával, vagy a közönséges histeriáva, már alig mert valamelyikük is előhozakodni. Egymásra liczitálták a különösnél különösebb bajokat, iszonyatos fájdalmakról panaszkodtak, és amint valamelyikük elbeszélte baját, s annak simptomáit: azonnal akadt a csoportban nem egy, ki ugyane betegségben sinylett, hirtelen ugyanezeket a jelenségeket észlelte magán. Majdnem összevesztek azon: kinek van nagyobb, bonyolultabb betegsége, érdekesebb baja, habár titkon örültek, hogy nem egyedül való betegek, s az, hogy más is szenved, nemcsak ők, vigaszt nyujtott nekik.

Melankolikus fiatal lányok, sajátságos, kékesen zománczozott szemükkel egykedvüen néztek maguk elé. Sem a társalgás, sem a környezet, sőt még saját maguk is alig érdekelte őket. Csak olykor vetettek különösen merev tekintetet a férfiakra, a kik itt sokkal csekélyebb számmal voltak, mint az aszszonyok, de közlékenységben még ezeken is tultettek.

Ok voltak a mély hang abban a komor és zavaros szimfoniában, mely a betegségek száz jajából, nyügösködéséből, tört és magukban érthetetlen hangjaiból itt összeverődött. Ok voltak az igazi szenvedők, kiket egyaránt nyügözött le az élet terhe s a betegség. Mintha asszonyaik szenvedésének terhét is ők viselnék: sokkalta fáradtabbnak, lenyügzöttebbeknek látszottak, mint ezek, a kik itt minden bajuk daczára csinosak, sőt fessek voltak. De mig a hölgyek arczát legtöbbször szinte ruttá tette a szenvedés: a férfiak, mintha megszépültek volna a lebirhatatlan kórokkal való hősi, de haszontalan küzdelmükben. Arczuk megnyult, megvilágosodott, csodálatos értelmességü homlokok éles körvonalai keltek ki az asszonyok duzzadt arczai közül.

Idegbaj szülte vakséggal megvert emberek, a szem tabetikus mórjának áldozatai, kezdődő gerinczagybántalmak betegei, és mindama rokon bajosok, kik előtt tehetetlenül és tudatlanul ereszti le kezeit az orvos: bizva, kétségbeesve, reménykedve és szepegve beszélték el egymásnak bajaikat, melyeknek nehezebb része saját szenvedésükön kivül abból állt: mi lesz a családból, a gyerekekből, az asszonyból, az eltartott anyából, vagy kis testvérekből, ha ez *még* igy tart sokáig?

Könnyen kötődtek az ismeretségek, de mégis voltak zárkózott urak, hölgyek, könnyebb betegek, a kik nem igen ereszkedtek beszédbe. Egy elegáns ügyvéd, kinek nem volt egyéb baja, csak az, hogy egy idő óta képtelen akár egy egyszerü keresetet is meg-

szerkeszteni: nem felelt a kérdezősködésekre, de titkon figyelt, hogy mit beszélnek körülte hát ha megtalálja a szenvedésben párját? Az egyik szögletben, kis lány kiséretében, végre lelt egy iszonyatosan összetört alakot, a ki szomszédjának épp az beszélte, hogyan keletkezett a baja. Egészen ugy, mint az övé. Mintha parázs hullott volna agyvelejére. Mégis kérdezősködni akart, de nem tudott, tovább kellett mennie.

Három-négy asszony s egy fiatal lány nedves nagy szeme kisérte mozdulatait, hozta még jobban zavarba. Végre is érezte, hogy nem szabad többé itt maradnia. Szinte kifutott innen. Távozása némi örömet keltett. Ezzel is több idő jut rájuk — ezt gondolták magukban.

Majdnem mindannyian azt szerették volna, ha az orvos nekik szentelné az egész délutánt. Különféle vizsgálati módszerekről beszéltek. Vulpian, Charcot, Duchenne, Kraft-Ebing, sőt hirnevesebb hazai orvosok nevei is hangzottak fel minduntalan. Az idegbajokról irt hirnevesebb munkákat, a Kraft-Ebing specziális iratait, Charcot hires előadásait, Vulpian «Physiologie du système nerveux»-jét, Rosenthal «Nervenkrankheiten» czimü munkáját emlegették. Aztán a közkézen forgó férczművek czimei, adatai, magyarázatai vegyültek bele a suttogó beszélgetésbe, s egy pillanatra ugy látszott, mintha nem is betegek, de orvosok százai ülnének itt óriási konziliumot.

Voltak itt olyanok is, a kik az idegkór- és

gyógytan egész irodalmát áttanulmányozták és ajánlgatták, egész a rajongásig dicsértek valami uj, kisérletező gyógyszert, esetleg gyülölettel szidták a morfiumot, vagy egyéb narkotizáló szert, melylyel orvosuk «megmérgezte» őket.

Lassankint megszokták a diszes szobák nehéz levegőjét is És nevettek, a mikor valaki erősen döngette a bezárt ajtót. Az inas kérdé: «Ki az?» Egy ismert báró és országgyülési képviselő ingerülten nevezte meg magát. De az ajtó nem nyilt ki, az inas szárazon felelé:

— Nem lehet . . . holnap . . .

Ez az egyenlőség jól esett nekik. Szóba került, hogy egy bécsi professzor milyen módon dorgáltá meg a királynét. Hires orvosokról kezdtek anekdotázni, mig egy kecskeszakállu ur — naiv és jóságos arczczal — az orvosok karakteréhez szolgáltatott adatokat. Bejárta Európa minden nevesebb specziálistáját. Felkereste J. M. Charcot a Salpetrièreben és a szent-mártoni javasasszonyt. Megpróbálkozott mindenhol és mindenféle szerrel s betegségének tizennegyedik esztendejében arra az eredményre jutott, a mit nem restelt itt is hangoztatni:

— Svindlerek, nem tudnak semmit, csak a mikor vágni kell . . .

A váró-szoba órája hármat ütött. A kecskeszakállu ur elnémulva rezzent össze. Zsebéből pepszin boros kis üvege kiesett.

A rendelő-szoba megnyilt. A hangulat ujra komor és kinos lőn. Hysterikus asszonyok, leányok

ujfent felvették szánalmas és a szánalomra leső szerepüket. Huszan panaszkodtak egyszerre fejfájásról, s talán csak kettő érezte igazán. A legváltozatosabb grimaszok keltek, tüntek, ujra keltek. Hölgyek tolongtak a tükrök előtt végsőt igazgatva toalettjükön. Egy szép szőke hölgy rimánkodott az inasnak:

— Egy fésüt . . . nincs egy fésüje ? . . .

És valami vigyázatlan ajak a kisebbik szobában hangosan nevezte meg azt a fogalmat, melyben mindaz, a mi itt van, s mindaz, a mi nincs itt: véget ér. Hangosan mondta ki ezt a szót: halál.

«Halál» viszhangzott a nagyobbik szobában, a nélkül, hogy bárki is megremegett volna. Olyan közel volt hozzájuk a zordon kép, hogy nem is látták. Elrendezkedtek helyeiken s izgatottan nézték, hogy eresztik be az első beteget. Alig öt percz mulván a másodikat, aztán a harmadikat, negyediket.

II.

A várakozók száma egyre fogyott; hat óra felé már alig voltak bent nyolczan, kilenczen. A beszélgetést is abba hagyták, s nyugtalansággal lesték, mig rájuk kerül a sor, ugy hogy egész világosan meghallatszott izgatott szivüknek ideges dobogása, a mig a rendelő-szoba ajtajában várakoztak.

Mintha esküvőre mennének, birájuk elé állanának. Az izgatottság, a félelem torkukba szoritotta a szót. A még mindig dühös birtokoson meg kisérőjén kivül alig beszélt más.

Az aztán, hogy neki indult, beszélt bőven. Orvosnövendék volt és tanitványa a hires idegprofesszornak. Két éve hallgatja előadásait, s ezer részletet tud róla.

A várakozók leapadt csoportja mohón nyeli el szavait a mint rajongással szól az európai hirü tanárról, a csodálatos gyakorlatu orvosról.

— Mennyit kereshet évenkint? vág közbe egy börzén spekuláló buzakereskedő.

— Hatvan-hetvenezer forintot. De amugy, hazulról is gazdag

— Nem volt zsidó? kérdi a birtokos.

Az orvosnövendék méltatlankodva rázta meg fejét:

— Zsidó! ördögöt. De mégis van a dologban valami. Az apja erdélyországi örmény eredet, de már tiszta magyar, mig az anyai nagyanyja spanyol zsidó származásu. A hires Bonavesztékből, azok a dusgazdag fakereskedők . . .

A hires fakereskedő-dinasztiáról a börzianer tudott sok részletet. De nem hagyták mind elmondani, az orvosnövendéket kérdezték tovább:

— Hát az egyetemen?

— Az egész délelőttöt tantermében s kórházában tölti. Talán minden kollegája között neki van a legtöbb hallgatója. Különösen a mióta szülészetet is ád elő. Nem is valami nagyon szeretik tanártársai. Jaj annak a hallgatójának, a ki neki fizet tandijat s a másik szaktanár előtt kell vizsgáznia! ő maga nem valami sokat törődik a tandijakkal, nagyon sok hallgatójának elengedi. Pedig ez éppen nem szokásos az orvosi fakultáson . . . Olykor-olykor még rigorozumra is ád pénzt olyik földhöz ragadt növendékének.

— Szépen ád elő?

— Lassan s nem folyékonyan, de néha nanagyon szépen. Megérzik rajta, hogy sokat tartózkodott külföldön, szó-helyezésében van egy kis galliczismus. Három évig volt segédorvos a párisi

Chariteben, ugyanennyi ideig segédtanár a strasszburgi egyetemen. Azt hiszem, ott marasztalták is, sőt Bécsbe is hivták tanárnak de nem ment.

— Hazafiságból?

— Bajosan. Beteg mindenütt van az egész világon. Más lesz az oka . . .

— Asszony? — kérdé egy *asszony*.

Az orvosnövendék mosolygott.

— Nem hinném. Beszélnek ugyan titkos és nyilt viszonyairól, hóditásairól, melyeket itt a mágnásnegyedben és tulnan a Lipót-városban tett. de hát ezek csak apró flörtölések Van is neki ideje egy asszonynyal foglalkozni, a mikor tanulmányának tárgya minden asszony.

— És milyen szép ember! vágott közbe egy nagy, piros-kalapos asszonyság, olyan hangon, a mint azok szoktak beszélni a kik gyakorta akaratukon kivül is beszélnek.

Mindannyian elmosolyogták magukat. Az orvosnövendék vékony, szinte lapos fejével igent intett. Aztán valamit sugott a lecsillapult birtokos fülébe. Csak ezt lehetett belőle meghallani:

— Az asszonyok . . .

— Vajjon mért nem nősül? kérdé mintegy önmagától a piros-kalapos hölgy.

— Minek, kinek? Nincs rá ideje. Aztán annak az esetleges feleségnek nem volna valami jó dolga. A folytonos alkalom . . . folyton asszonyok között . . . a kik imádják . . . meg a könyvek . . . a kórház, a hullák . . .

A szigorlóorvos meglassitotta hangját. Már csak két beteg volt a váróteremben. A rendelő szobából a villamgép bugása, a beteg nyögése, egy női sikoly s valami kellemesen csillapitó hang hallatszott ki. A tanár beszélt a piros-kalapos asszonysághoz mint valami kis gyerekhez.

A lakás tulsó részén a másik inas eresztette ki a megvizsgált betegeket, a kik csendesen vonultak végig a lépcsőn. Valamelyikük zokogott s nem akart elmenni.

Végre a birtokost is beeresztették. S kevés vártatva utána a legutolsó számu beteget egy fehér hálófőkötős, folyton reszkető öreg asszonyt.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

III.

Egy pár percz hiányzott a kilenczedfélből.

Az inasok kinyitották az ablakokat, aztán füstölővel jártak végig a szobákon.

Az egész ház elnémult, mint a hogy kihalt körös-körül az egész városrész. És egy egész utcza viszhangzott, a mint bakjával, fűrészével a hátán valami favágó végig ballagott rajta, ki, haza, a vasuti hid felé.

A ház csendjét is léptek zaja akasztotta meg. Bent a rendelő szobában valaki izgatottan járkált. Majd megszólalt a villamos csengetyü, négyszer. Az ur világosságot parancsolt s az inasok törpe, de rendkivül széles lámpákat vittek be a belső szobába. Némán tették le a konzolra, szó nélkül gyujtották meg az iróasztal fölötti lusztert. És hallgatagon várták a parancsot:

— Oltsátok el . . . vigyétek ki! szólalt meg egy kedvetlen hang a sarok felől. Majd kevés várt atva hozzá tette:

— Elmehettek, a kocsis ne jöjjön fel, nem megyünk sehová.

Ujra homályos lett a szoba. Az álló iróasztalon, ablak, mellett egy nagy könyvbe jegyezgetett a segédorvos.

A tanár kinézett az ablakon. A muzeum felől már gyujtogatták a lámpásokat. Éjjeli lámpák — alvók számára.

Csakugyan ugy tetszett mintha aludnék az egész városrész. Aludt: az ide látszó muzeum zöld lombjainak ágyában, széltül a lovarda elmosódott körvonalai érczlovával egyetemben, a magyar urak kis és nagy palotái parkjaikkal s portásaikkal együtt. Az üresen hagyott, nagyrészt lakatlan czimeres facadeü házak nagy ablakai lefüggönyözve, a szép mívü kapuk zárva. Itt-ott ezüstös galandu sapkában, szájukban, porczellán pipával, bóbiskolva pöfékeltek öreg portások. Házmesterné, faczér inas, az uri életre kiváncsi hordáros megállt előttük.

Az Eszterházy-utcza felől egy kis czukorsüteményhez hasonló palota, melyet valami kitünő versenyló emlékére s egy még kitünőbb színésznő kedvéért emeltetett egy magyar főur: kivilágitott, kaczér kis ablakaival belé nevetett a méltóságosan néma, komoran tisztes utczába.

A professzor mosolyogva fordult el az ablaktól, segédje felé:

— Érdekes ez a Budapest. Mintha csak a kelet és nyugat tüzes vadházásságából kelt volna ki. Olyan szines, olyan különös s olyan tanulságos — nekünk erkölcsök megfigyelőjének, idegek foldozójának. Más metropolisokban már az érzések

kész betegségeivel állunk szemben, meglett, konkrét tényekkel. Itt azonban a fejlődő várossal együtt fejlődnek a bajok. Elragadó összehasonlitásokra nyilik itt alkalom.

Az asszisztens becsukta a kóresetekkel tele irt nagy könyvet s némán hallgatott a mesterre. A szobában növekedett a homály. Kárpitok, a falszőnyegek sötétvörös szine feketére vált. A hőmérsékmérő embermagasságu gép, a kórok kikémlelésére szánt furcsa alaku tárgyak, villamos telepek, száraz és savas gépek, fényezett dobozokban és szabadon, meg-megingó kerekekkel, bár egymástól meglehetős távolságra: most összefolytak, egybekapcsolódtak a padló világos szőnyegének mozdulatlan, mély árnyékában. Az ablakkal szemben álló fal kárpitjának sárgás-barna világossága nem engedte, hogy az este legyen urrá, ez egyszerre barátságos és viszszarettentő szobában. Annak aranyszöges falszőnyegén lógott a szoba egyedüli képe. Hosszu és keskeny alaku keretben, hosszu és keskeny száju emberarcz franczia rézmetszete.

És a Vulpian doktor arcza mintha fintorgott volna. Orra hol benyomult, szája hol még jobban kiszélesbült. Feje hirtelen felényivel keskenyebb lett mint előbb, majd hirtelen szétterült, megvilágosodott, mint valami gomolya sárga korongja. Az utcza félig nappali, félig már esti világossága és a rosszul megerősitett rolló lóbálódzó szövete játszott vele.

A tanár már perczek óta hallgatott. Olyan csend volt itt és körös-körül, hogy a külső tel-

kek és a majorok kutyáinak hangversenye, vegyest a dunai hajók füttyentésével ide hallatszott.

— Tanár ur, ma érdekes napunk volt — hasitotta félbe a csendet az asszisztens — hatvannyolcz beteg, köztük csak tizennégy férfi. Kiváló esetek...

A professzor kedvetlenül igenre bólintott:

— Érdekes, de hát én azokat az egészségeseket is széretném látni, a kik közül ezek a betegek kikerültek. Lássa, azt kellene egész pontosan tudnunk, hogy állanak elé a dolgok. Megfigyelni, hogy özönlik be az egészséges vidék fris folyama a főváros petyhüdt álló vizébe. Hogyan alakul át, miképp válik egygyé. Az atya még patriarcha, a fiu már idegsorvadásos. Az anya még erős és energikus, mint egy férfi, a lánya az már meghalt csalódott szerelme miatt. Hol itt a fejlődés, az átmenet hol van — azt nem látom. Az emberek nem változhattak meg oly hirtelenül s itt mégis oly hirtelenül megváltoznak. Jőjjön, kövessük életük lázas utját. Rohanjunk a rohanók után... Tanulmányozzuk a benszülötteket. Politikájuk, társadalmuk, de legfőképp szerelmük történetét, életét, összefüggését mind ama millió dologgal, a mivel ezek összefüggnek. Vegye külön a nemeket, határolja el a nemzetiségeket, a fajokat, a különös raszokot, a vegyeseket, a különös és a tuczat-embert. Tessék fölállitani külön osztályt a foglalkozásoknak... Aztán az igy előálló milliárd adathoz adja a helyi viszonyok különbségét, az alakuló világváros kikeresendő törvényét, aztán rendezze ezt az adathalmazt.

A tanársegéd szinte szédülő fejét kezeire támasztotta, a professzor folytatá:

— Ilyen módon nyer valami általános képet az egészről. Talán itt-ott egy-egy esetet meg is tud gyógyitani. De hogy kiismerje ezt az egész ideges, bolondos fővárost, a még idegesebb s bolondosabb Európa közepében az — lehetetlen.

— Lehetetlen! ismétlé halk szóval a tanitvány.

A mester háttal fordulva az ablaknak, a még mindig világos kárpitra mereszté szemeit s elhallgatott. Nem látták többé egymást. Csak a segédorvos különböztette meg egy nagy fekete foltban a mester szemeinek helyén ama két fekete kristályként csillogó pontot, mely változatlan, mozdulatlan meredt egy és ugyanazon helyre. S az élő ember e két csillogó pontban olyan különösen hatott rá, annyira emberfeletti volt, hogy a félelem valami ismeretlen árnyéka kezdé szorongatni. Beszélni akart, de nem tudta mit.

Köszönt hát halkan s szinte sompolyogva elment.

Lépései már az előszobában hangoztak, a mikor a tanár felkelt, hogy kezet nyujtson neki. S a mikor látta, hogy nincs többé kinek, megállt a szoba közepén. Iróasztalára nézett. Egy nagyobbacska sötét masszában megismerte azt a pénzcsomót, melyet ma hagytak asztalán betegei. Utána nyult, felnyalábolta s az ablakhoz vitte.

Boritékban és a nélkül rongyos és ujdonatuj ötös meg tizes bankjegyek feküdtek előtte. Egynek-

egynek nehéz illata volt. Némelyiket megszagolta. Egyre — melynek a közepe furcsán volt kitépve — mosolygott is. Egy másikban tizes bankjegy mellett szerelmes levelet talált. Talán valami hölgy találkozóra kéri, felajánlja neki szerelmét?.. Mindennap hagynak itt beteg asszonyok ilyen levelet. Néha fenyegetésekkel, gyakran hazugságokkal telit. Volt már olyan is, a ki azt irta: tudom, hogy szeret, ne titkolja tovább! Egy nagykereskedő felesége megható szemrehányásokkal illette: «Ezt igérte ön nekem? Nem ön volt-e, a ki valami csodálatos szer segitségével megejtett, eltéritette szivemet szegény férjemtől, feldulta családi életem boldogságát Önnel törtem meg a legboldogabb házasságot S most visszaretten közös bününk következményeitől. Fél. Elzárkózik előlem. Óh, hát viseljem én az egész bün terhét, de ne szakitsa szét összefonódott sziveinket. Ön elviseli a szakitást, de én . . .?»

A házasságtörésben, a viszonyban nem volt egy igaz szó se. Egyszer masszirozta ennek a hölgynek a karját s akkor azt mondta neki. «Nagysád, szép karja van!» Ez volt, ez a sablónos bók volt alapja a képzelődő kis hölgy modern drámájának, mely egy csepp hijjával kompromittálhatta volna az ártatlan professzort.

Talán most is az irt neki Egy gyufa világánál jobban megszemlélte az aláirást. Az volt csakugyan.

Az orvos boszankodva s mosolyogva tette vissza iróasztalára a levelet. A bankjegyeket kez-

detben össze akarta rakosgatni, majd hirtelen türelmét vesztve dobta be egy kis nikkel-kasszába.

Ugy látta, megszámlálás nélkül is azt vette ki, hogy egy napon se keresett még ennyit tudományával. És némi örömet érzett. De mint mikor valami czukor-féle a gyomrot még émelygőbbé teszi, ez után az öröm után még kellemetlenebbül érezte magát.

Soha nem volt még igy elfáradva, és soha nem érezte még ugy, hogy milyen kevéssé érdemli meg azt a pénzcsomót, melynek avas-pézsmás szaga még folyton ott volt orrában.

Aztán arra is most gondolt először, hogy a mikor ilyen megimádott büvésze az asszonyoknak, a mikor azok a különös fejecskék hideg kezének egyetlen simitásától meggyógyulni látszanak: ő maga folytonos veszélyben forog. Örökösen köztük élve: a titokszerü lények öntudatlan, láthatatlan hálójukat szövik körülte.

Maga-megvetése, kifáradt volta, valami ismeretlen ellenségtől való rettegés halvány nüansza: olyan állapotot idéztek fel lényében, a mely egészen ismeretlen s igy kéjelmetlennek is tetszett neki.

A szomszéd szobából valami szőnyeget hurczolt ki, azt ráteritette egy széles és alacsony divánra s azon hanyatt feküdt.

Behunyta szemét, de ébren volt. Mégis minduntalan közel az álom mesgyéjéhez.

Gondolatai mégis világosan, sőt villanásszerü világossággal torlódtak egymásra.

Különösen két dologgal foglalkozott. E dolgok elseje emésztette, másodika pedig szinte kínra izgatta.

Nem tud mit sem — ez volt az első. Az asszonyok titokszerüsége: a második ez volt.

Összeszámolta magában, mit mindent kellett megtanulnia, a mig arra az eredményre juthatott, hogy tudománya semmi. És hirtelen egy tizedrangu izom neve jutott az eszébe, melyet évekkel ezelőtt boncztani vizsgáján nem tudott megmondani tanárjának. Egypárszor ennek a latin nevét emlegette magában, aztán arra gondolt, hogy milyen sajátságos, már kilencz éves korában érdeklődött az anatómia iránt. Vannak gyerekek, a kik valamely emberkészitette gép iránt érdeklődnek, ő maga az ember gépezete iránt érdeklődött. Halott-látni elment szülővárosának legmesszebb eső házaiba. És hirtelen eszébe jutott ezeknek a halottaknak neve, szine, formája. Majd azok a hallák jelentek meg képzeletében, melyeket tanulmányai alatt látott, bonczolt. Volt egy, a kinek nem tudta akkor megállapitani a kórisméjét — most eszébe jutott. De csakhamar belátta, hogy még nem jár a helyes uton. Ujra csak tapogatódzás, megint csak feltevés.

Mosolygott, mert arra gondolt, hogy az orvosokat igy kellene nevezni: «a feltevések tudományának tudora». A kiválóbbakat pedig igy: «a f. t. főtudora». Majdnem nevetett ezen a különös czimen, de torkát keserüség szoritotta össze, a mint minden átmenet nélkül eszébe jutott, hogy egy egyszerü

reszketeg hüdésest nem tud meggyógyitani. Boszankodva gondolt a villamos lapdacsok komédiájára, keserüséggel a fájdalmakat csillapitó szerekre, melyek egyrészt hasznosak, de másrészt még többet ártanak. A morfium mint gyógyitó-szer és a morfinismus mint rettenetes baj, élő példákban jelent meg előtte. Majd szinek és szagok eleven emlékei ütötték meg szerveit. Ama gyógyszerek szine és szaga, melyeket egyenkint külön és külön tekintélyek javaltak az idegrendszerek bántalmaiban. Alig egynek-egynek látta gyógyitó hatását. Kuruzslás ez az egész — gondolta magában, tehetetlenek, ostobák, kérkedők, kufárok vagyunk.

Ebben a pillanatban kevesebbre becsülte tudományának eredményeit, mint a mennyit tényleg megértek. Általa már elfogadott theoriákat döntött hirtelen halomra. Tények harmoniájába ellentmondás vegyült. Tekintélyek omlottak össze. Becses könyvek kerültek a sutba. Évtizedes meggyőződések kősziklája elpárolgott, mint valami illó olaj. És mindenek e pusztulásából, a romok e százféleségéből egy uj hatalom kelt ki.

Formátlan formák kolosszális tömegei egyben. Nehéz, nyomasztó és csábitó. — Titok.

Az ember-állat titkai, de különösen a titokszerü, rejtelmes asszony. Gyakran hitte már, hogy végére járt ezeknek a titkoknak. Különösen asszonyismeretére volt büszke. Örökösen köztük élve, a szalonokban és a kórházakban: látta őket frisnek, üdének, férgesnek, betegnek, százféle helyzetben, ezer-

féle alakban. Megfigyelte őket a bálteremben, a mint fehér gáz-ruhájukból válluk, arczuk, vakitó fehérségével ugy kelt ki, hogy szinte szerves lényeknek se látszottak többé. Majd dörzsölte a görcstől kicsavart testü idős cseléd-leány petyhüdt lábát. A mióta orvos volt, háromezernél több asszonyt vizsgált meg s majdnem ugyanannyival találkozott a társaságban, a bonczasztalon.

Az asszonyok e tömegéből egy asszonyalakot választott ki. Tipusát mindannyinak. Betegesen nagy képzelődő erő, betegesen finom idegrendszer: ezek voltak az ő asszonyának legfőbb sajátosságai. A modern, különösen a nagyvárosi nő tömeges megbetegedését is erre az okra vitte vissza. E sajátosságok kikutatására törekedett, ezekre lesett mindenütt, hivatása közben ugy mint az életben. És végtére annyira érdeklődött ezek iránt, hogy elfelejtette czélját is. Olykor az is eszébe jutott, hogy jó volna szerelmi viszonyokat szőnie igy talán mélyebbre láthatna. De se ideje, se temperatuma nem volt ezekhez a kutató szerelmekhez. Aztán idegenkedett is tőlük. Tudta, hogy ha perczre, pillanatra is, de kénytelen elveszteni teljes öntudatát e különös játékokban. Voltaképen pedig félt is ez ismeretlen valamitől.

A vallásos, erkölcsös, majdnem bigott szülői házban, a czisztercziek gimnáziumának táp-intézetében nem látta, hát nem ismerhette meg a szerelmet. Később az egyetemen megismerte egyik lényegét, de szerelmes ismét nem lehetett. Fejét tette urrá, szer-

vei annak szolgáltak. És ez állapot megmaradt mindvégiglen. Mind többet-többet vágyott és mind többet kellett tanulnia. A tudás nagy könyvétől nem láthatta meg a kis Ámort. Aztán a Charite, majd Charcot kórháza, a német «Krankenhaus»-ok női osztályai csirájában támadták meg illuzióit.

Harminczöt éves lett, a nélkül, hogy szive dobogott volna valamely titkos találkozó óráján, avagy azt mondta volna valaha egy hölgynek: «nem lehet élnem nélküled!» Pedig tudta, hogy nemcsak költők találták ki a szerelmet. Alig volt valakinek annyi baja ezzel a főelemmel, mint éppen neki.

Hölgy-betegei bajának majdnem mindig volt köze ehhez az érzelemhez. Sőt felerészben ez volt betegségük okozója. Csalódott, vágyakozó, boldogtalan asszonyok, elhagyott, meggyalázott szeretők neveivel s történetével volt tele jegyzetes nagy mappája. És látta a szerelem jelenségeit a maga őseredetiségében, de tulczivilizált voltában is. Regényt habzsoló asszonyok, tulmodern nők és a szerelem szót kimondani se tudó parasztlányok szerelmi szenvedélye tárult ki előtte. Dauphnis és Chloe, Colette és Minette egymás mellett szerepeltek jegyzeteiben. Az éretlen kiváncsiságon elkezdve, végig az érzékiségen, egészen a nő tiszta izzó szenvedélyeig, sőt még azon is túl, be az őrületbe kisérte a szerelmes nőt.

Nem kellett költőkből megismernie e legfőbb motor ezerféle müködését: mindennap elevenen láthatott maga előtt egy-egy eredeti regényt. Kiván-

csiságból elolvasott mégis egy pár világraszóló, vagy divatos szerelmi történetet s azt találta, hogy a megirt asszonyok ritkán hasonlóak az ő eleven hölgyeihez. Például érzékiségük sokkalta nagyobb szerepet játszik a könyvekben, mint az életben. Beteges fantáziájukra, titokzatos idegrendszerükre sincs elég suly helyezve.

Csekély kivétellel nem sokra becsülte hát e könyveket.

Most azonban még azokat is többre tartotta, mint a saját maga meggyőződéseit.

«Eh» — gondolta magában — «azok, a kik e könyveket irták, legalább látták a dolgot közvetlen közeléből. Részt vettek fejlődésében, hozzájárultak formájához, méreteihez. Eleven nyilatkozásait látták, érezték, nyögték. Én csak az eredményeket látom, csak a másolatokat — a hiányos vagy hazug, kiszépitett önvallomásokat — kapom meg. Ők a tudósok, én pedig a «feltevések tudora» vagyok.»

Önmegvetése most delelőjére hágott. Kinosan forgolódott divánján, majd arczra feküdt. Nem akart többé e dolgokra gondolni, megpróbálkozott magát delejes álomba ringatni. Az ablakfa egy világos pontjára nézett, folyton ezt hajtogatván magában: «fa». De öt percz multán kizökkent ez állapotból, s végig nézve szobáján, a teljes sötétségben, a mozdulatlan csendességben furcsa gondolata támadt.

Ugy tetszett neki, mintha egymaga volna a világon. Egészen egyedül. Mintha egy óriási égi test tetején ülne. Körülötte semmi. Őrült sebességgel

forgó csillagok tüzgömbje, kiégett bolygók foszforizáló világa rohan el előtte. Valami széditi.

Feje csakugyan szédült. Soha még ilyen fáradtságot nem érzett. Hirtelen olyan izgékony lett, hogy négy-öt különféle illatot különböztetett meg szobájában. Az itt járt hölgyek illatszerének szaga megfeküdte mellét.

E kinos-titokzatos állapot tetőfokán, midőn izgékony bágyadtsága már csak ugy nőhetett tovább, ha álomra vált: átmenet nélkül tért vissza józansága.

Az jutott eszébe, hogy mennyire hasonlit ő most a legszebb költemény hőséhez, a kételkedő, mindent firtató, magával elégedetlen, mindent tudni vágyó Fausthoz. Élve látta most Goethe nagy alakját, s ugy érezte, mintha az rokona, vagy barátja volna. Látta, hogy kel föl előtte, hogy mozog tovább, s mint vész el az emberfölötti atmoszferában.

Ennek az alaknak a megjelenése ujfent ruganyossá tette megpetyhüdt agyát, s ennek révén egész testét.

Felugrott fekhelyéről:

«Ejh, még egy egész emberélet van előttem!» susogta félhangon. Majd gondolatban folytatá:

«Valószinü, hogy még husz évig élek. Husz évig sok mindent sikerül megtudnom. Csak a helyes utat kell megtalálnom, hogy beláthassak a legnagyobb titokba: a női szervezetbe.

De megtalálom-e a helyes utat? Mi az? Ha halálra itélt asszonyokat élve lehetne bonczolni? Az

idegek lényegének teljes világossága? A közös észlelés? A suggestió?

Egyik sem ér semmit!»

A professzornak ugy tetszett, hogy a sötétben keresi az utat. De honnan ez a sötétség? Megfelelt rá magának.

Mert mindent akar tudni. Többet, mint a menynyit egy ember tudhat.

Egyelőre hát kevesebbel kell megelégedni.

Például kikutatni a sarkalatos kérdést:

Micsoda elváltozásokat, milyen betegségeket, milyen különös jelenségeket idézhet elő az asszonyban a szerelem? Persze normalisan egészséges asszonyról, de nem normalisan egészséges szerelemről lehet szó. Szerelemről, melyben kétséget, boldogságot, csalódást, hitszegést, megbecstelenitést, szóval egy modern szerelem minden megrázkodtató fázisát éreznie kell az asszonynak. Gyorsan, egymásután kell jönnie csapásnak, boldogságnak.

S a mi fődolog, mig az asszony érzése tiszta minden tettetéstől, maga a férfi, a ki e szerelmet felkelteni s kipróbálni van hivatva: szivében tartsa meg hidegségét, mig szerepét játsza. Legyen éber, legyen ügyes, s mindenek fölött jó megfigyelő.

Nagy munka vár rá. Örökösen obszerválnia kell betegét. Megmérni a hatásokat, a változásokat, melyek asszonyán előállanak. Kisérletezni nem elég véle; a kisérletek eredményeit megérteni, az a legfontosabb. Mi minek a következtében állott elő? Hogyan szülemlik a nevroze, az egyszerü idegesség?

Előállhat-e be nem tartott találkák következtében? A kielégitetlen szenvedély miként szüli a hiszteriát? Hogy fokozódik ez? Az idegláz előállhat-e egy hirtelen szakitás következtében. Miképen válik — halálossá? És e kérdéseken felül még legalább ezer kérdésre: mi a felelet?

Az átmenetek meglesése: legyen a kisérlet főtörekvése. Csak az eseteket láthatja az egyszerü orvos, de az nem elég, az annyi mint semmi. A baj csiráját, készülődését, összefüggését csak egy ilyen kisérletező orvos láthatja. Teljes mélységében és világosságában csak is ez előtt tárul fel a titokzatos szervezet.

«Milyen kéj lehet belepillantani!» gondolta magában az orvos tele gyönyörrel.

«Bele fogok pillantani!» mondá magának diadallal.

De hol a tárgy, a medium, az asszony? Nem talált alkalmas személyt.

Gondolt egy tüzes szemü, tejarczu baronessere. De vajjon fel tudja-e ebben idézni amaz érzelmeket, a melyekre okvetlen szüksége van? Nem felelt magának e kérdésre, hanem arra gondolt, hogy ez a lány alkalmatlan: családja öröklékeny bajokkal tele.

Aztán egy asszonyra esett választása. Elvetette. Következett a második, harmadik. Egy sem volt jó erre a czélra.

És a mig igy válogatott, *az elképzelt szerelem meleg szellője csapta meg.* Mint az elgyötrött testnek valami langyos fürdő: lelkének olyan zsongitó, kellemes volt ez az állapot.

Mind frisebb, ruganyosabb, erősebbnek érezte magát. Immár nem volt kétsége az iránt, hogy csak akarnia kell, s a kit kiválaszt, a kire tekintetének sugára esik: nyomban fellángol.

Egy pillanatra szinte sajnálta azt az áldozatot. Mert annak valószinüleg el kell pusztulnia, az biztosan áldozat lesz.

Hát legyen az! Egy élet boldogtalanságán ezrek üdvét építi fel.

De gyülölni, átkozni, megvetni fogják?

Gyülöljék, átkozzák, vessék meg.

De az életével játszik, a mikor nem kéjre költi a szerelmet, hanem tanulságra.

Játszani fog az életével, habár biztosan tudja, mi vár reá a játék végén. Buvárlatai után legyen a pont akár az asszony revolvergolyója.

Ha csak ez a kár, ugy vigan előre.

Egy pillanatra szinte tetszett neki ez a végső drámai jelenet, a tudásért való vértanuság. És ujra a tudás mártirjára, középkori kollegájára gondolt. Faust mester, embertársai csodálatának tárgya, bátran és büszkén állott előtte. Azt látta, a mint az ember több akar lenni, mint a mire ember született, s im csakugyan több is.

Fel a munkára.

Mondhatatlan mohóság fogta el, nyomban hozzá akart látni a cselekvéshez. Azonnal fel akarta lelni az asszonyt, a ki hivatva van a tudásért elvérezni. Azt az egészséges, fris üde lányt, a ki még képes illuziót felkelteni benne.

Mert neki is belső káprázatokra van szüksége, hogy ne lankadjon ebben az emberfeletti munkában. De ez illusióknak nem szabad átláthatatlanoknak lenni. És az aranyos köd ne érjen fel szeméig, csak kóválygjon feje fölött, ne üljön reá. Ha reá ülne, ha a játékot ő maga is komolyan venné, ha szerelmes lenne, a mikor csak szerelmet akart kelteni?

A tanár halkan felnevetett:

«Milyen bolond vagyok, még ez a képtelenség is eszembe jut!» mondotta majdnem fenhangon.

«Képtelenség!» ismétlé még egyszer. Aztán édesdeden tervek kovácsolásába fogott. Érdekes, merész, majd vad tervekbe. Tiz percz alatt százféle dolgot módolt ki. Hogyan fogja megszólítani a lányt, milyen körülmények között ismerkedik meg vele.

Tüzesen vágyott már e találkozóra. Izgatott volt, hogy nem termett itt előtte.

Akarom, mindjárt! erre a két fogalomra változott át vágya. És gyors elhatározással csengetett inasának.

A szokásos hideg fürdőt rendelte meg.

— Aztán a kocsi fél óra mulva itt legyen... Kimegyek.

Hová, még maga se tudta.

Asztalán vizsgálgatni kezdte a mai meghivókat. És rátalált arra, a mit keresett: egy bálra.

«Nagyságos Lengyel Dénes tr. tanár stb. urat, az intézet betegei által rendezett hangversenynyel összekötött tánczmulatságra tisztelettel meg-

hivja Petrovits Elek dr., a Petrovits-féle hidegviz- és massage-gyógyintézet igazgató-tulajdonosa. — Kezdet tiz órakor.»

A tanár az órára nézett. Még fél óra hiányzott a tizből.

— Siess! — szólt inasának — a kocsi azonnal itt legyen, a Petrovicsba megyünk.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IV.

Csak az amerikai konzult és a török alkövetet várták. És ime a felzászlózott ajtón át maga Lengyel professzor lépett a szalonba.

Alig egy pár perczczel mult tiz óra s a Petrovics-féle gyógyintézet tánczterme — a hétköznapok gyógy-szalonja — tele volt már. S ámbár az északi oldal üvegfala nyitva, a közönség jó része alig tud lélegzeni; «levegőt, levegőt!» hallszik mindenfelől. Alig gyülekeztek össze, már is oly lankadtak voltak, hogy a legyezőt is megunták. S mintha a falak szines disze, a tarka zászlócskák, melyek leginkább az eligérkezett diplomaták kedvéért voltak csoportositva, sőt magának a királynak és felséges nejének arczképe is mintha petyhüdten lógott volna le a pompeji veres kárpitról.

A mi első szempillantásra is peczkesnek látszott, az az igazgató-tulajdonos felferenczjózsefrendezett arczképe, mely a hidropatikus gyógymódokat ábrázoló kép közepéből ragyogott ki a közönségre. És maga az igazgató, a ki nem várta többé a nagy

hatalmasságok képviselőit, hanem a mint a tanárt meglátta a küszöbön: a nem várt megtiszteltetéstől halványan, majd az örömtől kivörösödve rohant uszályon, idegen lábakon, minden akadályon át feléje.

— Isten hozta, tanár ur, isten hozta! kiáltá kibicsaklott hangon, ugy hogy a hangversenyre váró közönség nagyrésze arra forditá fejét.

Mosolyogva engedte magát vezettetni a tanár, itt-ott ismerőst vett észre, azoknak köszönt, aztán leült az igazgatóné s Petrovics közé, a kinek meglepetése még mindegyre tartott. Miért méltóztatott eljönni? ez a kérdés volt sovány, vörös császárszakállas arczára irva. A tanár megfelelt e hangtalan kérdésre:

— Régen ohajtottam már az önök intézetét meglátogatni, mai mulatságuk kapóra jött. A ki annyit látom szenvedni a betegeket, hadd látom őket már egyszer mulatni is!

— Nálam mindig mulatnak, itt csupa öröm! böffenté ki örömteljes zavarában az igazgató. De felesége egy különösen komoly tekintete után, helyreigazitotta magát:

— Azaz, hogy én és a feleségem igyekszünk nemcsak az elismert intenziv gyógymódokkal, hanem erkölcsi hatásokkal is gyógyitani kedves betegeinket. Én és a feleségem igyekszünk őket szórakoztatni . . . A feleségem zongorázik nekik, minden második nap tombolát rendez, aztán egy-egy kis tánczmulatság . . . én a férfiakkal egy kis mulattató kártyajáték . . .

A feleség komoly tekintete ismétlődött.

— Persze ingyen, pénz nélkül . . . tette hozzá mohón az igazgató, s hogy erről a térről, mely — a mint feleségéről látta — nem sok diadalt termett neki, másra hurczolta át a beszélgetést:

— Itt lesz Ferhád efendi s Blackson ur is . . . két diplomata, a kik sokat tehetnek odahaza hazánk érdekében. Különösen a török alkövet, a ki betegem volt . . . megigérte, hogy előnyösen fogja ismertetni gyógyintézeteinket a Keleten. Ha a török betegek hazánkba jönnének?! . . . milyen nemzetgazdasági haszon . . .

Petrovics ur hirtelen elnevette magát:

— Képzelje el nagyságod, egy különben nobilis betegemet csak ugy tudtam felcsalni szobájából, hogy azt mondtam neki: itt lesz a török alkövet is, zöld turbánban, s az Egyesült-Államok konzulja sárga gyapot-frakkban . . .

Egy agyalágyult beteg férfi a sarokban kimeresztett szemét mindegyre az ajtóra függesztette. Várta a nagyhatalmasságok gálába öltözött képviselőit.

Az igazgató kaczagására a professzor se állhatta meg, hogy el ne mosolyodjon. S Petrovics dr. felbátorodva folytatá:

— Öt agyalágyultam van most . . . az egyik különösebb a másiknál. Leginkább fővárosiak. Az egyik már két éve van nálam . . . ni, ott mozgolódik.

Fekete haju, fekete pofaszakállu kis öreg em-

ber, apró lépésekkel járkált a hölgyek körül, kis arczán, alacsony homlokán ezer ráncz, régi divatu szalónruháján azonban egyetlen egy sem. A gombluykában virág, a kezén gyöngyszin-keztyü. Ötven évvel ezelőtt szabott ruhájában, félszázaddal ezelőtt kelt bókokat mondott ismert és ismeretlen hölgyeknek.

— Tessék nézni milyen galáns — szólt ujra az igazgató — pedig már tulhaladta a hetvenet. Agglegény, de ő azt hiszi, hogy fiatal, kurizál fünekfának s panaszkodik, hogy erőltetni akarják egy szivének idegen házasságra. Egyébként józan.

Petrovics dr. még jobban akarta megvilágitani a szegény gavallér különösségeit, de hátuk megett, a betegek s a közönség között izgatottság támadt.

A grófné és leánya lépett a szalonba, s a tömegen át az igazgatóék felé törekedett. Az agglegény futott elébök. Kezet csókolt a grófnének:

— Kiszti hand méltóságos asszony, hogy aludt kontesz?

Az igazgató is felugrott székéről:

— Bocsánat, ő méltóságaikat kell ide helyükre vezetnem.

Méltósággal és büszkén tört utat méltóságos vendégei előtt az igazgató. Boldognak érezte magát, hogy a mint előre hatoltak a széksorokon, átfutott ez a büvös szó: «grófék», s majd elolvadt a gyönyörüségtől, a mikor a hires tanárt bemutathatta nekik.

Férfiasan klasszikus kövér fejével alig viszonozta a grófék köszöntését az igazgatóné. Meglátszott

arczán: sokkal praktikusabb, semhogy sokra becsülné ezeket a koldus-mágnásokat, a kik leszállitott áron élvezik a hidropathia áldásait, s még ezt a leszállitott árt se fizetik rendesen. S nem lehet őket elküldeni, mert grófnők, s igy talán használnak az intézetnek. Akadnak polgáremberek, a kik csak azért maradnak itt egy-két héttel tovább, hogy grófnékkal ehessenek «tabldót»...

Az öreg grófné beteg leánya felett nyomban konzultálni akart a professzorral. Hiába szólt közbe az igazgatóné, s a megszeppent igazgató hiába akarta teljesen magának lefoglalni a doktort, a mama beszélt, beszélt:

— Minden este kloralhidrat a mióta itt vagyunk... mire vezethet ez? A kontesz alszik, az igaz, de nézze, hogy reszket!

A grófkisasszony szép, de kissé széles feje csakugyan reszketett. Haja, mely ugy volt lenyirva és megfésülve, hogy hasonlitson a festmények arkangyalainak frizurájához, mind borzasabb-borzasabb lett. A lány reszketeg kézzel simitgatta ki hófehér homlokából Még tréfált is tehetetlenségén, de szintén ezer kérdéssel ostromolta a tanárt, a ki tréfákkal és bókokkal ütötte el a konzultácziót. Petrovicsné gunynyal és gorombasággal segitett neki, mig az igazgató, a professzorra vetve egy-egy oldalpillantást, diadallal nézett szét betegei közt. Mintha azt akarta volna mondani:

— Itt van... a tanár... ezért mindenki külön fizet egy forintot.

S mintha a betegek, — a kiket főorvosuk néha «vendégei»-nek nevezett, — megértették volna ezt a néma beszédet: sugtak-zugtak maguk között. Egykettő kiszökött a hátsó kis ajtón, de el nem ájult még egy sem.

— Talán kezdhetnők a hangversenyt! — szólalt meg az igazgatóné.

Az igazgató még mindig a két hatalom magyarországi képviselőire várt. Ámbár időközben egy országgyülési képviselő is jött.

Végre is tizenegy óra lett; nem lehetett tovább várni. A grófné felállt a pódiumra s zongorakiséret mellett régi olasz dalt énekelt. Az idős asszonyság szentimentális éneke, csodálatosan kitágult ajkával s kövér arczában elmerült szemeivel olyan komikusnak tetszett a tanár előtt, hogy ideges félelem fogta el. Félt, hogy elneveti magát. Félig elfordult hát a pódiumtól s a «vendégekre» nézett.

Magyarország minden vidéke képviselve volt itt. Legnagyobb számmal természetesen fővárosiak. Budapest izgatott, lázas életének, nehéz küzdelmeinek betegei. A gyors meggazdagodásra vágyók, a hirtelen karrierre epedő ideggyöngék. Kiélt férfiak, a kik, mielőtt megesküdnének jegyesükkel: ide jöttek magukat megerősiteni a jövő életre; hideg viz, maszszazs, meg egyéb fasionabl kurákkal akarva visszanyerni azt az életerőt, mely még egy fasionabl házassághoz is szükséges. A férfiak e korán elérett csoportjához egy pár éretlen gyerek csatlakozik. Az ostoba középiskolai rendszer áldozatai, kisfejü, zöld

arczu, rövidlátó, szemüveges kis diákok. Vézna testükön fekete frakk, vén arczukon az aida-táncz jellegei.

Aztán asszonyok, a kik itt is tulsulyban vannak, de a melegség és mulatság hevében, a csillárok s a falak vörös szinével befuttatva: vidoraknak, egészségeseknek látszanak. Fiatal lányok, köztük az intézet régi betege, az a sajátságos tizenhat éves lány, a ki csak az intézet tombolával összekötött mulatságaira kel fel ágyából, hogy átmulatva egy éjszakát, nyögjön utána az uj mulatságig, egyedüli vigaszát az estéken nyert tárgyakban találva.

Az idegbajosok ez aránylag még nem kellemetlen külsejü alakjaira sárga reflexet vetett a még járó hátgerincz-bajosok összeesett, kiélesedett arcza. Ezek a nehéz betegek, a kik a háttérben, — a szolgák felügyelete alatt — nedves szemmel ide-oda nézve, hallgatták az öreg grófné hol rekedt, hol rikoltó énekét.

De az igazgató, minden modern gondolkodása daczára, nem vetette meg a klasszikus betegeket sem. Nemcsak az élet titokzatos rostjainak nyomorgói, de kifejezett belső bajosok is kereshették itt — jó pénzért — gyógyitásukat. Voltak itt mellbetegek, a kik indolens vagy érdekelt orvosuk által ideküldettek a főváros gőzkörébe, a gellért-mögi góthikus izlésü, sötét palotába, melynek képét és prospektusát mindennap látták lapjukban. (Csakhogy ott sokkal nagyobbszerünek tetszett.) A gyomorbajosok sem hiányoztak, bár ezeket szerette legkevésbbé az igazgató. Külön kellett nekik

főzetni s türni folytonos köpködésüket. És hogy a nyomor kegyetlen skálája teljes legyen: bőrbajosok leselkedtek a kis üvegajtón át, el-elkapva megbélyegzett arczukat, a mint az igazgató hátrafordult, hogy tapsra adjon jelt a közönségnek.

Rövid taps csattant fel. A grófné a régi divat szerint pukkedlit csinált s az igazgató karjába öltve karját, lelépett a podiumról, helyére vissza, a kontesz mellé.

— Hogy mulat kollega ur? — kérdé az igazgató.

— Köszönöm, jól. Fájdalom, már csak egy fél órám van . . .

— Kár, szerettem volna nagyságodnak egy pár érdekes esetet bemutatni. Egy mellbajost, a kit sikerült kreozottal a halál torkából visszarántanom, most tánczol és szaval . . . ime.

Sovány, hosszu fiatal ember lépett a pódiumra.

— Végzett szinésziskolai növendék, — sugta az igazgató.

— «*A holló*», Poe Edgartól, — mondá meglehetősen csengő hangon a szinész-fiu.

Az igazgatóné zongorakiséretének mollja megszólalt. A szavalat megkezdődött, eleintén elég jól, de később mind rosszabbul hangzott. A tüdővész-gyártó iskola növendéke minduntalan változtatta hangját, mig végre a költemény közepén elrekedt s szavainak értelmét alig lehetett kivenni többé. Ekkor hirtelen elkeseredett, vad, elszánt jelleget öltött arcza. Szinte orditva kiáltá:

«Jós! kiálték, bárki légy te . . .»

Gyenge köhintés szakitotta félbe a strófát. A fiatal szinész kipirult arcza elzöldült, s midőn az ajkához nyomott fehér zsebkendőt megnézte, ő is, de a közönség is élénk piros foltokat látott rajta.

Egy kis rémület támadt, a szegény, leszállitott áron gyógyuló betegnek nem lehetett folytatnia a szavalást. Az igazgató boszankodott, félt a kollega megrovásától, hát rákiált a segédorvosra:

— Asziszten ur . . . hol van ön . . . hozzon fel sekale kornutumot . . . Micsoda dolog ez, megengedni ennek az urnak . . .

A szavalót szobájába vezette a lefőzött segédorvos. Az igazgatóné szavalat nélkül játszotta el a kiséretet. Az egyetlen ingyenes betegnek, — egy tisztességes nevü beszélyirónak, — tétetett kötelességévé a szöveget aztán felolvasni.

Magacsinálta zenemüvének hangjegyeit olvasva, nyugodtan, szép kéztartással zongorázott az igazgatóné. Ő — a mint mondani szokták: betegeinek anyja — uralkodott most a nagy vörös szalonban. Hatalmas, de azért nem idomtalan teste, erélyes fekete haju feje oly világosan fejezte ki jellemét, hogy a tanár szinte gyönyörködött benne. Meglátszott rajta férje fölött való felsőbbsége, nyilvánvaló volt, hogy ő itt tulajdonképen minden. Ő a «betegek anyja», a ki rábirja a férfiakat: maradjanak még, s a ki megszerzi a hölgyeknek a mulatságokat, az ismerős egészséges fiatal emberek barátságát, mely a legjobb ittmarasztaló. Ha kell: hizeleg mint a macska, ha nincs haszna a hizelgésből: energikus, mint egy

közhuszár. Ő figyelmezteti a hanyag fizetőket, ő babusgatja a gazdag urakat, ő csinálja a prospektusokat, ő csinál a betegek előtt férjéből nagy tudóst, és ő — várja titokban, immár husz esztendeje a meggazdagodott, de beteg, az ügyetlenül haszonleső, tudatlan és elbizakodott férj halálát.

Egy erélyes, *fiatal* orvos kellene ide s aranybánya volna ez a hely. «Nagykereskedés betegekkel.»

Mert a mi most folyt itten, az nem volt egyéb, mint egy jól csorrantó egészséges forgalmu detailüzlet korhadó emberekkel. Semmi az egész, ötvenhatvan beteg mindössze, a mikor az ország és főváros tele van kórral . . .

A mig «A holló»-fantázia zugott, a tanár a közönség vizsgálásába merült. Valakit keresett ama hölgyek között, a kik tánczolni jöttek ide. Nem találta meg, és nem talált senkit, a kin érdemes lett volna szemének megnyugodnia. De talált egy eredeti férfi-tipust, a ki egykor növendéke volt s a kiről tudta, hogy valami nagyon gazdag s egyszersmind beteg leányra vadász, addiglan azonban, a mig megtalálja, megelégszik idős hölgyek barátságával is. A «hatvanhatos» frizurájú fiatal ember köszöntötte egykori tanárát, a kinek belefusolt mesterségébe, ő is «erkölcsi» hatásokkal gyógyitotta betegeit.

A «kollega», gondolta magában Lengyel Dénes doktor undorral eltelve. Alig várta, hogy véget érjen a hosszura nyult fantázia; ki vágyott innen, a hol a betegekkel való lelketlen üzérkedés ugy hatott rá, mintha neki is része lett volna benne.

Bánta, hogy idejött, el akart menni s ime a hangverseny befejezte után se szabadulhatott. Várt valamire, nehezen, izgatottan, mint az a szegény ember ott az ajtóban Ferhád efendire, mister Blacksonra.

A diplomaták végre is megérkeztek. Kezdődött a táncz. Az igazgatónak dolga akadt kivül, felesége pedig a kis szobában a tombolát rendezte, hát magára hagyták egy kissé a tanárt.

Az megállt a küszöbön s látszólag a tánczolók nézésébe merülve, az jutott eszébe, a miért idejött. S mig a fékevesztett kedvü, fáradságtól s kéjtől lihegő asszonyokat nézte, egy kissé nevetségesnek tetszett neki komoly czélja. A kihajporozott, izzadó arczu hölgyek elfedték előtte azt a bizonyos titokzatos asszonyt. S körülvéve a betegek árjától, nem látta többé a betegséget. Asszonyokat látott, a kik többé-kevésbbé jót vagy rosszat, keveset vagy sokat esznek, okosak vagy hóbortosak, érzékiek vagy hidegek, termékenyek, ha nem meddők. Részben egészségesek, de tulnyomóan betegek. De mi ez a betegség? Ime vannak ennek is szünetei, a mikor az illető oly jól érzi magát s annyira érzi, hogy most egészséges, vidor, mikép ez a rövid állapot felér az egészségesek normalis állapotával. A természet mérlege igy egyenliti ki a különbségeket, igy teszi egyenlővé a szenvedőt a boldoggal, a beteget az egészséggessel, a szegényt a gazdaggal.

Ez az örök törvény, ezen nem lehet változtatni, ördögbe hát a tudománynyal, pokolra az emberfeletti czélokkal, éljen mindenki ugy, a hogy élnie

a magasabb törvények s az alacsony viszonyok megengedik . . .

Egy másodpercz termékei voltak e gondolatok, melyeknek fejlődését hirtelen elállta valami.

Közelében egy uj alakot pillantott meg. Fehér mollruhában fiatal leányt, a ki a «hatvanhatos» haju urral tánczolt. Az arczát nem is látta, csak feje formáját, kis alakját, fehér kötőcskéjét. Valószinüleg valami házi kisasszony, a ki eddig odakünn volt elfoglalva s most bejött a tánczra. Átment a másik oldalra, hogy jobban láthassa. De igy sem sikerült arczát megpillantani, mert hirtelen lehajolt s egy darab papirt vett fel a földről.

A tanár jól hallotta, a mint gyenge hangon azt mondá tánczosának: «engedelmet» s látta, a mint a papirlap olvasásába merül.

Most már arczát is kivehette. Csodálatosan fehér s szinte gyerekesen gyöngéd arcz volt. Szemét hosszu szemhéja, sürü fekete pillája egészen elfödte. De ez a fehér gyengéd kis kép egy percz alatt — a mig a papir tartalmát elolvasta — egyszerre megváltozott. Szinte világitó piros szin öntötte el a tejes arczbőrt, a sima hosszu szemhéj egyszerre eltünt s megjelent a nagy malakit szinü, szürke emailyü szem, mely nedves volt a könytől s egyszersmind szikrázott a harag, a kétségbeesés, a fájdalom csodálatos élénkséggel kifejezett érzelmeiben.

Mint a villám czikázása az égen — addig tartott ez a látvány. A másik pillanatban már egy gyenge sikolylyal összeomlott alakot látott.

Odafutott a lányhoz, hogy felsegitse.

— Vizet, vizet! kiáltá parancsoló hangon.

A táncz elállt. A czigányok gépiesen hurták tovább a valczert, a hirtelen támadt zürzavarban senkinek se jutott eszébe elhallgattatni.

A lány viz nélkül is felocsudott. Elbágyadt szemeit a föléje hajló tanárra vetette, majd a mellette heverő papirra nézett. Egy ur felemelte azt és mondá:

— Sürgöny.

— Olvassa! szólt a tanár.

— «Petrovics ma estefelé a bécsi közkórházban meghalt».

— Apám! nyögte a lány.

— Bátyám . . . az én sürgönyöm . . . ki merte! . . . hebegte az igazgató, a ki feleségével a tombola-szobából most futott ide.

A lány felemelkedett; kezét homlokára szoritva, karját kirántá a professzor kezei közül s görcsös sirásra fakadt, mig körülte némán, meglepetve, mozdulatlanul álltak a betegek. E zokogás, a valczer meglassudott hangja s az igazgató hebegése hallatszott az izgatott csendben:

— Este kaptam . . . nem akartam már a mulatságot elrontani . . . Idának megmutatni . . . zsebembe tettem . . . itt esett ki . . .

A lány zokogása benszakadt, könnyel s gyülölettel teli szemeit nagybátyjára vené:

— Mit tettetek velem . . . mit tettetek . . .

A közönség egy része méltatlankodva zugott. A lány szivére szoritva kezét, ujra megszólalt:

— Tánczolni hagytak, a mig ő . . .

Nem tudta kimondani a mit akart. De hirtelen ismét erély szállotta meg s a mint csak kis torkán kifért, nagybátyja földszinüre vált képébe orditá:

— Nyomorultak! . . .

Aztán körülnézve, Lengyel Déneshez fordult:

— Óh uram vezessen el! szólalt meg halk hangon.

A vendégek egy része az öltözőbe futott. A betegek szobáikba szállingóztak. Egy páran méltatlankodva s hangosan beszélték meg az esetet. Az igazgatóné néma dühvel tekintett férjére. Nem tudta e pillanatban mit cselekedjék. Perczekig kellett gondolkodnia, mig megtudta, mit fog csinálni.

Kézen fogta a lányt, a ki éppen a tanár karjába akart fogódzkodni.

— Ida, jer szobádba! szólt hozzá erélyes hangon.

A lány engedte magát elvezettetni.

A különös csoportban önfeledten állva, nézett utána Lengyel Dénes.

— *Ez az!* gondolta magában felvillanyozva.

És czéljai ujra világosan ragyogtak fel előtte.

«Ez kell nekem», ismétlé félhangon. S egészen elmerülve gondolataiba, nem is vette észre, hogy alig van már a szalonban valaki.

Csak az agyalágyult várt az ajtóban a zöld turbános s a gyapat-frakkos urakra.

V.

Pest feküdt alant.

«Ida . . . Petrovics Ida . . . Sajátságos, vannak nevek, melyek üdeséget és erélyt fejeznek ki!» Ez jutott eszébe Lengyel Dénesnek, a mint az intézet terrasszára lépve megpillantá a főváros balparti részét.

«Szép idő», susogta azután és a lépcsőkön lehaladva, az intézetnek széltül, a domboldalban kereste kocsiját, de nem találta.

Szinte örült, hogy gyalog indulhat neki a hazáig való hosszu utnak. Mielőtt neki indult volna, még egyszer megállt s megnézte óráját.

Egy óra volt. Háta mögött a látóhatár sötét ezüstjén a budai hegyek barna tömegei. Széltül a Gellért aranyos-barna idomtalan képe, mint valami földön fekvő óriás kidüllesztett hasa. Szeme előtt vizszintes irányban a Duna világos sziena-alapu teste, teli idomtalan ezüst pikkelyekkel, melyek egyre változtatták alakjukat, inogtak, mozogtak, feltüntek, letüntek. Valami teménytelen nagy ezüstpikkelyes

állatot, milliószor nagyitott boa konstriktort csinált a világos, teli holdasnyári éjszaka a hatalmas folyamból.

A félelmetesen szép állat egy másik élő, de alig-alig mocczanó óriást kigyózott körül. A balparti rész kolosszális tömegét, mely hangtalanul, némán, homályosan terült el a messzeségben. Erdők, melyek a távolság és az éjjel homályában, egy-egy idomtalanul nagy bokorrá tömörültek, aztán magas kürtők, melyek oly közel estek igy messziről egymáshoz, mintha valami erdő lombtalan szálfái lennének: jelölték meg itt-ott, rajzolták meg jól-rosszul a város határát. Ide-oda mozgó fénypontok a parton, az utczák gázlángjaiból alakult szabályos fényvonalak és egy sötét háttérből kiemelkedő ragyogó világosságu diadaliv — a központi pályaudvar villamlámpás-fászádja árulta csak el, hogy a város él alant.

A felragyogó fénypontok, az ismert utczákat jelző fényes vonalak daczára egy-egy pillanatra ugy tetszett a tanárnak, hogy az a tündérséges tájék, a mely elterül körülte, csak festett képek tömege, müve a tájfestők fejedelmének, a legnagyobb Salvator Rosának, a holdas nyári éjnek. Pedig egyenesen szemeirányának láthatta a feketévé zománczozott ezüstösen ragyogó összekötő hidat, melyen gyorsan, de emberi sebességgel rohant át a vasut, s jól látta a lokomotivot, mely szintén nyáriasan volt öltözve, fehér czilinderje világos szinü füstgomolylyal pásztázta a még világosabb levegőeget.

De hang nem hallatszott semerről, sehol.

A tanár, a ki az egész mindenségben mindig a szerves életet látta: most valami titokzatosat, olyas valamit érzett, a mi tul van ezen a mindennapi életen. Mintha valami rejtélyt sejtett volna, de mind a sejtelem, mind a rejtély ismeretlen maradt előtte.

Leért a Gellérthez s a város alant bontakozni kezdett homályából. A világosság is növekedőben. Valami hang üti meg fülét. Hajósok, halászok, alsó dunaparti csapszékek összevegyült muzsikája: guzslicza-szó, zongora-szó, csimpolya-szó egyben.

Élet van itt a parton s most van az igazi élet lenn a városban. A mi nappal sürög, zajlik, zakatol az utczákon, a tereken, a hivatalokban s a bolthelyiségekben: az csak a szinleges élet, a valódi ez itt. A nappali élet munkája, zaja, piszkossága és erénye mind ezért vannak, ezért a homályos, szerelmes, kéjes éjjelért.

A fáradalmak jutalma, a nehezen elért czél, minden legfőbb vágyakozások betelése: itt él, itt sohajt kéjesen, álmodik szerelmesen, mosolyog boldogan, vagy meghuzza magát félénken: az éjnek gázlángokkal kihimzett takarója alatt.

Lengyel Dénes mindjobban közeledett a város felé Már a part palotáit, sőt a középületeket is megkülönböztette és mégis: más jelentősége még mindig nem volt előtte az egész balparti résznek, mint egy olyan nagy háztömegnek, a hol szerelmeskednek. Az élet minden más motorja hallgatott, csak ez, mindig ez zugta át a csendes levegőeget.

Ez zugott feléje abból az erdőből is, mely a Gellért baloldalán elterülve egyszerre elfogta látóhatárát.

A fiatal, gazos, elhanyagolt kis tölgyerdő titokzatosan szép volt az éj hazug világitásában. Nagynak, mélynek, változatos rengetegnek tetszett. A gyalogut, mely átvezetett rajta, későn nyiló ákáczczal volt beszegve. A fiatal, csenevész fákon ittott az ákáczvirág ámbrás szagu fürtjei lógtak le.

A tanár nem kontemplált többé. Petrovics Idára gondolt. Csodálkozott azon, hogy nem volt elég világos képe a leány arczáról, csak szemét, ajkát, — sajátságos ajkát — látta. Az alakjára sem emlékezett elég élénken és mégis: ez a határozatlan, de kedves kép mindegyre villogott előtte. Hangját már egész világosan hallotta, az zugott fülében akkor is, midőn letépett egy ákáczfürtöt. A megfosztott ág, melyet lehuzott volt, zajjal csapódott vissza. A szélcsend daczára lassan, de állandóan s különösen zugtak a tölgylevelek, zörgött a makk.

«Ha itt kezdhetném, ebben az ördöngősen poetikus környezetben a dolgot, bizonyosra mennék», gondolta magában Lengyel Dénes s maga se tudta miért, hirtelen visszanézett.

Alakot pillantott meg a gyalogut végén. A távolság daczára azonnal felismerte.

Valami plédbe burkolva, lehajtott fejjel, apró sebes lépésekkel sietett feléje, előre — Petrovics Ida.

A tanár egy pillanatra elvesztette következtető képességét. Csak egy másik pillanatban kérdé magát:

«Mit akar ez itt?»

Nem tudott megfelelni magának, hát egy fa mögött meghuzódva várt reá, s mikor egészen közel volt már, kilépett eléje.

A leány reá se pillantva ment tovább.

A tanár lassan, hogy meg ne ijeszsze, megszólalt:

— Ida kisasszony!

— Tanár ur!

Szemben álltak egymással. A leány megrettenve, de zavar nélkül, kérő tekintetet vetett a csodálkozó férfira s ő szólalt meg elébb.

— Ugy-e nem visz vissza . . . hagy menni tovább?

— Hová, éjjel, magában?

— Apámhoz . . . el akarok . . .

Buzgó lányzokogás vegyült az erdő egyhangu zugásába. És felhallszott a tanár lágy csittitása.

— Nem viszem, ne sirjon, hát nem eresztették? . . . szökött? . . . ne féljen! . . .

A zokogás halkabbra vált. A lánynak ujra megjött a szava:

— Ott fekszik egyedül . . . s én tánczoltam . . . körülötte senki . . .

— Hát a rokonok?

— Nincs, csak ez. . .

— Testvérek? A mama?

— Nincs . . . senki, senki!

«Óh» — villant meg a tanár eszében, «mi lyen pompás dolgot lehetne itt csinálni, egyedül

álló fiatal leány, a kinek apja most fekszik kiteritve . . . Most kellene összefacsarodott lelkét szerelemre ajzani. Micsoda perspektiva nyilnék ennek a viharvert galambnak a szivecskéjébe!»

A míg egy ákáczvirágot leszakasztott, addig tartott e villanásszerü gondolat. Azonnal szánalom fogta el:

— Hát hogy került a papa Bécsbe?

— Gyógyittatni ment magát . . .

— És hogy fog maga egyedül odamenni?

— Nem tudom, de odamegyek! szólt a lány határozott hangon; majd kérlelve hozzátette: — messze van ide a vasut?

Kiértek az erdőből. Egy nagy rét terült el előttük, azután a Duna s azon tul az élénkülni kezdő város. A vizen kocsirobogás hallatszott át.

Világosodott. A közeledő hajnal viola s krizopraz szinei vegyültek a gyöngyházfényü szemhatáron.

A tanár megmutatta a lánynak az indulóház villamos lámpáját.

— Messze van, de majd csak *odaérünk!*

Némán ballagtak előre. A erdő zugását nem hallották immár. A lány egészen lecsendesedett. Kérdő tekintetét is fel merte vetni a mellette ballagó, gondolataiba mélyedt férfira. Sőt egy kis habozás s némi zavar után zsebébe nyult és kopott kis bőrtárczát szedett elő.

— Elég ennyi az utért? kérdé egy uj ötforintos aranyra mutatva.

Lengyel Dénes mosolygott, aztán szárazon felelt:

— Nem, ennyiért el sem viszik.

Kétségbeesett hallgatás következett. A tanár kémlelődve nézett a leányra. A világosodó kis arczon kétségbeesés, marczangoló fájdalom.

«Vajjon fog-e kérni tőlem?» kérdé magában a tanár, s elhatározta, hogy engedni fogja, hadd küzködjék magával. De mindjárt mást gondolt:

— No, nem kell kétségbeesni . . . nekem is dolgom van fenn épen, majd én felviszem, szépen vissza is hozom.

A Dunaparton voltak. Üres fiakker baktatott előttük. A tanár rákiabált kocsisára.

— Álljon meg!

A bérkocsi megállt.

— Nos jöjjön, siessünk, egy fél óra mulván megy a vonat.

Petrovics Ida mozdulatlanul állott a kocsi előtt. Majd hirtelen Lengyel Dénesre tekintett. Szokatlan színü, nedves szemei ragyogtak, ajka egy kissé mosolygott, de egyszersmind remegett is.

Aztán bizalommal, mint egy engedelmes gyermek, beült a kocsiba.

VI.

— Tegyen velem, a mit akar!...

Egyszerüen, halk hangon, melyet az izgatottság kedves lágyságuvá tett, szólalt meg Petrovics Ida.

Lengyel Dénes nem felelt rá semmit. Szemben ült vele s még se hallotta volna?

A leány ismétlé szavait.

— A mit akar... tegyen velem...

Még többet is akart mondani, de a férfi hallgatagsága, — mintha csak észre sem venné, — aztán az a sajátos ünnepiesség, mely a tanár szobájában uralkodott, nem engedék gondolatait szavakra válni.

Ült hát székén ő is, mozdulatlan, némán, lassu lélekzetvétellel, nehogy megzavarja látszólagos elmélyedésében azt a férfit, kinek alakja nehány óra óta édes apjának holtteste és közéje állt

A nagy, szines üvegü, íves ablak mellett karosszéken ült és olvasott Lengyel Dénes. Az éjszakai utazástól arcza halvány, haja kuszált, szeme még

jobban beesett. Széles, de alacsony homlokán, szemöldöke fölött a két hatalmas dudort ragyogással vonja be a betüző reggeli napfény. Széles vállán, nagy, fehér kezén a szines ablakon megtört fény lángoló reflexe.

Petrovics Idának szokatlanul magas volt ez az alak. Mintha magasabb és más volna, mint mindama férfi, a kit csak valaha látott s mintha most látná először. Vagy valaha talán látta már? Ugy érezte magát ez alakkal szemben, mint a gyermek, a kinek soha még nem látott apja egyszerre csak megjelenik, vagy ugy mint a szerető, ha szerelmese, sok, sok év után visszatér.

Odarohanván hozzá, megcsókolni kezét, leborulva előtte térdét ölelni át, avagy széles mellére szoritani, erős karjai alá füzni égő fejét: mindeme vágyakozás, egymásután, majd egyszerre fogta el s remegtette meg a leányt, mig végre az érzések e zuhatagjában kábultan, fáradtan, hunyta be szemét s valamely izgatott, bizonytalan gyönyörüséggel eltelve, valami bizonyosra várt. És lélegzése még rendetlenebb, szive dobogása még hangosabb lett.

Tegnapelőtt látta édes apját holtan, kiteritve, a nagy bécsi kórház világos halottas kamrájában. Az egyetlen ember, a kit forrón szeretett s a ki őt szerette: ott feküdt a márványlapon, változatlan arczczal, de a halottnak azzal a rettenetes végetlen közönyével. A szemei nyitva voltak, de nem nézett rá. Ő volt az egészen, az egyetlen, a jó, a

szegény apa, de nem szerette, nem birta többé leányát szeretni.

A mint lehunyta pilláit a leány, a sötétséggel, a mely szemére borult, nemsokára feléledt ez a nyitott szemü alak. De alig szoritotta össze szivét az apa holttestének képe, hirtelen egy uj alakot pillant meg a meghidegült kedves arcz felett. Ott látja a teljes nap világosságában Lengyel Dénest, a ki szeliden néz a halottra, megigazitja feje fölött a fürészporos párnát, kezének egy mozdulatával lesimitja szemhéjait. Aztán ő hozzá lép, megfogja kezét s csak ennyit mond: «viselje okosan magát».

A halott eltünik, az élő vigasztaló egymaga foglalkoztatja most képzeletét. Látja cselekedni, rendelkezni apjának temetése fölött. Látja: kérő szavát mind fogadják parancsnak. És látja, halványan, szótlanul, a mint vele együtt utolsó utjára kiséri az édes apát, a mint rögöt hajit az iszonyatos hideg, aranyos érczkoporsóra, mely olyan hamar eltünik szemei elől. Még látja . . . egy percz: valami domb jelenti csak, hogy apja volt válaha.

A domb felett egy alak állt. A temetőn kivül valami ismeretlen tompa zaj. Az ismeretlen világváros lélekzése. Esteledik, s megint csak hátra tolja a holtat az élő vigasztaló — a tanár megszólal:

«Gyerünk Ida . . . ennek igy kell lenni!»

Paloták során, csillogás, tarkaság, zaj között robognak tova. Ez lehetett a város. Egyszer-egyszer valami kéz simitotta végig égő homlokát: a férfi keze

volt. Vasutra ülnek, az volt, hallotta sivitását, — talán jönnek hazafelé, valószinüleg elaludt . . . . *Biztosan* két szem szelid nézése ébresztette fel.

Annak a tekintete volt az, a ki ime szemben vele, még mindig egy könyvbe néz s még azt sem látszik észrevenni, hogy valaki itt van közelében s ez a valaki felnyitván szemeit, ugy néz rá, mintha azt akarná mondani:

«Itt vagyok, tegyen velem, a mit akar! A mit velem tett, ismeretlen, haszontalan lánynyal, mivel tudjam én meghálálni? Akarja, hogy szolgálója legyek, le akar vetkőztetni, el akar hurczolni? csak tegyen velem, a mit akar» . . .

Petrovics Ida ugy érezte, hogy égeti *ez a hála* s a milyen gyönyörrel töltötte el elébb, ugy kinozta most. Torka kiszáradt, nem tudott ülni helyén, felállt.

A tanár feléje forditá tekintetét.

— Igaz, ön van itt, kipihente már magát?

A lány csak megerőltetéssel tudott válaszolni:

— Igen.

Szemeit köny nedvesité meg, karjai remegtek.

Ujra az volt, ujra olyan, mint a Petrovicsék estjén. Csak fájdalom nem ült arczán és a világos ruha nem volt kicsiny termetén. A hosszu galléru gyászruhából üdén emelkedett ki világos-barna haju fejecskéje, tej-opál szinü, rózsaszin reflexü arcza. Gyöngéd kis nyakából csak annyi fehérlett ki mint egy sor gyöngy. Fülének csak rózsaszin gombocskája látszott ki a halántékáról lehullott haja alól.

Szempillái majdnem egészen befödték szemét, halványkék árnyékkal vonva be annak tiszta csillogását. S a mint fejét felemelte, hogy a tanárra nézzen, erős állacskája alá besimult a szines ablak piros üvegének világossága.

Mint a hogy ajka a hegyek gyopáros, fenyüillatos levegőjét szivja, olyan kéjjel, olyan önfeledten nézte ezt az alakot Lengyel Dénes. És érezte, hogy abból az asszonyból, a kit ismer, nincs ebben a lányban ugyszólván semmi.

Ime, látja: teste van, gyengéd, harmatos kis teste. Lélegzik mint a többi asszony, ha megbántják: fájdalmat érez, ha szive elszorul: sir, ha erős indulat fogja el: világító pirosság önti el arczát . . . Van formás, piros, vérdus ajka, ha érzékenyebb is mint rendesen, de evésre, csókra s egyébre szánt mint a többié. Van karja, melylyel lehet ölelnie, kurta kis, telt keble, hosszu, ives formáju alsó teste . . .

Lány ez, olyan mint a többi — és még sem olyan.

Érzi, hogy nem birna ugy bánni vele, mint a többivel. Képtelen volna nyugodtan megvizsgálni, ha beteg volna, nem telne el soha, ha örökké szerelmeskednék is vele, nem unná meg, ha mindig mellette volna is, és hiányzanék, ha nem volna többé itten.

Talán fájdalmat is okozna, ha nem látná többé? És gyönyörüséget, ha mindig látná? Igen, igen! viszhangzott a tanár szivében, ugy hogy szinte megerőltetésébe került a beszéd:

— Kisasszony, most már szépen vissza kell mennie az intézetbe . . . nagybátyjához . . .

— Igen! szólt a leány ajkába harapva, s olyan hangon, melyből a tanár kiérezte a refraint: «Tegyen velem, a mit akar!»

Még valamit akart mondani Petrovics Ida, még egy határozatlan mozdulatot tett a tanár felé, de hirtelen, és ugy, mintha az saját akaratán kivül történnék, hátat forditott.

Lengyel Dénes már csak kissé megremegő vállait, selymes fényü tarkóját látta. S a miközben felállt, hogy kikisérje, eszébe jutott: «nem volna-e most okosabb ezt a világ legüdébb, legkedvesebb lányát vállon ragadni s ölembe vonni, a mikor ugyszólván felajánlja magát, nem vagyok-e nevetséges, a mikor igy kibocsátom, szinte kilököm karjaimból s csak azért, hogy egykoron majd valami kétes értékü kórjelet fedezzek fel rajta, ha ugyan valamit is felfedezhetek?»

Nem volt módja válaszolni e kérdésre. A lány kinyitotta az ajtót s meglepődve, zavartan állt meg a küszöbön.

VII.

A társalgó-szobában egy férfi állva ujságot olvasott, s a mint észrevette a leányt, udvariasan hajtotta meg előtte fekete nagy fejét, majd mikor a tanárt is megpillantotta a küszöbön, egy kissé szintén megzavarodva köszönt:

— Jó reggelt . . . talán korán jöttem?

— Nem, éppen jókor! szólt a tanár s a lány felé fordulva. a nagy fekete fejü férfira mutatott: — Richter Sándor ur, segédem . . . Ugy-e lesz szives Petrovics Ida kisasszonyt, a Gellért mögötti gyógyintézetbe, nagybátyjához kiserni? Legyen szives az igazgató urnak üdvözletemet is átadni . . . A többit a kisasszony megmondja.

— Igen! szólt halkan a leány.

— Ha ugy tetszik! mondá Richter Sándor.

A tanár az utczai ablakhoz ment s utánuk nézett, a mig csak látta őket. Látta, hogy némán, szó nélkül mentek egymás mellett. Most nem látja őket, befordulnak.

Rosszul érezte magát, megfürdött, bágyadt-

sága nem mult el még sem. Visszaült az utczai ablakhoz s ujságot olvasott, meg kinézett. S alig mult el egy félóra, már látta visszajönni az asszisztenst. Nagyon lassan jött fel a lépcsőn, mégis izgatottnak látszott, a mint a szobába lépett. Akadozva beszélt:

— A kisasszony megszökött tőlem . . . bement egy házba, azt mondá mindjárt jön, dolga van. Vártam rá, perczekig, aztán utána néztem: a háznak két kapuja volt . . . azon át menekült . . . Miért?

— Mit vett ön észre rajta az uton?

— Nagyon keveset beszélt . . . valamit bécsi utjokról . . .

— Mit tart ön erről a lányról?

— Nagyon bájos teremtés . . . de mintha nem akart volna nagybátyjához menni . . . mintha gyülölné ezt az urat?!

— Hát hová lehetett? Nincs senkije a városba, alig ismeri Pestet, nem merül-e el a város iszapjában . . . vagy a mi még rosszabb . . . Milyen könnyelmüség igy magára hagyni . . .

— Eltünt.

— Meg kell lelnünk!

VIII.

A tanár kénytelen volt szemeit behunyni, a mint az őrszoba maró levegője megcsapta arczát.

Midőn kinyitotta szemeit, a szük helyiség egyik szalmazsákján meglátta Petrovics Idát.

A kicsi fejét a falhoz támasztva, ülve aludt. Gubbaszkodva huzta össze magát, mint valami veréb az ágon, viharkor. A lecsavart petroleum-lámpa sárga homályában nem lehetett jól látni arczát.

Lengyel Dénes felcsavarta a rendőrségi őrszoba lámpását s közel lépett a lányhoz. És megrettent, a mint annak kifejezését meglátta.

Gyötrődés, félelem, kinos aggály árnyékai ültek a kimerült s a kissé idősödött arczon. Ajkától álláig egy csikarás piros vonala. A haja kuszált, az ölében egy darab kenyér.

Ennek a darab kenyérnek a látása jobban összeszoritotta Lengyel Dénes szivét, mint valaha bármelyik kedves halottjának holtteste. Ez az egész helyiség, a környezet, mely lassanként bontakozott ki a homályos zugolyokból: a düh előtte eddig ismeretlen erejü érzését keltette fel benne.

Egy szál ingben, talpig fehérben, feküdt egy lóczán valami széles ábrázatu paraszt, valószinüleg a szolgálattevő közrendőr. Az ajtó nyilására megfordult álmában s ezen közben pálinkaszagu gorombaságot vágott ki

A földön, leppedt szalmazsákokon, közel a kicsihez, két czafatos ruhájú kövér dáma aludt, arczukat nem lehetett látni, felső szoknyájukkal volt befödve.

A sarokban, az asztal mellett, sebesorru mesterlegény nézett farkasszemet valami részeg, garázda jogászszal.

A kerületi kapitányságok éjjeli őrszobájának egyéb járuléka egy elveszett gyerek s az a bizonyos lakástalan napszámos, a ki megszokta már, hogy éjjelre a rendőrség gondoskodik fekhelyéről, nyugodtan horkoltak valamely fülledt zuggolyban.

— Ez az a kit keresek! mondá a tanár halkan kisérőjének a szolgálattevő rendőrbiztosnak.

— Az alvó kisasszony?

— Az, de beszéljen csendesen, nem szabad erőszakkal felköltenünk, hátha magától is felébred.

Hátrahuzódtak. A biztos felköltötte a közrendőrt, a ki ijedve, neglizsében haptákba csapta magát a biztos és a detektivnek nézett idegen ur előtt.

A tanár kinyittatta vele az ablakot s annak párkányához támaszkodva halkan beszélgetett a biztossal.

— Mikor hozták ide a kisasszonyt?

— Éjjeli tizenegy felé.

— Mért és ki hozta be?

— Egy közrendőr fogta el épp akkor, a midőn az alföldi vasutra akart szállni egy öreges asszonynyal?

— Öreges asszonynyal?

— A nagyságos ur tudni fogja, micsoda «öreges asszonyok» azok, a kik fiatal lányokat visznek el a fővárosból.

— A kisasszony tudta, hogy milyen czélra viszi el az az asszony?

— Valószinüleg. Azonban lehet, hogy nem. Az öreg asszonyság azt állitotta, hogy tanitónőnek viszi apró gyermekek mellé, leány-nevelőintézetbe. De mi ismerjük ennek a derék hölgynek a nevelőintézeteit . . .

— Mit mondott a kisasszony, a mikor ön felvilágositotta helyzete felől?

— Ugy látszott, — vagy tettette magát? — nem ismeri a veszélyt, a mely fenyegette. De valószinübb, hogy ismerte a madam czéljait. Nem akarta a nevét megmondani, most sem tudom. Haza akartam küldeni, de hová küldjem, nem lehetett kitudnom. Hol van az otthona, kik a rokonai, minderre nem akart megfelelni. Nem használt fenyegetődzés, hiába ijesztgettem börtönnel, az ajkait összeszoritva, a szemeit merően rámmeresztve hallgatott. Végre is ide kellett beszállásolnom.

A tanár bólintott fejével . . . Aztán nem szólt többet. Türelmetlenül várta a leány ébredését. Egyszer-egyszer heves vágy fogta el föléje hajolva csó-

kot nyomni megsebzett ajakára. De türtőztette magát és várt, a mig felébred magától.

Egy pár hosszu percz telt el igy s Petrovics Ida mindmélyebben aludt. A felfrissült légben a két kövér hölgy mozgolódott körülte, a napszámos nyugtalanul horkolt, a közrendőr titokban vágyakozó pillantásokkal nyaldosta körül kipirosodó arczát, gyerekes, vibráló ajkait. Nem zavarta mi sem, mintha az a kör, melyet fekete ruhája alkotott körülte, egyszersmind egy egész külön világot is alkotott volna.

Lengyel Dénes türelmét vesztve közeledett hozzá. S alig állt meg mellette, alig vetette rá tekintetét, a lány felébredt. Kinyitotta szemét s egy pillanatig merően nézett rá, majd fájdalmas ijedtséggel hunyta be szempilláit ismét. A tanár meg akarta szólitani, de a leány sajátságos nyöszörgése összeszoritotta torkát.

Az élve bonczolt madarak nyöszörgése jutott eszébe.

Megragadta a lány kezét:

— Ida, én vagyok itt, ne féljen! szólt olyan hangon, mely a saját szivét is megremegtette. Egy pillanatra megrémült, ugy érezte, hogy leküzdhetetlen erő parancsolja most neki: ölelje magához ezt az ártatlanul vergődő elhagyott madárkát.

Szerencsére a lány kinyitotta szemét s lágyan szeliden, örömmel simitotta végig arczát. Ennek az odaadó nézésnek enyhe villamossága megnyugtatólag hatott reá. Felemelte a leányt s karon fogta:

— Jerünk innen Ida . . . gyorsan . . .

A biztos mosolygása, a közrendőr irigy tekintete — ugy nézett utánuk, mint a kutya, mely elől a konczot elviszi az erősebb — a mesterlegénynek a helyzethez illő megjegyzése, az egyik kövér hölgy röhögése: kisérték őket az ajtóig. A tanár összeszoritott ököllel nézett szét közöttük, a lány lesütött szemmel, gyengén mosolyogva odasimult hozzá.

— Szép álmokat! kiáltott valaki utánuk, a mikor már a küszöbön voltak. Lengyel Dénes hirtelen visszafordult e szavakra. Megállt a küszöbön s végignézve ezeken az arczokon, melyeken a vihogás megrögzött a meglepetéstől, érezte — először életében — hogy vannak ocsmány emberarczok, melyeket nézni fertelem, eltörülni örökre kéj volna.

Rájuk akart rivallni, de meggondolta a dolgot s szó nélkül fordult ki ismét. Az ajtóban a leány mozdulatlanul várt rája. Kis teste árnyékban volt egészen, csak arcza világolt sápadt fénynyel.

A tanár lehajolt föléje s megcsókolta megkúszált haját s ajka fölött piros vonalát egy kicsiny sebnek.

IX.

— Mi történt magával . . . mit tett maga kis lány! Ilyet tenni! Hol hagyta el a doktort — ügyetlen ember — hát nem akart hazamenni? Hát mért nem mondta?! Kitenni magát ilyen veszélynek, nem félt, megérinteni ezt a büzös éjjeli iszapot? Mit gondolt, mit tett volna? Mért nem hivatkozott rám? Irtózat elgondolni, hogy mi s mi nem történhetett volna vele . . . De mit csinált egész nap? Evett-e valamit? Az a darab száraz kenyér . . . Rettenetes. S ha arra gondolok, arra az asszonyra. . . Hogy jutott hozzá? Mivel csalogatta! . . . Ki bántotta az ajkát. Szóljon valamit Ida . . . mi történt vele?

Kérdés kérdésre tólult a tanár ajkára, a mint ujra otthon, biztonságban, a kis szalon nagy vörös divánján egymás mellett ültek.

Petrovics Ida mosolygott tovább és nem válaszolt. Nyugodt és üde volt ismét, csak perczre, pillanatra aggasztotta a vékony karczolás ajka fölött, melyet minduntalan rejtegetni akart a tanár előtt.

Ha ez a vékony vörös vonal nem sajog, talán

nem is emlékszik vissza az elmult nap gyötrelmeire, melyek rendetlenül össze-vissza újra felsajognak a seb égésének nyomán. S mint valami régi bünnek, egykori szégyennek homályos emlékei összeszoritják szivét, elpiritják arczát.

A rettenetes elhagyatottság érzése, a tegnap visszaszáll reá. Körülte az idegen, ismeretlen, ellenséges érzületü város. Rettegése, félelme, halálvágya. Élni akar, megélhetési módot keres. A czifra czimes elhelyező irodák. «Van beiratási pénz», «nincs», «alászolgája». Iszonyatos szavak, de százszor kedvesebbek, mint az ölelésre kitárt kar, csókra csucsorodó ajak, nagy, reszkető kopasz fej . . . Kiüt rajta a hideg verejték, szive dobogása mintha megállana . . . Fut az utczán . . . nyájas öreg asszonyok . . . szives urak. Sajátságosan néző rendőrök, elegáns hölgyek, a kik, mikor elsétálnak mellette, halkan szólnak «szervusz» . . . Az éhség gyötrelmei, a fáradtság álma . . . narkozis a pályaházban, ébredés az őrszoba sarában . . . a bün fojtó szaga . . . halálos álom közepette . . . kétségbeesett viaskodás egy emberrel, a kiről nem tudja, hogy mit akar . . .

Irgalom atyja!

Piszkosnak, bünösnek, beszennyezett, tönkretett, méltatlan teremtésnek érezte most magát a megkinzott leány. A bün, a szemérmetlenség ama képei, azok az ocsmány szavak, a miket lelke türni, elfogadni volt kénytelen, nem tették-e magát, lelkét is bünössé, szemérmetlenné? Azzá, azzá! Undorodott magától, megvetette magát s ilyesmit szeretett

volna a mellette ülő mindenható és nagylelkü férfinak fülébe kiáltani:

— Én vagyok a bün, a sár, vigyázz, hozzám ne érj, dobj el magadtól . . .

Lengyel Dénes ölébe vonta a leány fejét, kezét rányomta forró homlokára, nedves szemére:

— Nem szabad semmire gondolnia, a mi rossz. El kell felednie a tegnapot, az éjet. Csak álmodott, nem történt vele azóta semmi, itt volt mindig . . .

A leány halkan zokogott. A tanár benn-benn szakadó hangon folytatá:

— Vagy hát történt. Ruhája széle érinté az iszapot. De most itt van mellettem. Ki mondja, ki meri mondani, hogy bepiszkolta magát?! Tiszta, üde, ártatlan, édes, szép. Szeretem, az enyém, velem marad, akar, enyém maradni, örökre . . . . Mondd: veled maradni örökre . . .

Sirásának csendes bugásából kihallszott a lány szelid szava:

— Veled maradni örökre . . .

— Mondd: mindig!

A leány mondta: mindig. A férfi megcsókolta e szóért, aztán ujra szólt:

— Mondd: nem hagylak el soha.

— Soha! — rebegte a lány édes sohajtással, melyet egy forró ajak fojtott el. Egy ajak, mely ugy odaforrt ajkához, hogy alig tudott lélegzeni már, gondolkozni meg éppen semmit. Csak azt

érezte, hogy üdvösség volna igy elfulni. Egyszerre felolvadt és megdermedt e csók hatása alatt, majd a mikor véget ért az, kéjes szédülés fogta el s nem hallotta jól a férfi lángoló szavait, nem is látta többé gipsz-fehér arczát.

És nem reszketett. Szemét se hunyta be. Tekintete szerelmet, ölelkezést fejezett ki. Mig vágyra nyitott ajkai körül ártatlan mosolygás.

A férfi még mindig föléje hajolt s igy nézte, kéjjel, önfeledten. Az élet és minden czélja, titáni vágyakozások, tudásnak égő szomja: összpontosult — vagy elveszett? — most neki két lila-zománczos leányszemben, két leányszem révedező, bizonytalan fényében.

Szonor hangu, vén, lábas óra éjjeli két órát ütött a háta mögött. Magát az ütést nem hallotta már, csak az érczkalapács halk utócsengésére fordult hátra.

A lámpás üvegét majd szétrepeszté a végig meggyuladt bél. Füst szállt fel a lángból, nehéz, fojtó, fekete füst kigyózott a padmaly alatt.

A tanár megigazitotta a lámpást. Aztán az órára nézett.

— Két óra! mormogá, aztán hangosan mondá: — Ida, jó lesz lefeküdnie. Pihennie kell. Itt fog aludni.

A szomszéd szobába vezette a leányt.

— Ez lesz a szobája. Itt az ágy. Vesse meg magának; feküdjék le, nem fogja háborgatni senki... Jó éjszakát.

A leány mozdulatot tett ajkával, de a férfi nem vette észre. Csak a kezét szoritotta meg és rája sem nézve, megfordult, előre lépett.

Petrovics Ida kitárta utána karjait, szólni akart, de csak annyit tudott mondani:

— Jó éjszakát!

— Jó éjszakát! — ismétlé Lengyel Dénes és ujra visszafordult.

— Ejnye, meg sem csókoltam! — mondá zavartan s mindkét kezét a leánynak egy kezébe szoritá. De most sem csókolta meg. Egyszerre egészen zavarttá tette. Kérdezni akart valamit a lánytól s nem tudta, mit. Végre is a lány csuklóján megfigyelte érütését és sietve távozott.

Szobájába érve, majdnem hangosan susogá:

— Egy kis láza van a kicsinek.... egy csepp pszihikai láz... semmi változás, rajtam is van annyi!

Aztán sietve levetkőzött, folyton azt forgatván fejében, hogy nem fog tudni aludni. A szarvasbőrrel kipárnázott, máskor hüvös ágy, szinte lángot vetett alatta. Félt és örült álmatlanságának, de a szomszéd szobából kihallatszó zörej bántotta. A lány talán még mindig az ágy szélén ül? Nem mer levetkőzni? Micsoda felséges vegyüléke ez a szeméremnek és az odaengedésnek. Most mégis, mintha vetkőznék?

A tanár befurta fejét párnáiba. Csendre vágyott, aludni akart s minduntalan arra gondolt, hogy nem tud aludni. Erőszakkal, akarattal egy-

egy pillanatra megmenekült mindenféle gondolattól. Hiába, ujra forró agyába villantak azok. Ujra meggyujtotta a gyertyát.

«Jól van, hát gondolkozzunk, legyünk tisztában magunkkal!» mondá magában. «Legelőbb is bizonyos az: kár ezért a lányért!» gondolta tovább, szemeit a gyertya lángjára meresztve. De a mint tovább akarta füzni ezt a fogalmat, a gondolatok mindjobban homályosultak, torzultak, fakultak fejében. Küzdeni akart a közelgő álom köve ellen. Egy pár pillanatig ki is kerülte, még hallotta azt a szabályos lélegzést is, mely a szomszéd szobából behallatszott, de már nem tudta ki él, alszik ott.

Elaludt.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

X.

— A kisasszony vezeti mától fogva a házat. Mindnyájan engedelmeskedni tartoznak neki. Az ő rendeikezése az én akaratom . . . Igy szólt másnap délelőtt a tanár háza cselédségéhez, kik közül csak a szakács merészelt kelletlen kifejezéssel fordulni az uj házi kisasszony felé.

Az nyugodtan, szinte vidáman ült az ebédlő asztala mellett és mintha már megszokta volna, olyan bátran, ügyesen töltött tejsürüt a Lengyel Dénes teájába.

A cselédség dolgára ment, a házi ur és kisasszonya magára maradt. Egy kissé zavartan, mindazonáltal meghitt barátsággal néztek egymásra.

— Hogy aludt? — kérdé a férfi

— Köszönöm, jól; — és uram?

— Pompásan, régen igy.

— Nem töltöttem sok tejet?

— Köszönöm, igy szeretem. Hát ön, nem reggelizik velem?

A leány tejet töltött a kis altwien csészébe és mohón megitta.

— Nagyon éhes voltam! — mondá aztán szégyenlős mosolygással.

Jelentéktelen dolgokról beszélgettek. A lány tudakozódott: hány szobát kell takarittatni. Előterjeszté tervét a padló uj fénymázolása iránt. A szőnyegeket is másképp akarta kezeltetni. A konyhát illetőleg is voltak reform-javaslatai.

— Szeretném, ha a tanár ur nem bánná meg, hogy egy kóbor, elhagyatott teremtést vett a házába! — mondá végül.

— Csak magácska meg ne bánja! — szólt közbe az orvos. Nem fél, — folytatá — a megszólástól, otthagyta a nagybátyját és egy idegen, nőtlen férfihez jött lakni. Nem retteg attól, hogy majd szeretőmnek tartják?

— Nem! válaszolta a lány halkan, de határozottan. Majd maga elé mélázva, magában hozzátette: van abban bün? Utóljára is ön azt teszi velem, a mit akar, s ha cselédjévé, ha szeretőjévé tesz: én csak áldom érte.

Az utolsó fogalomnál már elérzékenyült, ugy, hogy a tanárnak, a ki eltalálta gondolatait, szinte kellemetlenül esett ez a feltétlen odaadás.

— Nem az, nem szeretőm, se szolgálóm — barátném lesz. Együtt maradunk mindvégig. S majd a mikor én már nem tudom mozgatni tagjaimat a köszvény miatt — ápolni fog. Fog-e ápolni? Azaz, hogy nem lehet mindig igy maradnunk. Elfelejtet-

tem, hogy magácska is csak lány és férjhez kell mennie.

— Soha! szakitotta félbe a tanár szavait a lány.

— Soha! Ismerem én ezeket a «sohákat». Soha, örökre, mindig! ezzel a három szóval élnek vissza önök a legtöbbet. Ments isten, hogy vádoljak érte bárkit is. Lányok, mikor kimondják, bizonnyal nem értik mi az: soha, örökre, mindig! Ki is érti? Ki tudja meddig tart az a kellemes vagy kellemetlen érzés, mely egyszerre felbuzdul az emberfiában. Valami villamos szikra-e ez, mely a mint megjelen, hat, gyujt, cselekszik s a másik pillanatban eloszlik a mindenségben. De meglehet, hogy hirtelen megjelenő égi test, valami uj bolygó, mely napja körül forogni meg nem szün *soha*, hozzá van csatolva *örökre*, vele marad *mindig*!

A lány gyönyörrel hallgatta a férfit, a ki egyszerre csak elnevette magát. Nagyon komikusnak tünt fel saját magának a filozóf-poéta szokatlan szerepében. Hirtelen változtatott is a beszédtárgyon:

— Egyébként az a fődolog: én megmentem önt nagybátyja keserves kegyelemkenyerétől, magácska pedig kényelmessé teszi otthonomat. Meguntam már egymagam étkezni, a cselédség is tulon-tul lop. Ránczba fogja őket szedni s rendre szoktat engem. Mindezek fejében én viselem minden kiadását, s ha el akar hagyni majd, ha megun, nem bocsájtom üres kézzel a világnak. . . . Mára elég ennyi, a házirend egyelőre a régi marad. Az ebéd öt órakor . . . az assziszténs mától fogva velünk ebédel.

Háziur és házikisasszony kezet fogtak. Egymásra néztek, tekintetük összesimult. De a férfi nem emlékezett már a tegnapra, hiába nézett reá csodálkozó, selymes nézésével a lány. És a tanár dolgára ment, a lány szobáját hozta rendbe, majd röviden megirta nagybátyjának a történetét s holmiját kérte.

Nagyon hamar elhelyezkedett, ugyszólván rögtön otthon érezte magát a tanár házában. Kék tapettás, világos szobáját — régen vendéghálószoba volt — rendbe hozta, a felszaggatott tapettákat helyükre igazitotta, valami kis porczellán-medenczét kinevezett szenteltviz-tartónak, odaszögezé ágya fölé

S a mikor az ebédnél találkozott Richter Sándorral, az asszisztenssel, kevésbbé volt zavart, mint az, s még bocsánatot is kért tőle. A cselédeket is hamar lekötelezte, mindenkire mosolygott, de tettetés és tetszés vágya nélkül, mindenkit szeretett — ugylátszik.

A szobaleány kamrájában valami ócska pianinót fedezett fel, melyről a hagyomány azt tartotta: a tanár játszott rajta egykor. Kitatarozta a hangszert s szobájába állitá. Lefekvés előtt játszott rajta vidám könnyü sluzzokat, lüktető valczereket.

A komor házba, a hol eddig — mint a czinteremben — hangosan se mertek beszélni: nyugodt vigság lett urrá. Az a nyugodt vidámság, melyet egy világos «millflör»-ruhás kis lány árasztott szét. Maguk a várószoba déli növényei, a disz-virágok is üdébbek lettek. És a professzor ágya előtt egy reggelen fehér peluche-papucsot pillantott meg.

Vendégek jelentek meg a házban. A háziur kollégái, a kik nyaratszaka is itt maradtak a fővárosban. Egy öreg cranioskopus, selyp és szószátyár, az önzés maniákusa, a ki a szerint mérlegelte az embereket, a hogy hasznot hajtottak neki. Minden kiválóbb fejet szeretett volna gyüjteményébe, spirituszba tenni. Ebédre eljött vagy kétszer a törvényszéki orvostan tanára is, egy folyton következtető éles eszü ur, a kinek örökös konzekvenczia-vonásait a lány egyszer-egyszer ki is gunyolta. Répánszky, a szülészeti kórház igazgatója is elnézett egyszer-másszor. Folyton édességgel — szóval és bombonnal — traktált mindenkit, és magával kollégájával is ugy bánt, mint egy betegágyas asszonynyal. Egyetlen egyszer az egyetem nagyhirü sebésze, Lakatos, is vendégük volt. A finom lanczet és az otromba dorong, nagy mestere nem türtőztethette magát itt sem, és «enyelgett» a maga módja szerint Richter Sándorral, a ki helyett Petrovics Ida adta vissza az enyelgést.

Lengyel Dénes maga se tudta: boszankodik-e vagy örül azon, a mivé ez a lány kinőtte magát. Egyszerü, szerény, alázatos volt most is, de csak vele szemben. Más különben a ház igazi kisasszonya lett. Akárki jött, mindenki foglalkozott vele. És ő finoman háritotta el magától a bókokat, ügyesen viszonozta az ellene intézett vágásokat. Távol tartott magától mindenkit, szemébe nézett bárkinek, tiszta kedves tekintete csak akkor változott meg, ha reája nézett, ha egyedül voltak.

Ritkán maradtak egyedül. A tanárnak különösen sok dolga volt, és az étkezésen kivül alig találkoztak. Egyszer-egyszer megtörtént, hogy esti tiz után a tanár megállott a lány ajtajánál s kopogtatott.

— Ki az? kérdé ágyából a leány.

— Én — felelte Lengyel Dénes — lefeküdt már?

— Igen. Hanem azonnal felöltözök. Parancsol?

— Dehogy. Aludjék. Jó éjszakát.

Egy este azonban hiába kopogtatott, a lány nem felelt, aludt már. A tanár megnyomta a kilincset, az ajtó nem volt bezárva, kinyilt. Akarva nem akarva be kellett lépnie.

Zöld üveges éjjeli lámpa világánál aludt a lány. A párna fehér alapjából is kifehérlett arcza, feje alá tett meztelen karja. A fehér pikké-paplant álmában lerázta magáról egészen övéig.

A tanár visszafojtott lélekzettel lábujjhegyen közeledett feléje. Szivére nyomta kezét, hát ha eltudná nyomni hangos dobogását.

Pillanatokig állt igy, már lehajolt a lány nyitott ajkai fölé, de erőt vett magán, felemelte fejét s ugy a hogy jött, kiment.

Ezen az éjjelen csakugyan nem tudott aludni. Egész a kétségbeesésig nem volt magával megelégedve. Boszankodott magára merényleteért és szégyelte magát, hogy megállt utja elején. Ma ostobaságnak tartotta kisérletezni ezzel a lánynyal, és ostobának tartotta magát, mert semmi eredményre se lelt még. Félt magától és féltette a lányt. Nem tudta

mit érez-e iránta: a férfi érdeklődését a nővel szemben, avagy *egy* férfi mániákus érdeklődését *egy* bizonyos nővel szemben?

Egy-egy pillanatra elfelejtette: micsoda czéljai is voltak, és ugyan e pillanatokban arra gondolt: jó volna ezt a lányt örökre magához lánczolnia. Immár nem volt azzal se tisztában: kivánja-e avagy nem. Vádolni kezdte odaadásáért s megállapitotta magában, hogy az csak szorultságból ragaszkodik hozzá, majd abban volt bizonyos: «nevemre, vagyonomra vágyik... és ügyesen csinálja... ennyi az egész!» Aztán szégyelte magát e gondolat miatt és haragudott azokra, a kik furcsa szemmel néznek a házi kisasszonyra.

És álmatlansága közben félhangon beczéző szavakat suttogott hangon és egész lénye belemerült abba a gyönyörüségbe, melyet Ida alakjának, hangjának intenziv képe idézett elő. Sem kritika, sem semmiféle kitüzött czél, magas vezéreszme, aprólékos gondolat nem akadályozta többé gyönyörűségét. Nem volt többé «Faust az orvos», sem Lengyel Dénes a nők és az idegek hires tanára: ember volt csupán, férfi, semmi más.

És kicsiny hija volt annak, hogy lányának alakját csak ugy eszményitse ő is, mint akármelyik szerelmes ispán, csak olyan egyedül valónak tartsa, mint bármelyik szenvedélyes poéta. Vajjon szerette volna-e már az ölében tartani örökké és ugyan rettegett már is attól, hogy egykor majd nem hallja többé hangját...?

Hálószobájának nyitott ablakát kerekedő vihar rázta meg. Kénytelen volt kinézni rajta. Az elsötétült városrészben csak a kis szinésznő eladó palotájának jól ismert ablakai világitottak . . .

Mielőtt elaludt volna, alig várta, hogy reggel legyen; legutolsó zavaros gondolata, öntudatának legutolsó bágyadt hullámzása ez az elhatározás volt: reggel bemegy a lányhoz s igy szól hozzá: «Nem, se szeretőm, se szolgálóm, se barátném ne légy . . . akar-e, akar-e feleségem lenni?»

Csakhogy ez az elhatározás félig álom volt már.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XI.

Reggeli hét órakor kopogtatott Petrovics Ida szobáján. Az már felöltözve ült himzése mellett az ablaknál s eléje futott.

Meghökkenve állt meg előtte.

— Tanár ur, talán beteg?

— Dehogy, boszankodom. Nincs kedvem s el kell utaznom. Az éjjel jutott eszembe, hogy holnap-után kezdődik Brüsszelben az a gyülés, melynek én titkára vagyok . . . Csomagoltassa be holmimat rögtön . . . Egy óra mulva utazom . . .

— Viselje jól magát! — szólt vissza tréfásan Lengyel Dénes, a mint kocsijába lépve házikisasszonyával kezet fogott.

XII.

Egy álló hétig maradt magára Ida. Emez idő alatt szorgalmasan, ugyszólván mindennap irt a tanárnak. Annak rendelkezéséhez képest megirta: ki volt ott, nincs-e valami baj? A rövid levelek hivatalos jellegét néha egy-egy megjegyzés rontotta el. E megjegyzések majdnem mindig Richter doktorról szóltak, Wagner urat, — igy nevezte bizalmasan asszisztensét a tanár — parodizálták.

Lengyel Dénes «Wagner»-ja, Faustjának távollétében is hüségesen eljárt ebédelni. Sőt lassanként olyan bátor lett, hogy ebéd után is ott maradt és kisérte a házi kisasszonyt az ereszkedett húru zongorán.

Beethoventől, Berlioztól, de különösen Mendelsohntól, — a ki kedvencze volt a doktornak — játszottak négykezeseket. És ritka bajuszu husos ajka a doktornak egyre mosolygott a fenségesen komor dallamok alatt. Az élvezet szinte torzzá tette arczát, mely valaha sovány lehetett, de ma kövér volt, azonban olyan kövér, melyen meglátszott,

hogy eredete uj: — félős volt, hogy zöldes-barna bőre megreped rajta.

Igy ültek kénytelenségből egymás mellett s igy lettek lassanként bizalmasak. A doktor szivesen beszélgetett mindenről, a lány pedig hallgatta örömmel.

Csupa harmonia volt ez az ember. Meg volt elégedve, mert mindent ugy vett, a mint van. Fajának, — a zsidó fajtának — fatalitása, aztán hivatása, okos, tudni vágyó, de nem nyilt esze, olyan emberré tették, a ki egészen otthon érzi magát ezen a világon. Az életben való gyönyörüségét nem zavarta egyéb, mint az az ellenséges hangulat, mely fajtája iránt hazájában felkerekedett. Ez néha kihozta a sodrából, olykor dühössé is tette. Jogos nyugalmát, egyéni boldogságát, szabadelvüségét sértette ez a felkerekedett bolondos forgószél, melyet ő, — sokad magával — viharnak vélt.

És minduntalan mutogatta ezt a gyenge pontját. Sokat beszélt családjáról. Apja előimádkozó és hitközségi szolga volt Egerben, azelőtt meg Gyulán, a hol elkergette a zsidó elöljáróság, mert sok gyerekkel vala s az érdemes hitsorsosok féltek, hogy nekik kell eltartani a nagy családot, ha az apa meghal . . .

Ilyen dolgokat beszélt a lánynak Richter Sándor. Egy cseppet se szégyelte eredetét, sem fiatalkora gyötrődéseit, nyomorát. Sőt egyszer egész őszintén azt is elbeszélte Idának, hogy két évi egyetemi életét egy *leány* apja tette neki elviselhetővé.

Havonként negyven forintot küldött neki. Ez összeg a lány hozományának előlege volt. Ha tanulmányait elvégzi, el kellett volna vennie, de a szegény Hanna, ismeretségük második évében meghalt és a «negyven forintok» elmaradtak.

Hanem helyében megjelent — a professzor. Az utolsó éveket a Lengyel Dénes segélyével huzta ki. A mikor doktorrá lett, az segitette kenyérhez, ehhez a kenyeréhez, melyet annyian megirigyeltek tőle.

A legtöbb szót mégis csak tanárjáról ejtette Richter Sándor. És beszélt róla, ugy, a mint csak egy zsidó tud beszélni arról, a ki hálára kötelezte. Tulozta fensőségét, nagyitotta nagylelküségét, az a kép, a mit róla adott, már nem is volt ember mása. És igy történt, hogy mig távol volt a tanár: az ő neve, cselekedetei, sajátságaival volt tele a kék-tapettás kis szoba.

A házi kisasszony és az asszisztens gyakran nézték együtt a tanár arczképét. Mind a ketten szép férfinak találták.

— Csókolja meg! — mondá tréfásan a doktor.

A lány megcsókolta. Mindketten nevettek.

A doktort sajátságosan kellemes érzés töltötte el. A mikor elhangzott már, akkor is hallotta még a leány kaczagását.

Feltekintett a lányra és meglepődött. Valami alak nélküli vágyakozás, szokatlan fellendülés pezsdült fel benne.

Este, vacsoránál azt mondá barátainak:

— Akadtam egy lányra, a kit elvennék, ha zsidó volna.

— És ha elmenne hozzád!

A doktor egy kissé megzavarodott, az jutott eszébe, a mi még soha: a viszonozatlan szerelem gyötrelmei.

— Természetes, ha zsidó volna s ha eljönne hozzám. Le tudnék érte mondani a gyönyörüségről, melyet a magányos alvás okoz . . . nagy szobában . . .

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XIII.

A ház ura kedden reggel, váratlanul érkezett meg. Egyenesen szobájába vonult s nem üdvözölte Idát sem. Estefelé azonban átüzent érte, legyen szives hozzá befáradni.

Ur és kisasszony meglepődve észlelték egymáson ama lényeges változást, mely egy rövid hétnek müve volt. A tanár pompás szinben, frisnek és ruganyosnak látszott. Ida pedig elegáns utczai ruhájában, — Petrovicsék elküldték ruháit végre, — nagyobbnak, erősebbnek, másnak tünt fel. Aztán haja is másképen volt fésülve, «à la grek», tarkóján fölfelé simitva.

— Ejnye, hiszen maga megnőtt, a mióta nem láttam! — szólt Lengyel Dénes örömmel, majd egy kissé tréfás-gunyos hangon hozzátette: valóságos kis kameleon...

Ida zavartan, szomoruan nézett végig ruháján és elfogultan kérdé:

— Parancsol?

— Kérem, legyen szives vegye ki innen a

ládából az uj könyveket és rakja be a dolgozó-szoba polczaira. Ha lehet rendezze szerzők szerint.

A lány szó nélkül engedelmeskedett, nyomban hozzá látva munkájához, mig Lengyel Dénes a divánon heverészett, uppmannjának gomolygó fehér füstjére meresztvén tekintetét:

— Ez a bolond ut kifárasztott, különben nem terhelném önt — mondá Idának, a ki ma nem volt beszélgető kedvében és a tanár kérdéseire csak röviden felelt.

A tanár végre is lemondott arról, hogy beszédbe ereszkedjék vele. Rá sem nézett többé, de még mindig vele foglalkozott.

A szegény kis egyszerü lány helyett, a kit elhagyott, im egy tökéletes urhölgy áll előtte. Zárkózott, nyakig begombolt kisasszony. Kissé megkövéredett állán akarat és dacz.

Eh végre is nincs mit szánni rajta!

Az utazás, az uj környezet, az ideggyógyászok gyülésének tudományos vitái és tudj' isten milyen apróságok — ezek között bizonynyal a légváltozás is — elzsibbasztották benne azt az érzést, mely a lány iránt kelt benne és felélesztették ujfent azt az emésztő vágyat — tudni, látni, a mit mások nem tudnak, nem látnak.

Az asszonyi szervezet apró és nagy titkainak ellesése és ennek alapján egy sikeres gyógyitó mód megállapitása: ujra ez volt életének irányadó gondolata, az a lokáltonus, mely minden mást, összes érzését, egyéb gondolatát viszfényével vonta be.

S a mig előtte a lány szorgalmasan végzé munkáját, nem is sejtette, hogy egy méternyire tőle, abban az emberi fejben, melyet legjobban szeret a világon: most fő, forr sorsa, most határoztatik el feláldoztatása.

De milyen legyen utja a Golgotháig?

A tanár hidegen, világosan számitgatta: mit kell tennie, hogy szép legyen ez ut a lánynak s mennél hasznosabb neki.

Regénytárgyak jutottak eszébe. Forgatni, alakitani, gyurni kezdé e tárgyakat. Ime az expoziczió:

Lány: okos, ötletes, ép, fiatal, üde kedélyromlatlan vér, jó és hálás sziv: szenvedélyre lobban egy férfi iránt.

Férfi: nem viszonozza e szenvedélyt, bár néha — illuzió és tévedésből félreérti magát — s az a czélja, hogy ez elemi érzést lehető legmagasb fokára csigázza, mert czélja: ezenközben megfigyelni e szenvedély utját, jelenségeit, következményeit, teljes gazdagságukban és egész mélységükben.

A bonyodalmat ama események adják, melyek a szenvedély felcsigázása közben támadnak. Például: a lány mellé vetélytárs adatik. Küzdelme, legyőzetése, majd győzelme. A férfi közönyt szimulál, majd heves szerelmet hazudik, aztán eltaszitja a lányt és a gaz szinében tünik fel. Gyorsan szint változtat. A kegyetlen ember alakjából — mint a mesében — hatalmas, ifju királyfiképen kél ki . . . Megközelithetlen királyfiképen, a ki a szegény leány-

nak örökre elveszett. Valami kupja a férfinak, epedése a lánynak. Egy gyermek . . . betegség . . . halál . . . tanulságos halál.

Ida a bonczasztalon!

Fehér füstfelhők mögül a tanár Petrovics Idára nézett. És az élő, virágzó lányra nézve, látta annak kihült tetemét, a véres, piszkos márványlapon.

Gyenge reszketés vonaglott végig testén. Fájdalmas rémület, melyben valami groteszk gyönyörnek is volt része. E gyönyör nyomán eszébe jutottak ama csodálatos s nem éppen ritka esetek, a mikor a szerelmes férfi szenvedélyét csak ugy tudja betölteni, ha annak tárgyát megöli. Praxisában is talált már ilyen kóros szerelmesre, de leirások után egy egész legiót ismert. A pszühopatia sexualis megdöbbentő alakjai, élükön ama olaszszal, ki szerelmi dühében csak ugy öldöste a lányokat, ezek az alakok most mind megjelentek képzeletében. A nem ez iszonyatos őrültjeinek csapatát az a csehországi szabó zárta be, a ki abból meritett szerelmi kéjt, ha valami leányt éles késével megszurhatott, ha annak fájdalmát, kiontott vérét láthatta.

A tanár megdöbbent, midőn ez eseteket vizsgálgatta. Hasonlatosságot lelt ez esetek és az ő különös vágyakozása között. Vajjon csakugyan a tudás és a humanizmus-e az ő czélja, midőn ezt a szegény lányt a kárhozatba, a halálba készül hurczolni, avagy csak lényének a szabólegényével analog kóros állapota buvik e magasztos czél, magasan szálló fellegeibe?

Nem játszik-e véle beteg szervezetének végzetes hatalma s a mikor az egész emberiség érdekében vél tenni, nem megzavarodott idegrendszerének hozza-e áldozatul ezt a lányt?

Czéljában bizonynyal van hóbort. Feláldozni egy virágzó életet, a mikor affelől sem bizonyos, hogy ez elpocsékolt élet árán megment egy beteg kisujjat! S midőn mélyebbre vágy nézni, mint mindenki más, a mikor meg akarja tagadni emberi természetet, — és azt teszi, ha folyton öntudatos akar lenni — szállni akar szárnyak, lélekzeni tüdő nélkül.

Soha nem ment még ennyire gyakori önmegfigyelései közben. És, a mint igy magába nézett, minden látható kontaktus nélkűl ujra eszébe jutott kedves alakja, századjának képviselője — Faust.

Végre is, mint Goethe-Faustnak, neki sincs más czélja a földön, mint faját előbbre vinni. Nevetséges volna, ha meghagyná magát állittatni hipohondriájának Mephistója által.

Előre, előre!

Fris erő, nagy munkára lázasan vágyó, forrongott benne.

A szivar majdnem lángot vetett szájában. Petrovics Ida szólt:

— Készen vagyok.

— Köszönöm. Hány óra?

— Hét lesz.

— Nem volt még itt Richter?

— Igen, a mikor még a tanár ur itthon sem volt, korán reggel . . .

— Minek?

— Nálam volt.

— Hogyan?

— Jött, megállt előttem s csak ennyit mondott: «akar-e feleségem lenni!» Felelni akartam, nem engedett s azt mondá: «ne feleljen, gondolja meg, gondolja meg!» és elrohant.

A beálló csendben a lány elfojtott sohajtása hallatszott. A tanár felkelt fekvőhelyéről és közel lépett a lányhoz:

— És ön?

A lány nem felelt.

— Nos mit fog neki mondani?

— Óh uram! Mit mondanék? A mit ön akar!

— S ha azt mondanám: menjen el hozzá.

— Elmennék — felelte alig hallhatólag a leány

— S ha azt mondanám: ne menjen?

— Megragadnám s megcsókolnám az ön kezét.

— S ha nem volna kit kérdeznie, csak magát?

A lány ujra hallgatott.

— Akkor ugy-e elmenne hozzá?

Petrovics Ida felemelte a férfira tiszta, komoly tekintetét:

— Óh, uram, ön nagyon megaláz!

Csend állott be megint. A tanár megszólamlása szinte kitörés volt.

— Richter Sándor, hiszen nem is lehet, zsidó!

— Holnap kikeresztelkedik.

XIV.

— Szabad, tanár ur? hangzott az ajtón át a segédorvos kérdése. Ida ki akart térni előle, s a tulsó ajtó kilincsére tette a kezét.

— Maradjon! szólt Lengyel Dénes és kikiabálta a kérdezőnek:

— Tessék!

Richter Sándor belépett, üdvözölte tanárját, köszöntötte a kisasszonyt. Meghatottságát, változását csak még szögletesebbre vált modora árulta el. És a mig kérdezősködött a tanár utjáról, természetes hizelgései között akadt egy-egy konfidens kérdés is.

A tanár türelmetlenkedni kezdett:

— Doktor ön ma nagyon ünnepélyes hangulatban, azonkivül szalon ruhában van. Jelent ez valamit?

— Igen. Nem mondta meg a kisasszony.

— A kisasszony, hogyan?

A segédorvos Petrovics Idára nézett, az még jobban belemélyedt a Dorée képes bibliájának néze-

sébe, nem lebetett idevonzani figyelmét s neki felelnie kellett. Rekedt hangon szólt:

— Holnap . . . áttérek . . . arra kérem, legyen keresztapám . . .

— Szívesen, hanem mit jelent ez a játék?

— Játék? Nem játék az, nagyon is nem . . .

— Vallást cserélni ilyen korban!

— Ilyen korban! viszhangozta az asszisztens akaratlanul.

— Nincs megelégedve állásával, előre akar haladni, kifogása van ellenem?

— Ön ellen, kifogásom, istenem? motyogta a doktor, hogy szinte kétségbeejtő volt hallani.

A tanárnak egy darabig jólesett, de végre is megelégelte ezt a kegyetlen játékot:

— Hová lett az ön harmoniája Richter? Fajának szeretete, családjához való ragaszkodása? Mindennel szakitani akar és miért?

A doktor felállt és az ablakhoz támaszkodva, szemben tanárjával: sárgás szemeinek bágyadt tekintetét a falra mereszté. És a mikor beszélni kezdett, ugy tetszett mintha magának szólana; tompa hangja, furcsa pátosza olyan hatást tett, mintha nem is szivéből jönnének mondásai, mintha egy rosz szinész beszélne belőle.

— Nem minden küzdelem nélkül született bennem ez az elhatározás. Hónapos szobámat — akár milyen rossz volt is — mindig sajnáltam elhagyni, hát még azt, a miben születtem, a miben én és mindenki, a ki velem rokon, annyi éven át élt,

hogy ne sajnálnám elhagyni fajtám, vallásom egyházát? Nálunk zsidóknál szokás, sőt törvény az, ugy tekinteni a kitértet mint a holtat. S miközben elhatározásom érlelődött bennem, akárhányszor láttam, mint fognak értem bőjtölve, gyászolva szakadt ruhában napokig a földön ülni apámék, öreg anyám, testvéreim, a kiknek örömük, büszkeségük, életük jobbik része voltam. Mint eltemetik a szülők legkedvesebb gyermeküket is ha meghalt, ugy el fognak ők temetni engem habár élek... Mestergerendás szobája a vén előimádkozónak nem lesz világos többé soha... Lelkem üdvösségeért kis olajmécses hiába ég benne éjjel-nappal... A vád, hogy akkor lettem renegáttá, a mikor fajtám legjobban szorongattatik, fog ugyan sajogni mindig, de az a vád, hogy boldogtalanná tettem azokat a kik szerettek: szivembe markol mindörökre.

Ida nézett a bibliába, de mit sem látott. Lengyel Dénes is szelidebben szólt közbe:

— És mégis!...

— És mégis — folytatá Richter Sándor — és mégis, és lennének kardélekből az akadályok, melyek elválasztanak... körösztül mennék azokon is... S ha elvéreznék féluton: — jól esnék az is!

— Richter! Richter!

A segédorvos egy kissé összeszedte magát, elhallgatott, leült. Ida lassan, hátra se tekintve, kiment a hátsó ajtón.

— Ugy-e a tanár urnak is komikusnak tetszem. Magamnak is mosolyognom kell néha — saját ma-

gamon. Néha, ha tükörbe nézek, ugy tetszik, mintha olyan volna a képem, mint egy beteg birkáé... És ez az egész változás egy hét alatt... Azaz, hogy nem, azt hiszem régibb, nagyon régi... De csak egy hete vettem észre...

A segédorvos egy keletkező s hamar megerősödő szerelem történetét kezdte elbeszélni:

— A régi örömek, hogy elmultak. Egy jó ebéd — munka után — s az ebéd után egy jó szivar: boldogga tett azelőtt. Erős, csinos, nem fiatal hölgy járt hozzám rendes napokon, látogatóba... és ez a szerelem kielégitett. Ha valami szép esetet láttam a kórházban vagy itt, avagy olvastam ilyesmiről valahol: nyugodt öröm töltött el. Valami jó quartett, egy szép operai este, jó bariton, mi kellett nekem ennél egyéb!

Sokáig tartott, azt hittem örökké igy tart, gyorsan megváltozott...

A tanár kiváncsi mohósággal hallgatta segédjét. Pedig az nem beszélt valami világosan, hogyan és miért szeretett épp Idába, azt ő se tudta elmondani. Hiába faggatta a tanár:

— Nem kaczérkodott vajjon önnel?

— Nem.

— Nem mutatott közönyt?

— Soha, szeretett velem beszélni.

— Mit gondol, van benne hajlandóság ön iránt?

— Nem tudom.

— Mit hisz?

— Bizom és félek.

A tanár összeszoritotta vékony ajkait és elhallgatott. Arra gondolt: ha ő most szintigy vágyakoznék arra a lányra, mint ez az ember itt, s a lány nem őt, de ezt szeretné! . . . Szerencsére a dolog nem igy áll.

Lengyel Dénest szinte vidámmá tette az a gondolat, hogy a lány nem szereti ezt a férfit — ezt a beteg kost — hanem őt, s neki mégis hatalmában, *erejében* van összekapcsolni őket.

Férj és feleséggé tenni! Óh, ez mégis kegyetlen egy kissé. Kegyetlen? és miért. Hát ha még boldogok is lesznek? Esett már ilyen. És akkor a lány, ez a páratlan kisérleti objektum, kiesik kezei közül.

Férj és feleséggé tenni! Ez a gondolat végre is rosszul esett a tanárnak. Némi gyülölet lángolt fel benne. Ennek az együgyünek a felesége? gondolta magában méltatlankodva.

Hamar legyőzte méltatlankodását. A megfigyelő ujra felülkerekedett benne, ujra világosan ragyogtak fel előtte czéljai.

Ha férj és feleséggé teszi őket. A lány nem szereti ugyan a férfit, de hozzá megy szerelemből — ő iránta.

Vajjon mig teste mázé lesz: egész valója az övé marad-e? Ha az marad, folytatni lehet az experimentálást, ha nem: hát nem, farewell! . . .

Hát legyen a mi lesz, csak előre.

Szinte vidáman ütött Richter vállára:

— Ne féljen, minden jó lesz! Hanem ön

meg sem kérdez: nem volt-e a kisasszony — szeretőm.

A segédorvos hallgatagon nézett a földre. A tanár folytatá:

— Hát én mondom, szavamra, hogy nem!

Mintha valami sulyos tehertől szabadult volna meg, olyan kifejezéssel emelte fel fejét Richter Sándor.

— Se az enyém, se a másé, soha! ismétlé a tanár s megnyomta a villamos csengő gombját.

— Kérje meg a kisasszonyt, jöjjön ide! mondá a parancsra váró inasnak.

Petrovics Ida megjelent; ugyanazzal a vontatott, álomszerünek vagy nyugodtnak látszó járással jött, s szemeivel néma kérdést intézett urához. Az megfogta kezét és hallgatott Egy egész percznyi szünet állott be.

Mind a hármukon olyan érzés uralkodott, mint azon, a ki pisztoly csöve előtt áll, s minden pillanatban várhatja a golyó eldördülését. Olyan érzés, melynek alapja a megsemmisüléstől való félelem. Olyan érzés, melynek gyötrelmeit tulfeszitett volta határozatlanná, s igy jórészt öntudatlanná tette.

A nehéz tölgybutorok nyikorgása, a legyek zümmögése a szines ablakon: zajképen hallatszott a kihaltsághoz hasonlatos csendben.

S egyszerre, mint harangszó a pusztán, oly érczesen, világosan hallatszott fel Lengyel Dénes szava:

— Petrovics Ida kisasszony, önt megkérte

Richter Sándor, hiszem, nem tagadja meg tőle kezét?

A leány mélyen meghajolva, szótlanul állott a két férfi között. A segédorvos lassan, szinte sompolyogva közeledett hozzá s keze után nyult. A tanár gyengéden megfogta Ida kezét s a férfiéba tette. Az nem ellenkezett többé, egy kissé kiegyenesedve, oldalvást, kérdőleg nézett Lengyel Dénesre.

Semmi szemrehányás, semmi gyülölség nem volt e tekintetben. Egy szelid kérdés, mindössze ennyi: «és te?»

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XV.

Káplán misézett az oltár előtt.

A plébános a keresztelő medenczénél várt az anyaszentegyház uj szülöttjére.

Délelőtti tizenegy volt, esős idő; a templom hideg, fáztak a ministrans-gyerekek, az első padban összegubbaszkodva ült egy hálófőkötös öreg asszony. Alig volt három-négy ember az egész templomban, mely a borus homályban még nagyobbnak látszott. Nagy fülönfüggös vén kisasszony térdepelt a vizes fényü, hideg kelheimi pallán, a sixtinai Madonna másolatának mosolygós, fris, üde képe előtt. Az aranyozott szószék alatt kis masamód-lány ült s egy magánál nagyobb doboz árnyában fájós lábáról lehuzta a czipőt, pihent.

Koldusok bóbiskoltak a bejáratnál. Előttük öreg, törődött, félszeg ember állott; nagy vörös kezében reszketett kalapja.

A ministráns-fiu csengetett. A káplán mélyen meghajolt az oltár előtt, midőn a sekrestyén keresztül Richter Sándor belépett a templomba. Bizonytalan

tekintettel, ingatag járással közeledett a plébános felé. És megállott a szentelt-viztartó előtt.

A nagy vörös kezü öreg leejtette kezéből a kalapot, utána nyult, fél térdre esett.

A keresztszülők két oldalt elhelyezkedtek az «ujszülött» körül, a keresztanya egy magas, világos selyemruhás urnő, biztató mosolylyal fordult feléje Lengyel Dénes az oltárra nézett. Ott miséje végén volt a káplán. Az orgona közbe-közbe bugott, a ministrálók éles hangja viszhangzott a szürke falak között.

A segédorvos felemelte zöld arczát, kivörösödött szemeit végig jártatá a templomon. Tekintete végig suhant Petrovics Idán, a ki komolyan, imakönyvébe merülve, ült az első padban s megrémülve rettent vissza annak az öregnek az alakjától, a ki még fél térdére esve, reszketett a háttérben. Apja volt itt. Annak nagy fehér szemöldöke, szögnek álló kis szemei, beesett ajkai világoltak fe'éje a homályból.

Vagy csak apjának szelleme, a ki idejött kisérteni? Fázni kezdett, nem tudta mi történik körülötte, a behallatszó csendes harangszót, az oltár előtti szertartást, a keresztelő kérdéseit, a keresztszülők feleleteit, mintha lázas álomban hallaná.

A plébános közeledett hozzá, megérinté vállát ametist-gyürüs kis fehér kezével. Olyan különösen hatott rá ez a kéz, felocsudott homlokát odatartá a kenetnek, megizlelte a pap nyujtotta sót, meghajolt a mint a keresztviz érinté arczát, s bár feje zugott

egész világosan hallotta, a mint a keresztelő diadalmas szava viszhangzott az elcsendesült templomban:

«Gabriel! Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Amen.»

Nyöszörgést hallott Richter Sándor. Senki se hallotta kivüle.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XVI.

Ugyan az a templom. A főajtó zárva, a sekrestyén keresztül jön a nászmenet.

Édes szeptemberi nap simogatja a fázékony falakat. Kopott freskói a mennyezetnek ragyognak a fényben, mozognak az alakok, suhanván rajtok ideoda napsugár és árnyék. És az oltáron csakugyan sugárzik a szentség, lángol a kehely. A főoltár fölött, kék felhők között, a Szent-lélek fehér galambja csakugyan száll előre bátran, diadalmasan.

Korán reggel csak két apácza térdel a tükörfényes pallán. Szent-Vincze szüzei a szomszéd zárdából, piaczra menvést, betévedtek ide esküvőt látni. Arczuk nem, csak fehér főkötőjük látszik, s az egyiknek fehér gallérja fölött még fehérebb nyakából egy csik.

A legutolsó padhoz támaszkodva áll az öreg ember. Zöldre kopott fekete kabátján «Krie», bevarrhatatlan szakitás a halottért. Csak egy kissé reszket, bátrabb is. De nagy fehér szemöldöke még összébb, még felebb huzódott véres kis szemei fölött, barázdás sárga homlokán.

Gyenge virágillat árad szét a templomon. A nászmenet megáll az oltár közelében. A lefátyolozott fehérruhás menyasszony körül csupa fekete alakok. A vőlegény, szinte fénylő arczczal, a násznagy kimagasló fekete fejével, a Petrovics-pár egész feketében, de vidáman és ünnepélyesen.

«Isten engem ugy segéljen» és «holtomiglan, holtodiglan», ezek a szavak hallatszanak ki a csendes szertartásból, melynek egy pár percz végét szakitja. És a pap áldólag terjeszti az uj pár fölé kezeit, aztán szólni kezd . . .

Férj és feleség felemelik szemeiket. A férfi ujra látja a szakadt ruhás öreg embert, ujra hallja azt a nyöszörgést, melyet nem hall kivüle senki, az asszony előtt pedig megvillan a Lengyel Dénes alakja, feketén, ünnepélyesen, fehér virággal a gomblyukban, gunyosan, — szinte félelmetesen.

És a tanár nyöszörgést hall, megint olyan hangot, a milyent élve bonczolt madarak adnak. Ő egész világosan hallja, de kivüle más senki.

XVII.

Lengyel Dénes magára maradt. A Petrovics-pár elkisérte az uj párt a vasutig, ő azonban a templom előtt szerencsés utat kivánt, aztán gyalog indult lefelé a várból.

Ugy érezte magát, mint valami temetés után. «Splínem van», mondá magában, a mikor észrevette, hogy még a köszöntések is boszantják. Valami rosszkedvü közönyösség vett erőt rajta aztán. Az imádásra méltó szeptemberi reggel, a vasárnap szines élénksége hiába sütött, élt, rajzott körülötte. Lassan-lassan kedélye egészen elszürkült, a járókelők arczait «komiszak»-nak találta, mosolyuk, vidámságuk, beszédjük, életük boszantotta. Olyasformát érzett az emberekkel szemben, mint a mit a hitelező é ez, a mikor hanyag adósát dobzódni látja, mig az ő pénze elfogyott.

Amikor hazaért, ijedve vette észre, milyen gyorsan váltakozik hangulata. Ime, ez már beteges nervozitás. Majd örül valaminek, mintha nehéz dolgot hajtott volna végre, sikerrel. Jó sokáig élvezte ezt

az örömet, lelke ujra visszanyerte ruganyosságát. Ujra tervelt. Bizonytalan, szintelen remény czikázott át e tervelgetéseken.

Dolgozó szobájából azonban nem mert kimozdulni. Egyszer mégis átnézett a szomszéd szobába.

A lány képét, illatát otthagyta a kék kárpitos falak között.

A zongora nyitva, rajta kedvencz szerzői. Könyves asztalán nyitott könyv, valami szindarab az «utolsó szerelem»-ről. Házi ruhájának egy kis ezüstös szinü gombja az ágy előtti szőnyegen, két kis szattyán papucs mellett. A szenteltviz-tartó tartalma sem fogyott még ki, mógötte a barka még fris, a szentelt ágak mellé tüzött viola azonban sárga, száraz, poros volt már.

Egy fris krizantin feküdt a toalett-asztalon. A tanár felveszi és megszagolja, vagy megcsókolja? «Nincsen szaga», mormogja aztán s az ágyra dobja. Megint csak utána nyul s a mikor fel akarja venni ujra, az ágy fejénél, egy darab kárpitozatlan falon irást pillant meg, a saját keresztnevét körömmel odakarczolva.

El innen, el! Jóvá nem tehető hibákért komor önvád, erőszakkal, élve eltemetett vágyak nyögése kél a sajátszerüen illatos és szokatlanul fojtó levegőben.

Saját szobájában, könyvei, müszerei között mégis jobban érzi magat. Ott ismét ő az ur, öntudata, kritikája ráhág az illuziók, a «hamis» érzések rózsaszin nyakára.

Mintha most sajnálná a leányt! De csakhamar megnyugszik s megállapitja, hogy az az izgatottság, melyet most érez: hiuságából ered. Akarta, ő kivánta, hogy férjhez menjen s a mikor az parancsához képest cselekedett: fáj neki e cselekedet — hiuságból. Ugy-e, azt szerette volna, hogy inkább meghaljon a lány, mintsem másé legyen, haljon meg, csak ki legyen elégitve az ő — hiusága. A lány csakugyan elment s mert elment, hiányzik neki; maradt volna itt, nem törődne itt-létével, de most hiányát érezi — hiuságból. Hiusága s nem más, a mi megremegteti a kék kárpitos szobában, és hiuságának vonaglása, az a fájdalom, a mit elvesztése fölött érez.

De mikor ez a vonaglás oly kinos, de ha ez az érzés, eredete legyen bár hiuság, csakugy fojtogatja, mintha tisztán boldogtalan szerelemből támadna.

Lehet itt okoskodni, bonczolhat, elemezhet bármennyit, vethet gáncsot érzelmeinek, az mégis bizonyos:

«Egyetlen szóval sem mondta a lány: tied akarok lenni, ne kényszerits máshoz, mert meghalok!»

Némán kérő tekintetek, szótlan esdeklések, hangtalan kétségbeesés: ez volt az egész, a mit esküvője előtt rajta megfigyelt. Ha egyetlen egy kórjelenség lett volna rajta, egy csepp láz, némi beteges izgalom! Csendes volt és komoly. Nem sirt és nem könyörgött, nem fordult el irtózattal vőlegényé-

től, nem volt rajta semmi rendellenes, csak olyan volt, mint a többi lány, a ki nem ahhoz megy, a kit szeret.

Az esküvőn hiába várta elájulását, hiába azután kezének görcsös ragaszkodását. Összeszorított kis ajkai, némasága csak ennyit mondott:

«Te akartad, ugy legyen!»

A tanár klorál hidrátot keresett. Át akarta aludni ezt a napot. Szégyelte magát örökös töprengéseiért, mesterségesen akarta végét szakasztani.

Este volt, a mikor felébredt. Fáradtan evett valamit és sietett ki a levegőre, emberek közé. Benézett a népszinházba, kikocsizott a ligetbe, felkeresett egy hölgyet, a kit megnézett és otthagyott. Kinézett a külvárosokba, egy korcsmában találkozott egy kollegájával, a ki korhelységéről és arról volt kires, hogy halhatatlanná tette magát egy könyve által s nem volt nála rendesebb, pontosabb ember az egyetemen. Ezzel — józsefvárosi polgárokkal együtt — borozgatott egy kissé, de hamar elszökött s végre is egy dunaparti kávéházban lyukadt ki.

Tudta, hogy vasárnaponként Petrovics igazgató átjár ide képes ujságokat olvasni. Szeretett volna találkozni vele, de az még nem volt itt, avagy nem is jön el? Elhatározta, hogy várni fog rá s konstatálta: «furcsa, ebben a gázos, fülledt levegőben milyen pompásan érzem magam!» Ujságokat olvasott, majd félre vonva a függönyt, kinézett a Dunára, megnézte a nagy monumentumot, melyet

eddig csak futólag látott, azután az utczai publikumot kezdte vizsgálgatni. Egyszer Petrovics Idát vélte látni, a mint a tükör-üveg előtt elsuhan férje karján, rejtelmesen mosolyogva . . .

Aztán a kávéházi népséget figyelte meg. Nem messze tőle, nagy márvány asztalnál kis társaság ült, az urak egyikét ismerte is, kezelte valamikor, sőt most az is eszébe jutott, hogy annak rokonaival, a Székelyekkel, gyerek korában, Erdélyben még, jó barátságban élt familiája.

Látszólag egy ujságba merülve, jól hallhatta társalgásukat. Különben is, az urak egészen otthonosak voltak itt, elég hangosan, teljesen zavartalanul beszélgettek.

«Ah, hisz ezek a franczia-magyarok», jegyezte meg magában a tanár. Ismerte ezt a fajtát, mely mind jobban és jobban terjed s a kikbe Páris müveltségének vérét ömlesztette át. Ismerte e transzfuzió következményeit is: az idegen elem birokra kel a magyarral s a folytonos küzdelem vége egy nagy — meddőség. A tudás, az izlés, a kritika ellenkezik az eredendő tehetségekkel s ez egyenlőtlen házaspár elhálásából folytonos elvetélések származnak. Félig tulérett, fele részben meg éretlen gyümölcsök, melyek beteggé teszik folyton vajudó szüleiket.

A mi rossz a golcóban: idegessége és természetellenes erkölcsei, még ezek is csak ugy a hogy örökittettek át. De ezek lassanként mégis csak erősbödnek, haladnak előre s akkorára, a midőn a

város csakugyan a világé lesz: méltán el lehet majd nevezni kelet Párisának.

A dicsőséges rothadás e kor-jóslata lassan-lassan elfoglalta Lengyel Dénes gondolkodását. Észre se vette, hogy a szomszéd asztal mellől lassanként elfogytak a vendégek, csak ismerőse Székely Antal ült még ott, tétlenül, nem minden aplomb nélkül sziván regalia grandját.

A 27—28 éves fiatal ember szép szőke feje egy kissé fénylett a meleg, gőzös levegőben. Fehér homloka alatt okos szürke szemei ragyogtak. Ugy látszott, élvezte a kávéház éjjeli levegőjét, mint a hogy élvez a morfium-evő. Nyugodtan nézett szét maga körül, s a mint észrevette a professzort, udvariasan köszönt, az viszonozta köszönését, sőt át is szólt hozzá:

— Nos, hogy van?

— Köszönöm, most jól.

— Vár valakit? Ha nem, jőjjön át; elbeszélgetünk.

A kis asztalkánál jól érezték magukat. Székely félte a betegséget, szerette az életet és rettegte a halált, különösen szimpatiált hát az orvossal. Ezt meg a szőke fiatal ember sajátosságai érdekelték. Tudta róla, hogy tüneményszerü szerencséje van az asszonyok között, bár a korán kezdett szellemi foglalkozás véznává, szinte betegessé tette. Hallotta róla azt is, hogy ez idő szerint a legnagyobb magyar «irói talentum»' voltak, a kik «kritikai lángésznek» tartották, bár alig produkált valamit. A mit

csinált: jeles modern francziák pompás másolata egészben, részben pedig egy ötletes, de határozatlan, szintelen talentum termékei. Olyan szerszámokkal dolgozott, melyekre keze nem volt alkalmatos, tudása más és tehetsége is más irányra késztette. S mert tudása nagyobb volt, tehetsége szenvedett.

A tudás, ez marta, ez tette tehetetlenné ezt az egyszerre gyengéd és ugyancsak markans szőke fejet. Tudta milyennek kellene lennie, de nem birt olyanná lenni, a fejében rendezve volt minden, de hiába. Materiálista elveiben, romantikus és idealista tetteiben. Vagy megforditva: életével megvédeni valami romlott leányt és bepiszkolni könnyedén egy tisztességes embert: nála egyre ment. Tudta, hogy a boszu: fikció és minden pillanatban készen volt kis boxerjét valami modortalan zsidó mellének szegezni. Kaczagott az emberi hiuságokon s néha hiu volt az őrültségig. A hazugságot senki se ismerte és gyülölte jobban mint ő, de azért olykor czéltalanul gyerekesen füllentett. Tettvágy és lethargia, nagylelküség és alattomosság rikitó szinekkel vegyült el benne. Jó szive, örökölt becsületessége azonban őrt álltak beteges fantáziája előtt.

«Ime, a legmodernebb ember, a ki csak ma mi közülünk magyarok közül kikelhet!» gondolta magában a tanár, mig selymes szőke haját felfelé simitván, Székely Antal beszélni kezdett:

— A nevrozémnak ugylátszik már vége van... a mióta abba hagytam az asszonyokkal.

— Hát csakugyan abbahagyott?

— Elcsaptam őket magamtól . . . A legutolsó egy kis zsidó lány volt. Szükségem volt az alakjára egy regényben . . . Tanulmányozni akartam, mert csak egy lehet valamit csinálni. Az embernek csak olyasmiről lehet írnia, a mit alaposan ismer.

— Nos és alaposan megismerte?

— Alaposan otthagyott, a mikor észrevette, hogy «valami rosszat akarok», a mint mondá . . . Pedig kezdetben szeretett. Most se szerelem, se regényalak, csak egy tanulság: nem birok én már se szeretni, se regényt irni . . . A nevrozém azonban lassan elmarad, most a tárklizásra adtam magam . . .

Megdöbbentő keserüség volt ezekben a tréfás szavakban. A tanár is megdöbbentő analogiát lelt e pillanatban ez «örökös» regényiró és maga között. Ime nem maga van tehát, nemcsak egyedül ő akar sziklákkal lapdázni, asszony-szivekkel játszani.

Szinte örült a szőke ember kétségbeesésének: mohón faggatta:

— Hát ön azt hiszi, valami olyasmit sikerül produkálnia, a mi értékes, ha a zsidó lány faképnél nem hagyja?

— Bizonynyal. Bizonyos vagyok benne, hogy csak azért nem tudok irni, mert megszöknek mellőlem az asszony-modeljeim, pedig évek kitartása szükséges még ahhoz is, hogy az ember egy epizodalaknak való modelt kiismerjen . . . Ezért készültek a nagy regények olyan soká; ezért fog az én regényem — ha ugyan meg lesz valaha — tiz—tizenöt évig készülni . . .

A tanár meglepődve nézett szomszédjára. Ah, hisz ez még sem ő, ez más fajta, mást keres, s a mire rá nem lel, azt egészen más okból nem találja:

— Azt hiszem, ön csalódik . . . Egészen más okból nem tudja ön tehetségeit érvényesiteni, nem az alakok kitartása hiányzik, hanem az öné. Nagyon okos ön arra, hogy intenziv kedve legyen az alkotásra . . .

Az orvos egészen belezavarodott beszédébe, meglátszott rajta, hogy nem egészen őszinte, elhallgatta azt, a mit mondani akart:

Idegrendszered haszontalan kis változása — melyet kimutatni se lehet — ezen feneklik meg minden erőd, minden vágyakozásod, ezen törik szárnya geniednek . . .

Elhallgattak. Egy óra felé járt az idő. A kávéházban söprögetni kezdtek, Székely dühösködött, kitudták őket innen.

Hüvös volt, de az ősz még nem ismerszett meg a tájon. Még hajók, bárkák, a fürdők faalkotványai lepték el a Dunát. A mély rakodó-partról az aszaltszilvás-zsákok émelyitő szaga áradt szét az Akadémia körül. A tér apró kertjeinek hervadása nem látszott a sötétben, késő szeptemberre nem vallott itt semmi, csak a fiatal fák hurutos zizegése.

Székely Antal «mindenek semmiségéről» beszélt a tanárnak. Kissé tompult, de gyengesége daczára kellemes hangja meglepő módra harmoniált az éjjel s a tájjal.

Most abban a hangulatban volt, a melyben ezelőtt ugy háromezer évvel messze Hindosztánban a Nirvana valamelyik kiváló apostola lehetett. Máját, az illuziók haszontalanságát, a káprázatot emlegette s mig arról beszélt, hogy csak egyetlenegy van — a semmi: gyönyörködött a saját hangjában, mély, szines, ötletes szavaiban, melyeket kimondván, maga se hitt bennök többé:

— . . . Végre is az egész mindenség — semmiség. Nem lehet semmi, mert minden elmul. Ennek a mulékonyságnak a tüneteit vegyem valaminek? Az élet csak egyik jelensége a halálnak, a mely megsemmisülés — tehát semmi. Engedje meg, hogy nevessek egy kissé a pozitivistákon, ámbár ön is . . .

— Én is az vagyok! vágott közbe a tanár röviden, — de azért csak tessék . . .

Mája hive nem nevetett. Szeliden beszélt tovább:

— Én is voltam ugy, nekem is volt fontos az élet, megnyugtató a gondolat, hogy az anyag minden, az az örökkévaló . . . Tul vagyok ezen is. Hiszem a semmit, azonfelül néha, a mikor jó konyakkal iszom feketémet, gyermekkori érzések fris emléke, husvéti harangszó erjesztő hangja csendül meg lelkemben s ujra hinni kezdek — istenben . . !

Kiértek a bulevardra. Az osztrák vasutról borjuszállitó kocsik koczogtak lefelé a vágóhidnak. A szegény állatok lecsüngő fejjel keservesen bőgtek.

A Mája-hivő ráförmedt az egyik kocsisra:

— Bezáratom . . . hogy hivják . . . gyalázat igy bánni a szegény állatokkal!

Elválakoztak. Székely Antal a belváros felé ment. A tanár egy darabig hallotta még a franczia monologot, melyre éjjeli társa hirtelen rágyujtott.

. . . «Et jai mangé des écrevisses à cabinet particulier . . .»

Ő is ezt dudolta, mig csak haza nem ért.

Az inas álmosan nyitott előtte ajtót.

— Nem jött sürgöny? kérdé tőle, maga se tudta miért.

Nem jött. Ez alatt az iszonyatosan hosszu nap alatt nem történt semmi. Csak lakása lett rettenetes, kietlen, mint egy farkasorditó.

Kellemetlen, zöldes szinekkel kelt fel a hajnal.

«Ma-holnap be kell füteni,» mormolta Lengyel Dénes. Teste fázott, bensejét olyan gondolatok tették forróvá, a melyeket minden áron el akart nyomni. De mint szikrát kapott zsup-fedél fellángolt az. És lángoltak a tanár érzései, a régi, az örök törvény szerint, de agyában még sem váltak ki ezek a gondolatok:

«Mellette lenni most . . . férje helyén . . . látni szemeinek, ajkának édes hajnalodását, várni ébredését: — nem ez volt-e a legfőbb czél, a legfőbb boldogság, melynek most már mindörökre vége!?»

Tompa elkeseredés feküdte meg gondolkodását, mintha csak elbukásán kontemplált volna.

XVIII.

Október elején, megérkezésüknek délutánján kopogtatott Richter Sándor a professzor szobáján. Sokáig hangzott el a szabad s a mikor végre tanárja előtt állott az asszisztens, megdöbbent, nem azt találta, a kit itthagyott.

Alig volt annak fején változás, ajkának karakterisztikus pirossága, bronzszinbe játszó arczának ragyogása a régi. Tekintetében volt valami, a mi a doktornak torkába forrasztotta áradozásait, ugy hogy alig merte megszoritani az elébe nyujtott hideg kezet, alig birt hebegni is.

— Megjöttünk . . . Milyen boldogság . . . a Szemering . . .

Többet nem szólt, a tanár hiába várt a folytatásra. Hidegen szólott hát:

— Hanem most már munkához kell látni . . . Ön tudja, hogy családos ember létére az egyetemen nem lehet többé segédem . . . hanem itt megmarad, azonkivül ajánlani fogom háziorvosnak egy

pár házba, helyettem. Csinált már háztartási előirányzatot *őnagysága?*

— Csináltunk, igen, bámulatosan tud gazdálkodni . . . Alig kell nekünk valami, alig tudom visszatartani a munkától... nem akar csak egy cselédet... Ma már a folyosón maga huzta fel az ágynemüt, hátrakötött kendővel a fején . . . kis fehér kendővel . . .

A társalgás megint fennakadt. Vontatottan, mintha csak udvariasságból beszélne, szólt Lengyel Dénes:

— Nos hát boldogok?

— Boldogok? Ezt el se tudtam képzelni. Ugy tetszik, mintha azelőtt kivert kutya lettem volna... Milyen asszony, milyen asszony!

— Ezen örülök. Csak aztán tartós legyen. Le kell szoknia bizonyos szokásokról... A modor, asszonyoknál, nagyon fontos... A külsőségek, vigyázzon a külsőségekre . . .

Lengyel Dénes felállt:

— Tehát ugy maradunk, a mint mondtam; kezét csókoltatom őnagyságának!... Isten önnel.

Richter kezébe fogta kalapját s leverten ment egészen az ajtóig. Ott végre zavartan, elpirulva mondotta el a miért tulajdonképen jött:

— Nem kegyeskednék meglátogatni... hogy örülne Ida . . . én! . . .

— Mostanság nem, tudja, mennyire el vagyok foglalva azzal a kellemetlen tankönyvvel, majd a jövő héten, a jövő hónapban . . .

Másnap délfelé már ott volt. Ida a divánon feküdt, feje alá tett két kezével, az ajtóra nézve. Richter a lábnál ujságot olvasott hangosan. Az asszonynak alig volt ideje felugrani, maga a férj pedig zavartan szökött meg a másik szobába, hogy felvegye kabátját. A mig visszajött, — mindössze egy másodperczig — magukban voltak, szótlanul állottak egymással szemben, kezet sem fogva.

Ida nem pirult el, nem sütötte le szemeit, mintha zavarban se volna, ugyanaz az álmatag arcz, semmi változás rajta.

Mégis. A tanárnak ugy tünt fel, hogy soha még nem látta egész világosságában, teljes mélységében ezt az arczot. Életében volt ugy már vagy kétszer, midőn az emberi arczok kifejezéséből egész világosan vélte látni a jellemet, az illető valóját. Nem jellegzetes szemet, szájat, izmokat és csontozatot látott, hanem a szellemet mindebben, csodálatos világossággal. Ilyenkor ugy érezte magát, mintha felülemelkedne az embereken, látni azokat mindenestől, mintha csak külsejök átlátszó üvegből volna. A clairvoyance e pillanatban — mint a két előző esetben — egészen kicserélte, azt hitte: bármire képes, csak akarnia kell. Olyan felsőbbség volt ez, a milyent egy óriás érezhet gyerekek között.

Hirtelen kezet csókolt az asszonynak s csak egy gondolat választotta el attól, hogy keblére ne vonja. Biztos volt abban, hogy ez az asszony most, házasságának első hónapjában, épp oly odaengedő volna, mint a mikor felszedte az iszapból. Látta:

még mindig nála van a kulcs akaratához; érzése, gondolatai, álma, még mindig ő körülte forognak. És álmodott addig, mig más feleségévé tette, álmodik az a botor, a ki elhiszi, hogy igazán a felesége.

De mindez csak egy másodperczig tartott; Richter felvette kabátját s meleg, husos kezeit a tanár felé nyujtva, össze-vissza beszélt:

— Isten hozta . . . ez ünnep . . . tessék a divánra, talán jobb a karosszék? . . . Nyissák ki az ablakot, csukják be az ablakot . . .

Ida gyengén mosolygott, és ebben a pillanatban már nem látott a tanár semmit, a másodpercz világossága, gyönyöre elmult egy kinyilt piros ajkon, elnyelte az egész ragyogást két kékes-fehér fogsor.

Látott helyette mást. Egy kis asszonyt, a ki házasságának első heteiben jól érzi magát. Tetszik neki az uj helyzet mindenestül. Örül kényelmes puha szövetü diszes reggeli ruhájának, melyhez nem kell még vállfüzőt se venni. Örvend azontul a férfinak, a férjnek, az önállóságnak, hogy a saját maga gazdasszonya lehet.

Az anyaság, a háztartás apró gondjainak gyönyöre: erre van rendeltetve az ő kiválasztottja, ebben leli fel örömét, ebben felejti el őt csak oly könnyen, mint ezer és ezer társnője, a kik nem ahhoz mennek a kit szerettek, de elfelejtik a szerelmet és megszeretik a férjet a kit gyülöltek, még az esküvőn is.

De a társalgás és modor nagymesterének

szavaiból nem érzett ki e gondolatmenet. Beszélt, kérdezősködött, vig volt, élczelt:

— No lássa . . . pedig akkor, hogy felduzta az orrocskáját . . . talán nem is volt szerelmes . . . ha valami vén kitanult mama volnék, akkor se adhattam volna jobban . . . Aztán boldogok-e? Veszekedtek-e már? A doktor szereti-e még a tejbe rizst, főzött-e neki bőven? De nézzenek egymásra, igy, különben azt kell hinnem, hogy mindjárt el kell mennem . . .

— Óh, tanár ur!

— Sohse szabadkozzék nagysád . . . nem ugy gondoltam . . . De lássa, maguk egész másképnéznek, mint más emberek . . .

Richter Sándor csakugyan majd felfalta tekintetével Idát, mig az igyekezett kikerülni ez olvadó nézést. Egy kissé zavarta az, talán szégyelte is magát, de arczán e pillanatban nem fejeződött ki egyéb, csendes, nyugodt derünél. Értelmesen, vidáman felelt a kérdésekre.

— A Sándor rendes ember, meg vagyok vele elégedve . . . A Szemering — szép, Bécset megint csak nem láttam . . . A tanár ur fehérnemüi ott vannak a kabinetben . . .

Lengyel Dénes összeszoritotta ajkait: ez a lány, ez a kiváló medium a legközönségesebb teremtés a világon! Egy tyuk nem lehet feledékenyebb, talán az is emlékeznék arra a párra, a kire legelsőbb vetette a szemét, a ki buzát kapart ki neki az ocsuból . . . Fülébe csengett a mondás «tegyen

velem, a mit akar!» és nyomban hangzott rá a másik: «a fehérnemü ott van a kabinetben!»

Nos, ez a kis «fehérnemü» szépen rászedte. Nem, ő csalta meg magát. Hát nem ő szavalta-e még csak nemrég a lánynak a «soha, örökre, mindig!» haszontalan, hiuságos voltát? Van-e, ki jobban tudja, mint ő: milyen könnyen feledi el a képzelt szerelmét a lány, az asszony szerelmének égő, igaz miszteriuma közben. És vajjon nem élt-e lelkében titkosan a vágy: vajha megszabadulna bonczoló szándéka elől ez az áldozatra szánt bárányka! Ártatlan bárányka akkor, — kezei közül kisuhanó ravasz czicza most, a ki érzéki, piros kis nyelvével szansz zsén nyalogatja előtte pákosztos ajkait...

Fekete alapu, piros-pettyes, bő, otthoni ruha volt Idán. Ennek a ruhának a kéjelmessége, nagy, levegős redői is hozzájárultak ama vádakhoz, melyek Lengyel Dénes bensejében a kisiklott asszony ellen keltek. Vád, keserüség, guny zugott benne és alig értette, mit és hogyan beszélt Richter Sándorné. Vagy ha jól hallotta is, félremagyarázta, nyugodtságát vidámságnak, mosolyát örömnek vette. Ruhájának véletlen rezdülését: kiszámitott kaczérságnak tudta be, mely nem neki, de a férjnek szól.

És akármilyen kitünő szeme volt is a jó tanárnak, olyan volt most, mint akármelyik közönséges ember: nem gondolt egy pillanatra sem azokra a szegény asszonyokra, a kik, hogy szánalmat vagy fájdalmat ne keltsenek másban: évtizedeken át

képesek tettetni a boldogságot, arczuk, ajkuk, gyönyörről, megelégedésről beszél, a mikor szivük oly rettenetesen üres . . . Nem jutottak eszébe azok a drága, jó teremtések, azok a szerencsétlen martirok, kik gyermekeket szülnek, jó anyák, hü hitvesek, szorgalmasok, odaadók, hivek férjeikhez, bár nincsen nap, nincsen óra, hogy eszükbe ne jusson az a valaki, a kihez szivük egykor odatapadt, a kiről letenni nem tudnak soha, mégse közelednek hozzá, talán futnak is előle, de rája gondolnak, még haláluk óráján is — s ha már nagymamákká lettek, akkor is kéjesen rezdül meg sziveiknek valamely csodálatos, örökké hangzó húrja . . .

A tanár felkelt.

— Nos, jó napot, isten önökkel!

— Már? szólalt meg szelid szemrehányással az asszisztens meleg hangja.

Ida felállt s feléje nyujtá kezét. Konvenczionális módra szoritotta meg a tanár, de e mód daczára érezte annak kőszerü fagyosságát. Akart is rá valami megjegyzést tenni, de a szó torkán forrott, a mint felnézett az asszony arczába. Dacz, gőg, valami ismeretlen, de szilárd elhatározás látszott azon.

«Mi ez?» kérdezte önmagától.

«Az, hogy örökre elveszett nekem!» felelt meg magának.

Richter ezalatt össze-vissza beszélt: ünnepről . . . szerelemről, estékről . . . teáról. Az öröm szinte elfintoritotta, mintha náthás lett volna, a szemei nedvesek, fényesek . . .

Lengyel Dénes mögött becsukódott az ajtó. Lassan ment lefelé a lépcsőn s az jutott eszébe: milyen mohón szaladnak most ezek egymás karjaiba . . . . Látni vélte testük összefonódását . . . . Hangokat, kaczagást, csukló, tört hangokat vélt hallani és sejtelme sem volt arról a halálos csendről, mely a fiatal pár kokett lakására leereszkedett. Mindenféle látományok gyötörték, csak azt nem látta, mint gubbaszkodik össze a diván sarkában a «ravasz kis czicza», mint hunyja be szemeit s szimulálván az alvást, szól férjéhez:

— Hagyjon Richter . . . álmos vagyok . . . fázom . . .

ÖSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XIX.

— Ida, el kell mennem . . .

— Hová?

— Külföldre, tanulmányutra, az állam küld . . . Már a hét végével el kell indulnom . . . Istenem, milyen jó volna, ha elvihetnélek, borzasztó, hogy nélküled kell mennem . . . . nem látlak talán hónapokig . . .

— Hát ne menjen.

— Mennem kell. A Lengyel ajánlatára küldenek . . . az ő kedve, czéljai velem . . . Nagy kilátások a jövőre . . . Rendes tanárság, tarthatok neked kocsit . . .

— Nekem, kocsit?

— Kocsit, inassal! Istenem, mit fogsz csinálni ennyi idő alatt, és mit fogok én? Ha elvihetnélek, de az a rettenetes hajsza, klinikáról klinikára, folyton el leszek foglalva . . .

— Nos, nem fognak ellopni . . . Csak menjen, én majd csak el leszek valahogy, a házbeliek, a zongora, a könyvek, a takaritás . . .

— A professzorom igérte, hogy gyakran meg fogja látogatni . . .

— Igen.

— Fogadja jól, teára is meghivhatja, néha.

— Természetes.

— Most pedig kezdjük a bucsuzást . . . csak egy hét van adva. . . . . .

. . . . . .

Az egy hétig tartó bucsuzkodás után, Richter Sándor nehéz szivvel ült fel a vasutra. A jegye Nápolyba szólt, de neki — maga se tudta miért — ugy tetszett, hogy a kárhozatba megy. Mintha soha többé nem látná viszont feleségét, mintha meghalni menne az örökszép városba. Hiába veszekedtek a kupéban, nem akarta felhuzni az ablakot, mig csak kivehette az Ida köpenyének fekete prémjét, kalapjának barna szalagját . . .

Azt se látta már. Most gondolatban követte. Kocsira ül, — csak meg ne fázzék ebben a havasesős időben! — Rája gondol . . .

Csakugyan, az asszony rája gondol. Beszélni hallja: «a professzorom igérte, hogy gyakran meg fogja látogatni!» És csakugyan megborzong a hidegtől.

— Sebesebben! szól a kocsisnak. Alig várja, hogy otthon legyen. Alig várja, hogy visszabujhasson ágyába.

Egész napon ott marad. Maga előtt gyengélkedéssel menti magát. Csakugyan, sajátos izgatottság vesz erőt rajta. Izgatja a csend, az egyedüllét,

a visszafojtott s most kitörő gondolatok. Jól esik neki a magány, a szürke deczemberi ég, mely alól sötétkék foltok tünedeznek elő.

Másnap mégis felkel, de álmodozva jár a szobákban, tétlenül, fáradtan.

Dél felé látogató-jegyet hoz be a szobaleány. Pillanatokig nézi a kártyát, aztán határozottan szól:

— Mondja meg, gyengélkedem, nem fogadhatom, bocsásson meg . . .

Másnap ismétlődik ez az állapot, ismétlődik a látogatás, a válasz is a régi:

— Nem lehet . . . bocsásson meg!

Mindegyre sürübb szürkeség az égen. Havas eső hull, verebek reszketve bujnak össze az eresz alatt. A gyerekeket nem bocsátják ki többé a folyosóra játszani . . . Olyan rideg nélkülök ez a ház, Ida nem mer többé az ablakhoz sem menni.

Egész napon át hazug történeteket olvas. Olyan meséket, melyekben, a kik szeretik egymást, egymáséi lesznek . . . Este felé pedig ir a jó Richternek: «Minden rendben».

XX.

Két napig kimaradt a tanár látogató-jegye. Az ötödik napon azonban ismét behozta a szobaleány. Most azonban boritékban volt.

Petrovics Ida gépiesen olvasta rajta az irást:

«Beszélni akarok önnel, látni akarom önt. *Akarom.*»

— Nem! szólt Ida csendesen. — Mondja meg, hogy nem lehet! szólt a szobaleányhoz.

Egy pár pillanat mulva hallotta, a mint Lengyel Dénes mögött becsukódott az ajtó. A szobaleány végigmegy az előszobán, hozzá akar jönni. Hirtelen magára zárta az ajtót.

Aztán a magasba emelte karjait, hogy lélegzeni tudjon . . . Este felé járt az idő. Ida leült az az asztalhoz s irt férjének:

«Jól vagyok, semmi baj, ne aggódjon, *itthon minden rendben!*»

XXI.

Még csak a naptárban volt tavasz. Az utczákon vizes ősz, köd a város fölött.

Alig mult délutáni hat s már mindenfelé gyujtották a lámpásokat, még nem esett, de már is fekete esernyők mindenfelé. S a ködszállta aszfalt gázvilágitotta nedves fényében őszi képek tükröződtek, felcsillogva, végigfutva, megkeskenyedve, fantasztikus formákban, megnyujtva fa-hosszuságra az embereket, torony-nagyságra az apró fákat. A szűk utczák még jobban megkeskenyedtek, de a végük elveszett a ködben.

A tanárt minduntalan letolták a gyalogjáróról, majd kényszeritették, hogy a fal mellett suhanjon végig.

«Ugy járok, mint egy tabetikus, a lábam alól elvész a szilárd talaj!» ezt gondolta magában, de azért nem jutott eszébe, hogy a kocsiutra térjen, vagy bérkocsiba üljön.

Ment előre, ösztönszerüleg hazafelé tartott,

a nélkül, hogy tudta volna, hová megy. Nem volt szándéka, nem volt akarata, nem voltak tervei s mint utja elveszett a homályos, vizes, ködös estébe: ugy vesztek el czéljai valami nyomasztó, homályos, szintelen hangulatban. S a mikor természetszerüen azzal kellett volna foglalkoznia, hogyan férjen ahhoz az asszonyhoz, a ki csak egy pár percze utasitotta vissza? egészen másra, olyasmire gondolt, a mi egyszerre kitörülte emlékéből az egész élő világ képét, az emberekkel, a tudománynyal, a szerelemmel, a betegséggel, Petrovics Idával egyetemben.

Egy kirakat mellett elhaladva, hirtelen, véletlen annak nagy tükörüvegébe nézett s abban valami alakot pillantott meg. Saját magának szines alakját, fekete háttérben.

Az alak idegennek tetszett előtte, saját maga egészen ismeretlennek. Megdöbbent, most vesztette el igazán lábai alól a szilárd talajt, elvesztette magát — az Ént.

Megállt a kirakat előtt — a kép eltünt, tovább támolygott, uj tükörüvegbe nézett s a sajátságos alak ujra megjelent. Sötét háttérben ott, ragyogó, rezgő fényes alapon az aszfalt vizes tükrében.

Fején, szivén, egész testén nyilaló érzés, értelmében kinos villanás:

«Ki vagyok — én?!»

Nem tudott magának megfelelni. Értelme elnémult, hebegett, csak nyomorult, szorongó érzése zajgott.

Nem találta magát magában, nem ismerte

képét, alakját; multja, cselekvései, élete, hozzátartozói mind szétfoszlottak a vizes estben.

Neve, eredete, szülei, fizikuma, állása, czéljai, a meggyőződések, a kételyek, az érdek s mindama körülmények, melyek megalkotják az elkülönitett valakit, az Én öntudatos fogalmának részei: csak mint homályos, összefüggés nélkül való emlékek csillannak meg agyában.

«Őrület! őrület!» ez volt első gondolata az egyensuly felé. Ez az itélet, ez a megfigyelés adta vissza tudatosságát, ezen épitette fel ujra önmagát. S mohón kapdosott ama adalékok után, melyekkel egyéniségét meghatározhatja. Visszagondolt anyjára, a mikor az ölbe fogva felvarrta inge gombját, nénjére, a kivel együtt bujkáltak a szinben, olvasta nevét a lapokban: «irta Lengyel Dénes tanár», megjelentette életének fontos eseményeit, sikereinek pillanatait, a kollegákat, az ismerősöket.

Mindez azonban olyan halványan, annyira határozatlanul állott előtte, hogy szorongó érzése még egyre tovább tartott, még egyre zugott bensejében a kérdés:

«Ki vagyok — én?»

Közel volt az őrültség izgatottságához, a mint tovább kereste saját magát — másban. És szinte megörült, a mint végre meglelte abban, a miben majdnem elvesztette. Petrovics Ida alakja jelent meg képzeletében, hangja csendült meg fülében.

Tudta már kicsoda. Tudta már azt is, mért ez a szörnyü káprázat. Annyit foglalkozott mással, hogy

magáról el kellett feledkeznie. Annyit évődött elvont dolgokon, hogy emberi természete boszut állt benne azon, a mi nem emberi.

Egy kissé lecsillapodott, régi hangulata visszatért, megérezte a hóval vegyes esőt, kocsiba ült, hazahajtatott.

Otthon nem tudta mihez fogjon. Szivarra gyujtott — eldobta, lefeküdt — felkelt. Eloltotta lámpását, ujra meg kellett gyujtania.

Pedig nem volt izgatott, egészen meghiggadt ezenközben. Sőt mosolygott is azon, a mint ujra elgondolta, hogyan üzte énjét az imént. Hidegen hagyta az a gondolat: milyen közel volt az őrülethez.

Elhidegült maga iránt, közönyösség fogta el. Mindebben nem volt egy cseppnyi keserüség sem, de unalom — tenger.

Nem volt éhes, nem volt álmos, nem vágyott lányra, nem kivánt s nem akart semmit. Még csak az sem jutott eszébe, hogy jó volna valami után epednie. Arra is csak futólag gondolt, a mi alig egy pár percze a legszélsőbb lelkiállapotokba sodorta. Egész higgadtan állapitotta meg magában a valóságot:

«Nem akar többé, — ez az egész. Eleresztettem, elszállt, fölöttem van, nekem elérhetlen magasságban. Nincs kedve magát föláldoztatni s ha egyáltalán szó lehet áldozatról, ugy az én vagyok. Ez pedig be van fejezve, ez ellen nem lehet küzdeni.»

A küzdelem lehetetlensége, haszontalansága: ez volt kimeritett akaratának eredménye. Ellentál-

lási ereje végre is kimerült az erő fölötti küzdelemben. «Ez az egész!» ebben megnyugodott. A mint megnyugodott mindenben. Abban is, hogy olyan helyzetbe jutott, a melyből nincs több kibuvó, csak egy, egy — a halál.

Nem küzködött, nem borzongott, nagyon természetesnek találta a dolgot. Annyira közönyös lett maga iránt, hogy az élethez való akarata hasonlatos volt ahhoz a czérnaszálhoz, mely egy darabig megbirja a nehéz tárgyat, de ez az idő csak nagyon rövid időre terjedhet, a fonál szakad, a tárgy lezuhan.

Lengyel Dénesnek egy kissé szédült a feje ettől a bizonyos és közel való zuhanástól. De ez a kellemetlen érzés csak addig tartott, mig meggondolta mit várhat az élettől:

«Semmit, soha. Nincs és nem lesz mi sem, a mi idekötné. Sivárság, pusztulás, unalom minden. És ez igy tartana mindig, ez nem fog megváltozni soha!»

Rossz óráiban — akadt ilyen is néha — mindig megvigasztalta magát az emberismerő okos bölcseletével:

«Mindez nem tarthat sokáig; sors, állapotok, hangulat jön és megy, mint a hogy fakad és mulik az élet!»

Immár ebből a filozófiából nem maradt meg semmi. Pusztaságban volt, a mely olyan nagy, hogy nem látta végét, hát azt hitte nincs is. Nos tehát fog ő csinálni, hisz már meg is van: jövel mindennek vége, jótékony: Halál!

Milyen bolondság — gondolta magában — az ember nem maga határoz élete felett s milyen gyönyör, hogy a mikor akar, elválakozhat az élettől. Egy férfi s egy asszony összebuj — és bebujik a világba egy uj ember; sir, mert kedve ellenére, mások akaratából kellett megjelennie, a mások akaratából kellett ittmaradnia. Később aztán magának is tetszik a dolog, örül annak, hogy a milyen jogtalanul hozták világra őt, ugyanigy lehet ő mások életének oka. Mig végre belátja: akkor voltam okos, a mikor nem volt eszem, a mikor sirtam a kénytelen megjelenésen és angolosan ajánlván magát a világnak, köszönti a: halált.

A tanár bizonynyal nem gondolt e pillanatban Schopenhauerre, de azért bizonyos volt ebben:

«Milyen bolond a világ, s hogy nem gyilkolja magát rakásra!»

Immár egyetlen czélt látott az életben:

A halált!

A többi? Mind arra való, hogy előlgessen ennek a legfőbb czélnak.

Bolondulás és bolonditás mindaz, a mi az élethez köt. Bolonditás a szerencse, csalogatás a szerelem, csalogatás a remény, hazug narkozis maga a szerencsétlenség is, mert bizakodunk megváltozásában. Bolonditás és bolondulás: mindama millió dolog, melynek közepette az ember jól érzi magát, látóhatárt elfogó hazugságok, szemet vakitó silányságok, melyek elfödik, elrejtegetik, irtózatossá teszik az édes, a jótékony: Halált!

Csillogó szemmel, szomjas ajakkal nézett szét szobájában a tanár. Volt már gyönyör is szivében: mennyi mindenféleképen lehet meghalnia! A legközönségesebb méregen kezdve a kava-kavaig: válogathat kedve szerint. Ezer embernek, ezerféle halál — egyetlen egy kis diófa-szekrényben.

Melyiket válaszsza? Azokat-e, melyeknek látta már hatását, vagy olyasmit próbáljon, a mit «működni» nem látott még. Avagy talán a pisztolyt?

A strihnint választotta. Csengetett:

— Hozza be Milit.

Az inas kövér, kékszalagos tengerinyullal tért vissza.

— Elmehet.

A tanár megsimogatta a felhizlalt szegény állatot. Az nem reagált e kedveskedésre, mulyán, összegubbaszkodva ült a karosszéken.

«Az exstirpáczíók helye alig látszik a fején», jegyezte meg magában az orvos.

A koponya-irtások csak sajátságos szelidségén látszottak meg. Fejét nem mozgatta akkor sem, midőn az orvos keskeny, de hosszu sebet vágott testébe. Az állat vére lassan csepegett a fotölre s az mégis olyan nyugodtan nézett maga elé, alig pislogott.

Az orvos a szekrényből kivette a strihnines üveget, «Milit» pedig letette a földre.

«Nos, nézzük, mennyi kell neked — mennyi kell nekem!» szólt aztán félhangon és a méreggel megérinté az állat nyitott sebét.

Alig egy percznyi vonaglás, valami tüsszögő,

fura hörgés és a nyul nagy fehér teste élettelenül feküdt a megfeketedett vértócsában, mig az orvos, tágra nyitott szemmel, elmerülve állott előtte. Pillanatok teltek bele, mig felocsudott, mig merev szemeit letudta venni a tetemről.

«Kilencz óra van . . . tehát egy percz s nehány másodpercz!» állapitotta meg magában és hirtelen, a nélkül, hogy gondolt volna valamire, feltürte kabátját, ingét s lanczetájával végig vágott alsó karján; kicsiny, de erős sugárban vér szökkent ki a sebből. Megszisszent, szédült, le kellett ülnie. Szeme káprázott, bal kezével keresett valamit, de nem találta. A tehetetlenség rémitő érzése feküdt reá, pillanatokig ült székében, a nélkül, hogy valamit cselekedni tudna.

És mintha a Mili ujra felébredt volna, mozgást, zuhanást, zajt hallott. Összeszedve minden erejét és száját összeszoritva, szemeit becsukva felugrott. Mintha már is meg lett volna mérgezve: rettenetes küzdelem rutitotta el arczát. Szemöldökei felnyultak, álla remegett, kapkodott, sietni akart, az ajtóhoz szaladt, hogy becsukja és — kinyitotta.

Az ajtó előtt, az előszoba sötétjében, hajadon fővel, reszketve és mosolyogva előtte állott Petrovics Ida.

Egy pillanatig mint két szobor, ugy álltak egymással szemben.

— Itt vagyok! szólt a lány halkan.

— Itt vagyok! ismétlé még egyszer.

Több szó nem hangzott.

XXII.

Nem magyarázgattak egymásnak semmit. Csak... fölébredtek.

Túl volt reggeli kilencz órán, a függönyök ujvörös csikjai fellángoltak a tavaszi napsugárban, bántó világosság terjedt szét a szobán, fénysávok mászkáltak be minden zugba. A husvét előtti nap kellemesen lázas zsibongása az utczán.

— Ön most megvet engem! szólalt meg az asszony . . .

Dél felé járt az idő, a mikor az utczán voltak.

— Megyünk . . . el innét . . . szólt a férfi.

— Hová?

— El . . . tova.

— Merre?

— A hol magunk vagyunk.

— Istenem . . . falura . . . ki?

— Erdő aljába, messze, a hol nem tudják honnan jöttünk, hova megyünk.

Az asszonynak nem jutott eszébe kérdezni:

«meddig maradunk?» A férfi nem találta szükségesnek mondani: «és ott maradunk mindig!»

Nem magyarázgattak egymásnak semmit. Az asszony nem szólt küzködéseiről, elhallgatta szenvedéseit, nem kérdezősködött: «mért dobtál oda, ha vissza akartál venni? Mért taszitottál el, ha szerettél, mért mondtad csak egyszer, hogy szeretsz, s mért mutattad aztán százszor, hogy nem!?» Hallgatott minderről, csak azt mondta el, hogy jött el hozzája, hogyan kellett eljönnie. Valami ellenállhatlan erő, valami csodálatos akarat hiva-hivta, s hiába ellenkezett, hiába ragaszkodott mindahhoz, mi erény, becsület, hűség és szemérem: eljött, el kellett jönnie.

Lengyel Dénes is csak annyit mondott:

— Ha öt perczczel később jösz . . .

— Akkor?

— Nem lettem volna — itthon.

A többiről hallgattak. Csak az létezett számukra, a mit egymás karjaiban leltek; a mi más volt és van: nem létezett többé. Mintha mindig igy lettek volna, mintha nem történt volna velök egyéb, csak hogy ma . . . felébredtek.

XXIII.

Délután már a vasuton ültek.

— Az a felhő ott Erdély felől száll . . . oda megyünk.

— Kérdezze meg őket honnan jönnek?

— Azt mondják a hazámból, Háromszékből, a hol olyan faluk vannak, melyek a mappán sincsenek meg.

— De ha maga ott egyetemet fog nyitni?

— A maga tyukjainak, igen.

— És a maga nyulainak.

— Olyan nincs.

— De engem tyukjaimmal együtt hamar meg fog unni... Nem lehet.

— Mert már meguntam . . . Nézze ezt a rettenetes urat a sarokban, le nem veszi rólunk a szemeit, még csak a kezeit sem foghatom meg . . . Milyen hosszu állomás . . .!

— És tanitványai?

— Vakáczión.

— A betegek?

— Szenvednek nálam nélkül.

— Nem fél a világtól?

— Óh az az ur . . . azzal a rettenetes pápaszemmel!

XXIV.

Négy nap alatt értek Erdélybe, kerülő utakon, nagy pihenőkkel. Nagyobb állomáshoz ha értek, Lengyel Dénes szólt:

— Ez hires város, ezt meg kell néznünk!

Kéj volt nekik ismeretlen városokban ismeretlenül kóborolniok. Karonfogva, mint férj és feleség, vidáman, fesztelenül, mint valami fiatal szinészpár.

És a duplaszemüveges ur is elmaradt mellőlük végre. Maguk voltak egy kupéban s a férfi, ha elfáradt, az asszony ölébe hajthatta a fejét, az asszony is megsimogathatta az orvos fényes, fekete haját. Valami különös gyönyört találtak e szeretkezésben, melyre a mindenfelől nyitott ablakokon keresztül ismeretlen tájak mosolyogtak be, s a melyet minden pillanatban félbeszakithatott a vonatvezető, egy tolakodó ur, sipitozó, kandi asszony.

Hát még az éj, az utolsó, a mit igy töltöttek együtt. Zsibbatag fél-álom rajtuk, áttetsző, csillagtalan, mégis világos, szellős, de már meleg tavaszi éjjel az elsuhanó tájakon. A merre csak mentek, utjok peremén, a közel falvak határán, a dombok

körül: virág, virág. Baraczk, mandula rózsaszin virága, körtefa krém ruhája, fehérbe öltözött szilvafák: mindenfelé kéjes, bolondos dolgokat sugtak be hozzájuk a nyitott ablakon.

— Nézze báloznak a fák, ezek oszt' a toalettek..! szólalt meg a férfi.

— Én csak bóditó muzsikájukat hallom! felelt szembehunyva a nő.

Mennél lejebb mentek a völgybe, annál több lett a fa, s a mint oszlott az éjjel s harmaton át derengett a hajnali ég: annál szebb lett szinük, erősebb illatuk. De a csend még mindig tartott, csak a mikor a dombok felett végig-végigfutott egy-egy egyenetlen függőleges fénysugár: ekkor kezdődött meg az a zsongás, melynek egyhanguságát ismeretlen hangok csodálatos fioriturája czifrázta.

Mindez álomra késztette őket, s egyszersmind nem engedte, hogy elaludjanak. Elveszteni öntudatukat ilyenkor, nem tudni arról, a mi bennük és körültük csupa báj, csupa gyönyör, teli harmonia!

Kölcsönösen ébresztgették egymást, ha egyikük, másikuk pillanatnyi szenderbe merült.

— Alszik? kérdé Ida.

A férfi kinyitotta szemeit.

Az asszony behunyta szemeit, ajkai nyitvák, egyenletes lélegzésén, egy kissé elhalványodott arczán az álom jelei. S Lengyel Dénes lehajolt föléje, ajkát rányomta ajkára s Ida pillái megrendültek, felébredt, mosolygott:

— Ugy sem aludtam! mondá.

Kimerülten, de vidáman utaztak tovább nappal. Lengyel Dénes beszélt arról a faluról, a hol le fognak telepedni . . . csak már ott volnának.

— Milyen életet fogunk ott élni, én megirom, hogy «egészségi okokból» ebben a félévben többé nem tartok előadást, a betegeimet pedig odaajándékozom —

A tanár gondolkozott, majd hirtelen Idára nézett s lassan szólt:

— Richternek.

Először ejtették ki e nevet utjokban, most jutott először eszükbe, hogy utazásuk szökés, tettük hitszegés, szerelmük házasságtörés, hódolatuk bün, mely kivül helyezi őket a társadalmon, elszakitja őket a világtól, számüzi messze, örökre, rengetegbe.

Ezek a gondolatok csak ugy átsuhantak az asszony fején. Igazában tettének következményeképen csak azt látta, hogy im a mellett van, a ki nagy, erős, hatalmas és szép; nagyobb, erősebb, hatalmasabb, szebb, mint a mit elhagyott maga mögött, mint a mivel szakitott örökre.

Egy pillanatra se remegtette meg szivét valamely bünnek tudata, mindaz a mi kivül állott a férfin, a kinek keze szoritását érezte most is, csak olybá tünt fel neki, mint valami kép, melyet látott vagy álmodott valaha.

Alig hogy szemöldöke rándult meg e névre s a mint elhangzott az, a másik pillanatban már igenlőleg bólintott fejével.

A tanár meglepődött ezen a jelenségen. Közelebb huzódott Idához, hogy jobban lássa s mereven, mintha csak faszczinálni akarná, szemeibe nézett.

Sürü barna pillák mögül édesen, szeliden két tiszta szem ragyogott feléje. Nem volt abban semmi titokszerü, semmi különös, nem szólt egyebet, csak ezt:

«Szeretlek, szeretlek!»

S magában e vallomásban mennyi titokszerüség, mennyi rejtelem! A tanár szinte szédült, a mig e szemekbe nézett, a mig a titokra gondolt.

Minden a mi miszteriozus a szerelemben, mindaz, a mi egy férfinek megfejthetlen, hozzáférhetetlen az asszony lényegében: ujra megjelent neki, felrajzott benne — kisérteni.

Agyában felkeltek, kergetőztek azok a kérdő kis gnómok, melyek millió kérdést intéznek a néma értelemhez s szinte örülnek, szinte gunyosan kaczagnak a kérdezettnek szégyenkező, buta némaságán.

«Mért jött el hozzája épp akkor, mért szereti éppen őt, mért nem omlott a karjaiba a mikor még nem volt a másé, mért nem fél, mért kellett vele találkoznia, mért nem tudja elhagyni, mi lesz ennek a vége, mi lesz az ő életével, mi lesz czéljaival, csakugyan olyan imádásra méltó asszony-e, csakugyan örökre az övé, nem csak illuzió és érzékiség az egész, mit rejt, micsoda gondolatokat forral szük kis homloka megett, mi az a mi azt a mondhatatlan báju fényt ragyogtatja szemei-

ben, milyen lehetett mint gyermek, milyen lesz ha megöregszik, meg fog-e öregedni valaha, együtt haladnak-e életük vége felé, meghalni tudnak-e egymás nélkül?»

Összevissza, rendszer és logika nélkül futottak, rajzottak, tánczoltak, röppentek agyában a megfelelhetetlen kérdések apró manói.

Ha csak egyre is tudott volna válaszolni, megbomlott volna a büvös kör s menekültek volna szét a messzeségbe fehér lipék aranyos diszélyek, petytyes kutóka bogarakba bujva. De néma értelme csupán a kérdéseket viszhangozta, fáradt szemei csak a kérdéseket keresték. Keze az Idáé után nyult.

A vonat sebesen haladt velök előre, közeledett valami nagyobb állomás, Erdélyben voltak.

A nap ujra muló félben, a kupé fölött kigyult a lámpás, a vonatvezető bedugta fejét az ablakon:

— Nem méltóztatnak kiszállani a következő állomáson?

— Nem. . . talán.

Fél éjjel menniök kell még, hogy czéljokhoz érjenek.

— Jó volna már ott lenni! szólt a férfi.

— Mért? Itt olyan jó . . . felelt Ida.

— Tán álmos? kérdezte azután.

— Egy cseppet sem, hanem ez a folytonos rázkódás egyre izgat. Szeretnék már valami csendes otthonban lenni, biztonságban, minél messzebb a fővárostól. Olyan iszonyatos lassan megy ez a vonat.

Csakugyan, közel az állomáshoz, már csak baktatott a gőzgép. A tanár megnézte óráját:

— Egy negyed, nem is egy egész negyedóra alatt érünk oda. De alig állunk egy fél óráig, aztán tova még... Ezek a zökkenések! A szivemet is kirázzák helyéből, valami ürességet érzek a helyén, várjon, keresem . . . hol is van maga?!

A tanár kaczagott s megtapogatva szive helyet, folytatá:

— Nézze, nem találom!

Ida mosolyogva szoritotta fejét a férfi vállára.

— Mosolyog, olyan bizonyos?

— A mig ön velem van . . . nem félek . . .

— S ha itt hagynám? Mi lenne?

— Nem tudom.

— Meghalna, ugy-e?

— Nem tudom.

Nem beszélgettek többé egymással. Ida csendesen ült a szögletben, lopott tekinteteket vetvén Lengyel Dénesre, a ki homlokát a kupé ablakához szoritva — ugy látszott — az elvonuló, a közeledő tájt nézi. Az asszony boldognak érezte magát igy is, eszébe se jutott, hogy a férfi, a ki nemrégen még nem győzte csókolni kis ujja vakkörmét, most, a mikor birtokában van, elfordul felőle, érintetlen hagyja nyitott, piros ajkait s inkább nézi a tájat, mint őt, és számlálgatja a sürgöny-póznákat, a helyett, hogy hozzája szólna. Mindebből nem jutott eszébe semmi; csak ugy össze volt kötve, csak ugy együtt volt szerelmese lelkével, mintha csók

forrasztotta volna azzal egygyé. S mig a férfi arra gondolt: mit forgathat most eszében az asszony? a házasságtörés foglalkoztatja-e avagy a minden körülménytől független szerelem, a régi férfi képe kisérti-e avagy az uj veszt előtte szinéből, erejéből? Ida nem gondolt tulajdonképen semmire és gondolt mindenre, csak arra nem, a mit a férfi forgatott fejében Érezte: milyen jó élni, s bár szivét olykor valami titokszerü szorongás fogta el: öntudatlan azt kivánta maradjon igy mindig.

A tanár szoritotta fejét a hideg üveghez, számolgatta a póznákat, s szive egyszerre vergődni kezdett. Ismerős tájat, ismerős falut pillantott meg. Mintha meg volna hatva.

«Vénülök!» mondá magában kedvetlenül. És végre is megállapitotta azt, a mi alaktalanul ugyan, de az egész napon kinozta. Konstatálta erejének fogyását, petyhüdtségét, általános dekadencziáját. Most foglalkozott először kritikailag az utolsó napok történetével. Valami szégyenérzet lopódzott be szivébe.

Maga mögött érezte Idát, az ablakon keresztül látta már a legutolsó őrházat az utolsó előtti állomás előtt. Egy asszony s egy falu — ide lyukadt ki. A nő titkának kitudása helyett itt az eredmény: egy asszony, a kinek nincsenek előtte titkai, mégsem ismeri jobban, mint a mikor még titkai voltak. És a meggyógyitandó főváros helyett egy egészséges kis zug, a hol a javasasszony se tud megélni:

«Faust ur ide jutott!» minderre csak ez jutott eszébe.

Hogyan jutott ide? ez a kérdés, válaszostul együtt, foglalkoztatta azután. Rossz uton indult? Nem. Volt terveiben kivihetetlenség? Nem. Volt benne elég tudás és erély? Volt —

De meddig?

Erők és vágyak, melyek erősebbek az intellektuális hatalomnál, álltak elébe utja közepén. Egyetlen egy valami akadályozhatta meg a sikert, az egyetlenegy szerelem: és épp ez lépett tárgya és czéljai közzé.

De hát csakugyan szerelem volt-e az, és ha az volt, az-e még? Erre a kérdésre száz kitérő feleletet adott magának. És elemezni kezdé a lehelletet is, a mely tegnap még megrészegité, éllettanilag vizsgálta a hangot, melyet egy pár órája még a legszebb zenének tartott. Felépitette, majd lebontotta ujra az utat, mely érzéséhez, nagy szenvedélyéhez vezette. Minden apró dolgot, minden elejtett szót számba vett. Vajjon nem-e az akadályok, a visszautasitás szitotta-e fel lángját, melyen értelme, minden szellemi tulajdonsága elolvadt? S a mi most megtartja az asszony mellett, nem az-e, hogy nem akarja magára hagyni, miután társadalmi állását, világbeli erejét elvette tőle. S mi az, a mi megremegteti most is, midőn az asszony halk lélegzését hallja maga mögött. Valami csudálatos gyöngédség fogja el. Érzi, akarja, hogy ennek az asszonynak boldognak, virágzónak kell lennie. Semmiféle nyomornak nem szabad hozzá férkőznie, ne érje lehellet.

«Az arkangyal őrző szárnyai!» gunyolta magát

Lengyel Dénes. De nem nyugodott meg-e gunyolódásban, s folytatta kérdéseit tovább.

«Hanyatlás! ez az egész.» Ez volt az eredmény.

Már-már belenyugodott abba, a mi ugyis megváltozhatatlan. És elhatározta, hogy itt marad a vidéken, nem mutatja többé magát a fővárosban, nem megy feléje se többé kudarczai szinhelyének. Hanem itt csinál egy minta-vidéket. Meg fogja mutatni, hogy képzeli ő a közegészségügy rendezését Magyarországon. Mit lehet tenni, milyen eredményeket lehet elérni, ha a legfontosabb ügyet nem hanyag vagy tudatlan és ellenőrizetlen emberek kezébe adják. Ha most megvakulnak egész falvak a rosszul kezelt, vagy elhanyagolt egyiptomi szembetegségben — hát látni fognak, a kik vakságra kárhoztatvák. És elébe fog állani azoknak a gyerekpusztitó járványoknak, melyek évente száz meg százezer olyan áldozatot szednek, melyek nem is a kor, hanem az ügyefogyott vagy haszontalan egészségügyi hivatalnokok áldozatai. Embereket fog megmenteni az országnak, életet az életnek . . .

«Hanyatlás!» ujra ez volt a válasz a pillanatnyi föllendülésre, ez vágta ketté a felpezsdült terveket.

«Faust, mint megyei vagy járási orvos!» A tanár szeretett volna kaczagni magán. Nem elég hát a két eredmény: az asszony és a falu, még egy harmadikat keres hozzá: kutba fult szolgálók hullájáról irandó vizum repertumot . . .

Csak most látta, hová jutott, milyen cserét csinált.

A vonat alig hogy czammogott már. Gépje nagyokat fujt, mint az üres ember.

Az ablakon keresztül látszott az állomás egyetlen emeletes épülete, s nem messze ahhoz, tar hegyek alján, szürke kis házak, egy-két gyerekjátékhoz hasonló templomtorony. Ez lesz ezután az ő fővárosa. Ide fogják hivni, ha valamelyik előbbkelő hivatalnoknak a felesége a sok higanyos festék következtében idegbajos lesz.

Csak most érezte igazán mit cselekedett. Ah, mennyivel jobb lett volna elmulasztani magát, mint itt elevenen eltemetnie. És az egyforma házakat, a zöldzsalugáteros ablakokat, a kis várost körülvevő vizimalmokat nézve: képzeletének délibábja a fővárost varázsolta elébe. A hatalmas, szinte mitikus Budapestet, lázával, zajával, sürgésével, sokadalmával egyetemben, a mint nappal az utczán vagy rendelő szobájából látta. Majd éjjel a távolság és a setétség homályában még titokzatosabban, még nagyobbszerüen, ugy mint egykor, meleg s világos nyári éjjelen. . . .

A vaggonok már csak riszálódtak, viz-árus gyerekek, pékinasok szaladtak a vonat elé. Lengyel Dénes elfordult az ablaktól s Idára nézett. Az aludt csendesen, édesdeden, mint egy fehér czicza a biztos tüzhely patkáján. Egész alakja homályban, csak kövér, kis kezeire, kigömbölyödő térdeire esett a lefüggönyözött lámpákból némi világosság.

A tanár elfordult tőle s kinyitotta egy kissé az ablakot. A hűvös levegő kiszijja tán fejének forróságát.

Hiába volt minden, agyában visszatarthatatlanul száguldottak előre a gondolatok.

Nem, nem adja meg magát. Tudnia, látnia kell . . Nem engedheti, hogy erőt vegyen rajta az erőtlenség. Azért sem hanyatlás . . .

A szive összeszorult gyáván, de csak egy pillanatra, a másik pillanatban már ujra felizgatott agya diktált neki.

Elhatározta magát. Sebtében kivett egy lapot jegyzőkönyvéből és egy pár szót irt rá. Aztán felköltötte Idát.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XXV.

Kiszálltak. Egy fél óráig állott itt a vonat, addig kellett várniok. Bementek az egyetlen váróterembe. Ida leült, a tanár valami szolga után nézett. Azzal suttogott egy pár pillanatig s visszatért asszonyához. Egy pár perczig némán ültek egymás mellett, mig a férfi egyszerre felpattant:

— Most jut eszembe . . . be kell mennem a városba . . . Egy negyed óra mulva itt leszek, nem fél addig?

Nem, menjen.

Az asszony magában maradt. Szemben az órával azzal foglalkozott, hogy nézte milyen hosszu idő egy percz is. Pedig nem unatkozott, sürgés-forgás, társaság körülötte.

A vidéki kis állomások rendes közönsége: a kikisérők, a bucsuzók nagyobb számmal, mint az utasok. Hölgyek gavallérjaikkal, a kik minden este kisétálnak az állomáshoz, a séta kedvéért s megnézni ki jön, ki megy. Szinház ha nincs, az is mulatság mint indul meg a vonat . . .

Hátul czigányok pesti operetteket huztak. Az egész váróteremben szétáradt egy-két ujonan fagyguzott vasárnapi bekecs nehéz szaga, miglen egy kiborotvált állu ur, a ki után sok és szép bőröndöt hoztak, kivette zsebkendőjét. Most már ennek az illatszerével volt tele a levegő . . .

Ida körül, fel s alá sétáltak az utasok, a bucsuzók, a hangos beszédü sétáló hölgyek. Hallja, hogy találgatják: «miféle», valami lovagló-korbácsos ur, a ki segédszolgabiró lehetett, sugott valamit egy kövér nagy asszony fülébe. Nevettek. Az illatszeres ur leült melléje, s elmondván, hogy a legnagyobb bécsi rőfös-áru üzlet magyarországi megbizottja, kérdéseket intézett hozzá magyarul, de választ semmiféle nyelven nem kapott.

Azután egy mesteremberné tett le lábaihoz egy kaska tojást s kérte: vigyázzon rá, a mig bejön. Ida mosolyogva intett igent.

Szemben vele az óra mintha sietni kezdett volna. A negyedóra már elmult, repültek a perczek. A bucsuzkodás ujra megkezdődött körülte, csókok czuppantak, sirás hallatszott, majd becsengetett a portás és loholva jött be egy ur, a ki tőle kérdezte: nem késett-e még el.

A váróterem majdnem egészen kiürült, már csak tiz percz volt . . . Már csak hat . . . két percz és indul a vonat nélkülök.

Az asszony nem mert kimozdulni helyéből, valami szerencsétlenséget érzett. . . . Mi történt Dénessel? Értelme elsötétült, a mint erre akart gon-

dolni. . . Harmadikat csengettek, fázni kezdett, fogai vaczogtak, reszketett minden kis része. Igy, elelcsukló lábakkal vánszorgott ki az állomás városfelőli oldalához, s a mint kiért, a vonat fütyült, elrobogott . . .

Be akart szaladni a városba, kereste a vasuti szolgát, a kivel Dénes az imént beszélt. Az éppen szemben jött vele :

— Tekintetes asszony, egy levél . . .

— Ki . . . !

— A tekintetes urtól . . . a ki az elébb ment el.

Ida felszakitotta a czimtelen boritékot, és félhangon olvasta az irónnal irt egyetlen egy sort :

«*Nem lehet folytatni utunkat együtt. Nem tudok hazudni tovább.*»

Nem sikoltotta el magát, nem ájult el Richter Sándorné. Belékapaszkodott a szolgába, s pár pillanat mulva már kérdést is tudott tenni:

— Mikor adta . . .

— A mikor elment . . .

— Merre ment ?

— Nem a város felé, a határnak. . .

Ida visszatámolygott helyéhez, leült és várt.

XXVI.

Hétkor eloltották a váróterem lámpásait. Homály és csend az egész épületben. Az állomásfőnök szobájából, a leeresztett függönyön által, egy világos lap jelentette a tovább folyó életet. A lapon meg-megjelent a telegrammos árnya, a csendben állandóan hangzott a sürgöny-gép «kip-kip»-je.

Ida öt perczig ült a sötétben. Aztán erőt vett magán, s kifelé indult a város felől való oldalra, ki a városba.

Nem birt tovább menni az állomás kertjénél. Kétségbeesése, s az a rettenetesen aggasztó érzés, mely folyton hasogatta fejét, szivét, minden tagját: megnagyobbodott. Nem tudta többé mi történik vele, nem érezte már idegeinek erős lázát, tagjainak reszketését sem, csak azt, csak olyanformát, mintha valami megmozdithatatlan, elbirhatatlan suly nehezednék reá, s a mig ő fuldokol, meghal ezalatt, nem látja kinjait, nem hallja segélykiáltásait, jajját senki. Szürkén terpeszkedett előtte a kietlen tájék. A ház előtt kopasz ákáczok, melyeknek hosszú s még kopaszabb folytatása a városba vezetett. A városba, mely a sár és az este feketeségében oly némán, mozdulatlan nyult el, mint valami tetem. Virasztó világkép egy-két láng égett, pislogott fölötte.

Es a határ! Mindenfelől oly lapos, üres, fekete, végtelen. Sehol egy alak, egy kocsi, valami állat.

Ida ujra nekiindult a városnak, de ragadós sár és a gyengeség bénasága megfogták lábait, csak a fasorig tudott eljutni, onnan nézett szét a mind jobban összetömörülő sötétben.

Mint mikor gyermekkorának rémes álmában mérhetetlen magasságból zuhant lefelé, a bizonyos halálba: ugy érezte magát most. De épp ugy mint akkor kétségbeesésén, kinján átvillant az a reménység, hogy mindez csak álom, s mielőtt összezuzná magát, fölébred, puha, forró ágyon: most is bizott valamiben, várt valamire, nem tudott végkép hinni a levélben, képtelen volt minden ellentállás nélkül összeomolni.

Reszketve várt, nedves szemmel nézett szét a tájon. Ha valami alakot pillantana meg, valami kocsit, a melyen ő jönne vágtatva feléje . . .

Csakugyan, egy mozgó fekete valami tünt fel a város alatt, az akáczok mentén. Mozog, jön előre, siet hozzá megmagyarázni a szerencsétlenséget . . . Óh milyen lassan jön, nem, áll, egy fa csupán . . .

Nem, nem az, csakugyan élő ember, nem lehet más, mint ő. De milyen lassan halad előre, mintha nem is menne. Áll, mi történt vele . . .

Óh, ha elébe tudna futni!

Két fekete folt a csillagtalan estén, alig látszott, elveszett a sötétben. S e két fekete foltban fokozhatlan emberi szenvedély izzott láthatatlanul. Nyugodt silhuettje az egyiknek, a másiknak váltakozó, mozgó. Egy darabig látták egymást, érezték egymást, s igy szóltak magukban:

«Ő az!»

««Ez ő!»»

Aztán eltüntek egy pár pillanatra s a szürke tájék, mely elébb derengeni kezdett az egyiknek: vak, sötét lett ujra.

««Most mult fél órája, vajjon mit tesz?»» gondolta magában az egyik izgatottan.

«Elhagyott...» szólt tompa hangon, kétségbeesetten a másik.

Az élő folt ujra föltünt az uton. Nagyobb lett, alakja emberi.

«Ő az.. jön.. semmi kétség.. ha valami baja van!» csillámlott fel ujra a reménység az egyikben.

««Szegény asszony.... milyen kín... elhagyatva... megbecstelenitve, ellökve aztán... Hová jutott? Mit tett?»»

A mozdulatlan fák mentén az árny most már sebesen haladt előre.

«Ha még sem ő az!» szurt az asszony szivébe a kétely.

««Ha a gőzgép... ha nem tudott ellentállni... beleszédült a fájdalomba!»» zugott fel a férfi szivében az önvád.

«Tréfa volt csak!» gondolta az egyik.

««Milyen kegyetlenség, micsoda őrület!»» susogta a másik.

«Kételkedett bennem! Tudni akarta...»

««De mit akarok megtudni, látni mit? Mit akarhatok megtudni, mint...»»

Már alakká vált a folt. Csak körvonalai látszottak ugyan még, de azok nem lehettek a máséi...

A táj a régi, semmi változás. Szürkeség, homály, csend. Egy farügy se moczczant.

«Megbecstelenitni azt, a kit szeretek, kinozni, a kit imádok, megölni azt, kinek halála: nekem is halál. És miért, és minek? Mit akarhatok mást, mint szeretni, szeretni, vele lenni mindig! Vele, hozzája, mindjárt!»

Az árnyék még sebesebben suhant előre, az asszony belekapaszkodott egy fába, hogy össze ne rogyjon; szive ugy dobogott, feje ugy zugott, hogy valami régi imádságból összefüggéstelen szavak jutottak eszébe. Ugy érezte: meg kell halnia mostan, imádkozott, hogy most meg ne haljon, meg ne őrüljön.

Össze akarta tenni kezeit, égnek emelni szemét. De nem birt akaratának engedelmeskedni többé: keze lehanyatlott, szemhéjai rátapadtak szemeire... Nem hallott és nem látott többé semmit, csak azt érezte, hogy valaki ölébe fogja... száll vele... Milyen gyönyör... Már hallja beszédét is, de nem érti... neve hangzik:

— Ida... Ida!

Kinyitja szemeit, a váróteremben van, feje a a férfi ölében, melle szabadon. Remegő kezével megszoritja a férfi karját s szeliden, alig hallhatólag szól:

— Istenem... mit tett velem!

Tompa, nyögő hang szólal meg fölötte a sötétben:

— Semmit... csak megöltelek.

Délfelé már szállingóztak fölfelé a betegek, de a tanár várószobáit zárva találták. A lakosztályok hozzáférhetlenek, a függönyök leeresztve.

— Itt még alszanak! szóltak tiszteletteljesen a betegek, s őgyelegtek a folyosón, a lépcsőházban, a ház előtt mutogatták egymásnak: «ez a rendelő szoba, ez meg kis szalonjának ablaka».

Gyorsan egymásután érkező fogatok, bérkocsik rebbentették őket szét a kapuból. Négy ismert alak, be se várva mig a kocsi végkép megáll, sietve ugrott ki a ház előtt.

— Professzorok! szólt az egyik ur.

— Ez a hosszú veres ember meg bécsi tanár . . . a királyné orvosa! jegyezte meg az asszony.

«Mit akarnak ezek itt?» azon évődtek, azt találgatták mindannyian. És ujra felballagtak a lépcsőn, próbálták kinyitni a várószobák ajtait.

Most már beléphettek. Ajtók, ablakok nyitva, sehol egy szolga, még csak léptek se hangzanak semerről. Nem gondolt itt velök senki, nem gondoltak itt többé semmivel. A fekete butorokat sárga por vonta be, a virágok most, langyos tavaszszal, öntözetlen, ápolatlan sárgultak, száradtak.

Egy asszony ujjával a zongora porába irta nevét, egy másik pedig folyton a rendelő szoba ajtaja körül őgyelgett, aztán olyan örömmel, mintha valami kedves doigot hallott volna meg, férjéhez fordult:

— Vitatkoznak.

XXVII.

Négy orvostanár vitatkozott ott benn a halál fölött. Abban megegyeztek mindannyian, hogy a beteg még ma meg fog halni, de hogy mi okozza halálát: ebben eltérők voltak a vélemények. Egy öreg orvos: ideglázat emlegetett, mig a többi három inkább nevén nevezte a betegséget: tiphus abdominális, a vége felé kombinálva.

E kombinácziók fölött való vitában mindegyiküknek külön véleménye volt. A bécsi azt mondá, hogy a bajhoz már kezdetén fejlob járult, innen a kedvezőtlen kimenetel, mig a többiek más bajokat konstatáltak. Egyikük, a ki a beteget már régebben ismerte, egyre azt állitotta:

— A frissesége öli meg . . . a frissesége, nem volt előkészitve . . .

Végre is megállapodtak abban, a miből kiindultak. A test kimerült, a szivmüködés elhaló félben, segiteni nem segithet többé a legnagyobb orvos, a véletlen sem.

A betegszobából kihivták Lengyel Dénest, —

a ki nem vehetett részt tanácskozásaikban, a beteg mellett kellett lennie, — s tudatták vele az egyetlen dolgot, a mit bizonyosra vehettek.

— Ma délután . . .

— Meglátjuk! szólt az, s egy udvarias, egy köszönő szó nélkül kezet fogott velök és visszatért a betegszobába. Oda állott az ágy fejéhez, a beteg homlokára tette kezét és nézte hosszan, áthatóan, mintha szuggerálni akarná.

Petrovics Ida csendesen, szinte nyugodtan feküdt ágyán, szemében, egész arczán az a kietlen közöny, mely nem is emberi többé. Érezte, hogy rája néznek, egy kissé melegitette is ez a tekintet, s a mikor Lengyel Dénes keze után nyult, vissza is szoritotta egy kissé annak kezét, de lelkének ébersége perczről pillanatra jobban fogyott, mindjobban meglazultak azok a szálak, melyek egész az utolsó napig oly erősen kötik az embert az élethez.

Nem volt többé egy csep láza sem, sőt hőmérséke egészen leszállt, szive is halkan, lassan, vontatva dobogott már. Szemhéjai minduntalan lecsukódtak, az egész napon át folyton aludni akart, s a mikor nem engedte a tanár: szelid, szemrehányó tekintetet vetett reá.

Ez a tekintet! Ugyanaz, melyet esküvője előtt, majd az utolsó kisérlet után vetett reá a megkinzott asszony: jobban megviselte Lengyel Dénest, mint az a kilencz éj, melyet álmatlanul töltött a beteg ágya mellett. Bonczolókés nem okozhatott olyan fájdalmat, mint ez a selymes lágy, enyhe

tekintet. Ez tette reszketővé karját, ez adta meg önbizalmának az utolsó kegyelemdöfést.

Mit mindent nem tett, hogy ne lássa többé, hogy eltörülje s felváltassa a régi, mosolygós, boldog nézéssel. Visszasietett vele a fővárosba, megvallott neki mindent, elárulta neki legrejtettebb titkát, kegyetlen gunynyal fordult az ellen, a mi egész életén át lelkesitette, kikaczagta előtte czéljait, bevallotta azt, a mit magában is csak most mert bevallani: a tudás ostoba pöffeszkedését, az egész iránynak emberietlen, őrületes voltát. — Saját magának se tárta még ugy fel bensejét, a legbuzgóbb keresztény, papjának se gyónhatott meg ugy az isten házában, mint ő ennek a kicsiny, szinte jelentéktelen asszonynak a főváros felé vágtató kupé homályában.

S az asszony azt se mondta: «Fázom tőled!» Belékapaszkodott karjába, s szemébe nézett azzal a jóságos szemrehányással, melyben mindjárt benn volt a bocsánat is.

Ha csak egyszer szólt volna hozzá: «Megöltél!», ha átkozta, megvetette volna! De még kezét sem engedte megcsókolni, s egyszer, a mikor nagy lázainak elején volt még, ő kapott keze után, s ajkához szoritotta hosszan, hevesen.

A megbocsátás: arczul ütötte, a megalázkodás: őt alázta meg. Magát vallotta a betegség okának, magát vádolta, ha a láz növekedett, bizonyos volt abban, hogy az is az ő tehetetlenségén mult.

S be kellett látnia, hogy egy véletlen, fertőző betegség támadta meg azt, kit neki nem sikerült

martirrá tenni: kételkedett a bizonyos dolgokban is, nem hitte el, hogy nem ő, hanem a véletlen a bünös. Inkább hazugnak tartotta a baj kétségtelen kórisméjét, csakhogy magát nyomorultnak tarthassa.

Ez a tudat óriási erőfeszitésekre sarkalta. Tanitványaival, betegeivel nem törődött többé, s nem volt percz, melynek nagyobb részében ne arról gondolkodott volna: mit tegyen, hogy megmentse? Megkisértett mindent, csak a drasztikus gyógyitásokhoz fogott kinos évődés után. Reszketett olyasmit tenni, mi a beteg életét megmentheti, de egyben halála is lehet. És volt nap, a mikor bátortalan volt mint egy öreg falusi orvos. Gyáván összetett kézzel állt az ágy előtt, s az a láz, mely kipiritotta betege arczát, jobban emésztette őt, mint azt, kinek vérét lassan felitta.

Gyáva lett, remegett attól is, hogy a férj, nem kapván feleségétől levelet, haza talál jönni. Belép a szobába, megáll az ágy előtt, majd rája rohan . . . s neki még védenie sem szabad magát.

És voltak napok, a mikor vágyakozott e megbecstelenités után. Egyszer az is eszébe jutott, hogy mindent megsürgönyöz Richternek, s csakis azért mondott le e gondolatról, mert Idát féltette.

Ezek a szenvedések azonban mind elviselhetők voltak azokhoz képest, melyeket az utolsó napok okoztak.

Kezdődtek a deliriumok. A beteg folyton beszélt, mindig vele vagy róla. És most váltak testté azok a gondolatok, a melyek esküvője előtt és házassága első napjaiban kelhettek agyában. A

néma szenvedések megszólaltak s Lengyel Dénesnek meg kellett tudnia, hogy milyen közel volt a «kokett» asszonyka az öngyilkossághoz akkor, a midőn ő boldognak, kaczérnak, aljasnak gondolta. Hallania kellett mindazt, a mi csak marczangolhatta szivét, meg kellett értenie mint szerette, s mennyit szenvedett e szerelméért az a szegény leány, s éppen akkor, a mikor ő vivódott magában: mire használja, arra-e a mire valami tengerinyulat, vagy egyszerüen érzekeit elégitse ki véle.

A mi legszebb dolog a világon: eltitkolt lányszerelem álomban kifecsegett édes titkai, alaktalan epedések, ártatlan vágyak: a legkeserübb vádakra váltak benne. Mindaz, a mi másnak a legnagyobb boldogság: a legnagyobb kínná lett neki.

És nem volt ereje nem szenvedni, nem birt elmenekülni a fantáziáló asszony mellől. Fogta kezét, csókolta homlokát, simogatta hulló haját s a mikor az fejét keblére vonta, ő is szerelmes szavakat susogott fülébe. Majd megrázkódva emelkedett fel, szétnézett maga körül, mintha a mozdulatlan tárgyakban látná a segedelmet.

Immár minden gondolata abban egyesült: meg kell menteni! s néha olyan erősre vált benne ez az akarat, hogy hitt, sőt bizonyos volt dolgában.

— Meg fogsz gyógyulni, együtt fogunk élni, férj és feleség . . . a világ előtt, mindenki előtt . . .

A deliriumban kifáradva, közönyösen, mereven nézett maga elé Petrovics Ida. Mintha nem is hal-

lotta volna, mintha nem törődnék véle többé. Hiába beszélt hozzá, legfeljebb halkan, szárazon azt felelte:

— Igen!

És ilyenkor eloszlott ujra minden bizalma s csak egy vágya maradt: ne érjen véget ez a nap, ne legyen este soha. Babonásan félt az estéktől. Ugy érezte, mintha a setétséggel együtt a halál is besuhanna Az ablaknál leste a hajnalt s némi nyugodtság enyhitette meg, ha fehéredni látta az eget.

A beteg keveset aludt az utolsó napokban. Minduntalan felrezzent s arcza elborult, ha a férfi kezét nem látta. Nem mondta soha, hogy mellette legyen, de állapota mindjárt jobbra vált, ha maga mellett látta. És lázálmai is szelidebbek voltak, ha a férfi keze hüsitette homlokát. Nem tört ki soha hevesen, a Richter nevét is csak egyszer emlegette, akkor, a mikor azt képzelte, hogy levelet ir neki . . .

Legtöbbet foglalkozott kisleánykorával. Ment az iskolába, ott volt, nevén szólitotta a «kedves nővér»-t, táskáját sergette maga körül, óra előtt . . . Majd fehér ruhában van, májusi ájtatosság körülte a templomban, jönnek a nővérek, a fejedelem-asszony és a diákok ott állnak széltül, egy rája néz . . . milyen jó az . . .

— Te voltál, mondd . . . ugy-e?! kiált fel heves örömmel s a fölébe hajló férfinak nyakába fonja karjait. És nevet, tartózkodás nélkül, mint iskolás lányok maguk között, éles, csengő, kis-leányos hangon:

— Miért nem mondottad? Miért nevezted magad máskép? Hová lettél aztán . . . Leveled még meg volt . . . meg kell lennie . . .

A katasztrófa napján hirtelen megváltozott Petrovics Ida. Nem fantáziált többé magáról; anyjáról, apjáról, testvéreiről s valami öreg parasztról beszélt össze-vissza értelmetlen dolgokat Szóvá tett valami bábut is és selypitett, mintha négy-öt éves volna. «Ne lármázzanak, Ila nem tud aludni!» suttogta, mig a konzultáló orvosok ott álltak fölötte s fejüket csóválva, latin szavakat duruzsoltak.

— Menjenek ki, mindnyájan menjenek ki . . . Ila nem tud aludni . . . ugy se nem . . . ! selypitette ujjent s takarójának csücskét, mint valami bábut, hajukázta mellén.

Az orvosok elmentek, Lengyel Dénes maga maradt betegével. Nincs mentség! szóltak azok. «Élnie kell!», mondá a tanár határozottan. A kollegák összenéztek s némán fogtak velc kezet.

Lengyel Dénes a betegszobába hozatta könyveit: ott keresett vigasztalást, a hol irva áll . . : és ilyenkor a kimenetel kedvezőtlen rövidesen elkövetkezik a halál.

Meg fogja mutatni, hogy nem engedi hozzá, utjába áll. Jöjjön, ha tud! Tudott, jött; látta, mint közeledik. A szivizgató szerekre alig reagált már a beteg, a jeget nem igen érezte többé testén, az is kezdett fokozatosan hülni, hidegedni.

Mindenki letett volna már a küzdelemről, csak ő nem tudott letenni, mindenki megrémült volna ettől az asszonyalakra valló váztól, csak ő imádta ugy, a mint csak férfi valami csodaszép, üde leányt imádhat. A megnyult vonások, a megfakult bőr, ritkult haj, a beesett halántéku éles koponyán: nem

ez volt, a mit szeretett, hanem az, a kinek bár vonásai megnyultak, bőre bár megfakult s beesett halántéku koponyáján haja kihullott: mégis a régi maradt annak, a kit nem ezek gyujtottak szerelemre, hanem valami más, titokzatos, kikutathatatlan lényegek . . . Ki tudja milyenek, mindenki érezte, nem látta senki!

Az utolsó napon a vérátömlesztést akarta megkisérleni Lengyel Dénes. De nem tett többé egyebet, mint akart, s lemondott akaratáról.

És multak az órák. A beteg csendes lett és nyugodt. Engedte, hogy a konzultáló professzorok nézegessék, vizsgálgassák. Most már nem szégyenkezett, midőn a takarót is levették róla. Nem egy jó, kedves, szegény szép asszonynyal történtek már meg ezek a dolgok, hanem egy szerepe végére ért organizmussal, melynek egy-két óra mulva ebben az alakjában meg kell szünnie.

És nemsokára a várószobák betegei különös illatot éreztek. Az utolsó illat, az éter terjedt szét közöttük s szinte felvillanyozta őket.

Bent a szobában Petrovics Idának is felragyogtak még egyszer szemei, megélénkült még egyszer arcza. Mohón szivta be az élet végső kéjes érzését. Szemében, ajkán szerelem és gyönyör, szive körül a halál . . .

A tanár leült a halott mellé és nézte. Nem sirt, fájdalma mintha csillapodott volna. Kábult volt, nem gondolkodott öntudatosan többé. Mindössze egy homályosan kifejezett gondolata volt, az, hogy a ki holtan fekszik előtte, nem az ő asszonya; az

nem halt, nem halhatott meg, csak eltünt előle, hová lett, viszontlátja-e még?

Egy óra telt el, mig felujhodtak gyötrelmei, egy teljes óra kellett ahhoz, hogy fel tudja fogni, mi történt.

«Meghalt!» szólt halkan s ülve maradt helyén.

«Meghalt?» kérdé magától s nem hitte magának. Felkelt s lehajolt a halott fölé. Csakugyan sziv-hangokat hall még . . káprázat, semmi, vége van.

Lábujjhegyen ment vissza helyére, behunyta szemeit s ujra felnyitotta: nézte a halottat. És észre se vette, meg se mozdult, a mint háta mögött megjelent Richter Sándor.

Szemben állottak — közöttük a halott.

A kinek reszketnie kellett volna, meg se mozdult, a ki boszut állani, törvényt tenni jött: összerándult egész testében. Ölni jött s egy halott feküdt előtte.

Rózsaszin ágyon nyitott szemü sárga váz, kiszáradt tetem — az ő üde, szép, egyetlen felesége. S az ágy fölött — ő ugy látta — nyugodtan, gunyosan áll a férfi, ki előbb elcsábitotta, aztán megölte a világ leghűbb, legimádandóbb teremtését.

És most szárazon rámutat, nyugodtan szól:

— Meghalt!

Értelmetlen állati hang tör ki Richter Sándor szük melléből. A halott eltünik előle és egyszerre eltünik mindama kötelék, a mi valaha a szemben álló férfihoz füzte, szertefoszolnak azok a szálak is, melyek az embert a világhoz füzik.

A tanár és tanitvány nincs többé, a férj rohan a csábitó felé, emberi kifejezés nélkül való szemmel nézi meg pisztolyát s a düh legmagasabb fokának biztonságával emeli rájra.

Szemben állnak, közöttük nincs többé a halott s a gyilkos még se reszket a törvénytevő előtt, megáll előtte merőn, feléje forditja mellét:

— Ide . . ide! szól a heves vágy suttogó hangján és behunyja szemeit, epedi, várja a halált.

De véle szemben megremeg a boszuálló kéz, kihull belőle a fegyver, s a tanitvány reszketve, zokogva áll a mester előtt.

Közöttük a közös halott arczán opálszinü fény, lángoló élő, rózsaszín . . . Ezentul minden homályban, a függönyök leeresztve, az égő lámpa serczeg.

. . . Három óra, odakünn is álmos csend; a várószobák betegeinek izgatott zsibongása hallszik be csupán. Kopogtatják, nyitogatják a rendelőszoba ajtaját, a csalódás, a türelmetlenség tört szavai hangzanak.

Fekete ruhás inas nesztelenül nyit be a szobába:

— Három óra mult, a betegek nyugtalankodnak, nem lehet velök birni . . Be akarnak rohanni.

Lengyel Dénes kezeibe rejté arczát, s nem felelt. Majd hirtelen felugrott székéből, s a kétségbeesésnek azon az egyetlen hangján, melynek fokozása nincs — kiáltá:

— Mit bánom én, ha meg is döglik az egész világ!

M.N.MUZEUM

IV. évfolyam:

I. és II. **AZ ELVÁLT ASZSZONY.** Regény, irta **Csiky Gergely.**

III. és IV. **«Ö».** Irta **Rider Haggard.** Angol regény.

V. és VI. **ALMANACH 1889-re.**

VII. és VIII. **ÁLOM.** Regény, irta **Zola Emil.** Ford. *Fái J. Béla.*

IX., X. és XI. **Szent Mihály, Werner E.** regénye. (Három kötet.)

XII. **A PÉNZES MOLNÁR** románcza. Irta **Abonyi Lajos.**

XIII. és XIV. **RAMEAU ORVOS.** Regény, irta **Ohnet Gy.** Ford. *Fái J. Béla.*

XV. **A SZIVÁRVÁNY.** Irta **Kazár Emil.**

XVI. **A KIS LORD.** Irta **Burnett F. H.** Forditotta *Kárpáti János.*

XVII. és XVIII. **Anjuta.** Irta **Letneff P.** Forditotta *Sasvári Á.*

V. évfolyam:

I. és II. **A HEGYSÉG TÜNDÉRE.** Regény, irta **Beniczkyné Bajza Lenke.**

III. és IV. **PAULINA.** Irta **Hugh Conway.**

V. és VI. **ALMANACH** 1890-re. Szerkeszti **Mikszáth Kálmán.** 13 elbeszélés a legkiválóbb magyar iróktól.

VII. **Tarchetti H. A SZIV KÜZDELMEI.** Olasz regény.

VIII—IX. **Ohnet Gy. UTOLSÓ SZERELEM.** Ford. *Tóth Béla.*

X. **Bródy Sándor. FAUST ORVOS.** Regény.

Közelebbi köteteink számára beszerzett kéziratok gazdag gyüjteményéből, örömmel kell kiemelnünk **Jókainak legujabb** s egyik legérdekesebb regényét. — A magyar közönség folyton fokozódó igényeinek vélünk eleget tenni, midőn az «Egyetemes Regénytárt» a legnagyobb magyar regényiró legujabb művével gazdagítjuk. — Ugyancsak az V. évfolyamban fogjuk hozni Mikszáth egy kötetét, továbbá a pályázatunk alkalmával dicsérettel kitüntetett regényt. A külföldi regényirodalmakat Cherbuliez, Heyse, Feuillet, Ohnet stb. legujabb művei fogják képviselni.

MŰKEDVELŐK SZINHÁZA.

Szerkesztette **ADORJÁN SÁNDOR.** | Előszóval ellátta **PAULAY EDE.**

TARTALMA: Virágfakadás. Vígjáték egy felvonásban. Irta: *Murai Károly* — **A függöny.** Monolog. Irta: *Eugéne Verconsin.* — **A szamócza.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *André Theuriet.* — **Hármas szövetség.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Torkos László* — **Vasárnap délután.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Eugène Labiche.* — **Hazaérkezés.** Monolog. Irta: *Richard Cortambert.* — **Az irodában.** Magánjelenet. Irta: *Porzsolt Kálmán.* — **Elkésett ötletek.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *E. D'Hervilly.* — **A varázslat.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Jaques Normand.* — **A kismama.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Karczag Vilmos.* — **Ő.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Najac Emil.* — **Az ajánlott levél.** Vigjáték egy felvonásban. Irta: *Eugéne Labiche.* — **Bál után.** Magánjelenet. Irta: *Szécsi Fer.*

Ára 1 frt 50 kr.

Előfizetési felhivás.

MARLITT E.

összes regényeire és elbeszéléseire.

A magyar közönség egy sokszor hangoztatott ohajának vélünk eleget tenni, midőn a csak nemrég elhunyt legkiválóbb német irónő

MARLITT E.

regényeit és elbeszéléseit, **diszes egyöntetü illusztrált** kiadásban bocsátjuk ki.

Hogy mennyire kedveli s szereti **Marlitt** müveit — melyek a modern regényirodalom legkiválóbb termékeihez tartoznak — a magyar közönség is, eléggé igazolja ama körülmény hogy csaknem minden regénye magyar nyelven végleg elfogyott.

Az egész vállalatot 25 krajczáros gazdagon illusztrált füzetekben bocsátjuk ki, a mi, tekintettel az igen szép kiállitásra, valóban nagyon olcsó.

A gyüjteményt Marlitt egyik legérdekesebb regényével, »A vén kisasszony titka« czimüvel kezdjük meg, ezt fogják követni rövid egymásutánban: **A pusztai herczegnő. Második feleség. Aranyos Erzsike. A kereskedelmi tanácsos házában** stb. czimü müvei.

Minden 2 hétben egy 25 kros füzet jelenik meg s **minden hazai könyvkereskedésből megszerezhetők.**

Előfizetési ár postai bérmentes küldéssel:

Negyedévre (7 füzet) ... ... frt 1.75
Félévre (13 füzet) ... ... frt 3.25
Egész évre (26 füzet) ... ... frt 6.50

Mutatványúl az első füzet kivánatra **bérmentve** küldetik meg.

SINGER és WOLFNER könyvkiadóhivatala

Budapest, Andrássy-ut 10.

Az „Egyetemes Regénytár"-ban

eddig megjelent 82 kötet, szerzők szerint A B C rendben.

	évf.	kötet	frt	kr.
Abonyi. Magduska öröksége, regény	II.	7—8	1	—
„ A „pénzes molnár" románcza	IV.	12	—	50
Aidé. Az uri körökben,	I.	18	—	50
„Almanach", „Másd" Mikszáth Kálmán				
Beniczkyné. Saját kezébe, regény	I.	16	—	50
„ „A az", regény	III.	1—2	1	—
„ A hegység tündére, regény	V.	1—2	1	—
Bolsgobey. A kék fátyol, „	I.	7—8	1	—
Bródy. Emberek. Elbeszélések	III.	17	—	50
Bródy S. Faust orvos	V.	10	—	50
Burnett F. H. „A kis lord", regény	IV.	16	—	50
Carmen Sylva. Tábori posta, „	II.	17—18	1	—
Cherbuliez. Holdenis Meta, „	III.	7—8	1	—
Collins. „Nem!" „	I.	13—14		
Conway. Beatrice házassága, „	I.	4—5	1	—
„ Élő halott, „	II.	3—4	1	—
„ Paulina, „	V.	3—4	1	—
Csiky Gergely. Az elvált asszony, regény	IV.	1—2	1	—
Delpit A. A marquisné, regény	II.	13—14	1	—
„ E. A hitetlen, „	III.	3—4	1	—
Dosztojevszkij. Fehér éjszakák, regény	III.	18	1	—
Eckstein. Violanta, „	I.	15	—	50
Feuillet. A halott, „	I.	9	—	50
„ Az özvegy, „	II.	6	—	50
Gonzales. Egy csontváz elbeszélése	I.	17	—	50
Groller. A tábornok ur fia, elbeszélés	III.	10	—	50
Haggard Rider. „Ő", regény	IV.	3—4	—	
Kazár. Lég és föld. Kitörölt évek, két elbeszélés	III.	9	1	50
„ „A szivárvány", regény	IV.	15	—	50
Letneff. Anjuta. Orosz regény	IV.	17—18	—	—
Lindau. Jung Helén, elbeszélés	II.	9	1	50
Margitay. Megölt lelkek, regény	II.	5	—	50
Mikszáth. A lohinai fü, elbeszélés	I.	3	—	50
„ A fészek regényei, elbeszélések	II.	16	—	50
„ „Almanach 1888", 14 elbeszélés	III.	5—6	1	—
„ „Almanach 1889-re", 13 elbeszélés legkitünöbb magyar iróktól	IV.	5—6	1	—
„ „Almanach 1890-re"	V.	5—6	1	—
Ohnet. A bánya, regény	I.	1—2	1	—
„ Lise Fleuron, regény	I.	10—11	1	—
„ A Croix-Mort grófnők, regény	II.	1—2	1	—
„ Sarah grófnő, „	II.	10—11	1	—
„ Akarat, „	III.	11—12	1	—
„ Rameau orvos	IV.	13—14	1	50
„ Utolsó szerelem.	V.	1	1	—
Ouida. A freskók, regény	III.	15	—	50
Petelei. A fülemile, elbeszélés	I.	12	—	50
P. Szathmáry. Balassa Bálint, tört. regény	II.	12	—	—
„ A legszebb herczegnő, regény	III.	13—14	1	50
Tarchetti. A szív küzdelmei	V.	1	—	50
Tolnai. A jubilánsok, regény	I.	6	—	50
Turgenyev. Első szerelem. Kipp-Kopp, elbesz.	II.	15	—	50
Uchard. Blaisot kisasszony, regény	III.	16	—	50
Welten. Egy éjszakára bezárva	I.	3	—	50
Werner. Szent-Mihály	IV.	9-10-11	1	—
Zola Emile. Álom, regény	IV.	7—8	1	—

Hungaria könyvnyomda Budapesten.

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár